

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forselese Sömmid

1997

4

B. G. Forseliuse Seltsi perioodiline väljaanne “Forseliuse Sõnumid” avaldab töid valdkondadest, mis on kooskõlas seltsi püüdlusega: hariduse ajalugu; haridustraditsioonid; kaasaja haridusideoloogilised eesmärgid ja nende teostamise teed; haridus, kool ja õpetaja arenguruumis; maakool.
Loomulikult avaldatakse seltsi enda kroonikat.

Toimetuse kolleegium: Sirje Krikk de Mateo, Madis Linnamägi,
prof. em. Helmut Piirimäe

Kirjastaja:

B. G. Forseliuse Selts
tel./fax 27 420 277
tel./fax 27 420 498
GSM 250 19 931
jaak@forsel.tartu.ee

Fotod: Tõnis Kallejärv, Madis Linnamägi, autorid ja seltsi arhiiv

Trükk: OÜ Vali Press

ISSN

© B. G. Forseliuse Selts
Forseliuse Sõnumid 4/97
Tartu 1998

FORSELIUSE SÕNUMID 4 /1997

SISUKORD

Kooli- ja hariduslugu

<i>Helmut Piirimäe</i> . Karl XI ja tema aeg.	3
<i>Jüri Ant</i> . Õpetajad ja õpilased 1940–1941.	11
<i>Vaike Potseps</i> . Tartu Õpetajate Seminar õpetajate koolituse järjepidevuse kandjana.	15

Pedagoogika. Hariduspoliitika

<i>Jaan-Ülo Saar</i> . Hariduse võimalikkusest maakohas. Sõnavõtt Eesti Maarahva Kongressil 31. märtsil 1997.	18
<i>Vladimir Šokmann</i> . Kõik kutseharidust reformima !.	19
<i>Mare Leino</i> . Kes siis lõpuks on probleemne laps?.	25
<i>Kristi Kõiv</i> . Tänapäeva probleemsete õpilaste vanemate jooned ja osa probleemse lapse väljakujunemise protsessis	29
<i>Imbi Jäger</i> . Lastekaitsetööst Jõgeva maakonnas.	34
<i>Silvi Moont</i> . Lastekeskus "Metsatareke"	36
<i>Silvi Päll</i> . Noorsoopolitseiniku tööst alaealistega	37

Haridussotsioloogi veerud

<i>Hans Dsiss</i> . Uuenev kool.	40
<i>Sirje Krikk de Mateo</i> . Hispaanlaste suhtumine mõnuainete pruukimisse	44
Üks nutab, teine naerab. [Huumorinurk]	
Suured geograafilised avastused.	51
Looduskaitselisi üitmõtteid.	53
Õpilane naerab.	53

Tutvustame ja arvustame

Kutse kooliajalukku: professor Lembit Andreseni "Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu I. Eellugu ja algus kuni Põhjasõjani"	54
--	----

Mõnda muud

<i>Kristina Reinsalu</i> . Hispaanlaste maast ja elulaadist, seega siis kultuurist. Essee.	55
--	----

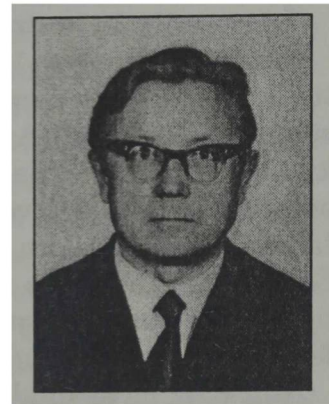
B. G. Forseliuse Seltsis

<i>Evi Laido</i> . Aastapäevaüritused Pärnu Koidula Gümnaasiumis.	59
Juhatuse aruanne B. G. Forseliuse Seltsi tegevusest 1996. aastal	63
B. G. Forseliuse Seltsi avaldus eesti keele kaitseks	66
Õpireisid ja reisikursused 1997. a.	67
Konverents "Rahvausund ja ristiusk" Conference "Native Religion and Christianity"	68
B. G. Forseliuse Seltsi programm (1989, teesid).	70
B. G. Forseliuse Seltsi põhikiri (1997), põhikirja lisad, tunnustuskirjade, aumärkide ja aunimetuste statuudid	71
B. G. Forseliuse Seltsi auliikmed, aumärkide ja tunnustuskirjade laureaadid.	85
Sihtasutuse B. G. Forseliuse Fond põhikiri.	89
Bibliographia forseliana.	92
Autoritest.	95

KOOLI- JA HARIDUSLUGU

HELMUT PIIRIMÄE

Tartu Ülikooli *prof. em., dr. hist.*

KARL XI JA TEMA AEG

Probleem

Eesti rahva mälus on Rootsi kuningad talletatud positiivsete kujudena, kes enamasti on üheks kokku sulanud. Räägitakse Rootsi kuninga istutatud puudest, näidatakse paiku ja esemeid, mis kuningaga on seotud ja jutustatakse lugusid. Istutatud tammed on kõik legendid ja ainult Laiuse kiriku juures kasvavad pärnad võivad olla istutatud siis, kui Karl XII 1701. a. kevadel asus oma suurele sõjaretkele Poolasse ja Saksimaale, sealt aga juba Ukrainasse – ja tagantjärele tarkusena – vastu suurele lüüasaamisele Poltaava all. Eestis on aga ka õige palju tõelisi rootsiaja mälestusmärke (1).

Mitmed Rootsi kuningad on tõepoolest Eestit külastanud. Kõige tuntumad on muidugi Gustav V külaskäik 1929. a. (ta käis Eestis ka 1908. a.), Gustav VI Adolfi visiit kroonprintsina 1932. a. ja praeguse kuningapaari Carl XVI Gustafi ja kuninganna Silvia külaskäik taasiseseisvunud Eestisse 1992. a. Ometi on kohane meenutada ka Rootsi kuningate varasemaid siinviibimisi ja nende osa Eesti ajaloos.

1569. a. viibis Tallinnas kuningas Johan III, et kohtuda Poola troonile valitud poja Sigismundiga ja veenda teda Poola troonist loobuma (2). 1600. a. viibis koos abikaasaga Eestis tulevane kuningas Karl IX, kes juba tol ajal oli Rootsi tegelik valitseja, kuigi ametlikult sai ta kuningaks alles 1604. a. Tallinnas sündis neil ka poeg Karl Filip. Kolm korda viibis Eestis kuningas Gustav II Adolf. Tema käsul asutati Tartu Õuekohus ning Tallinna ja Tartu gümnaasiumid, millest viimane kujundati kuninga poolt viseeritud ürikuga Tartu Ülikooliks (Academia Dorpatensis). Gustav II Adolfin sai Eestis kultuuri ja ülikoolihariduse sümbol, nii et rahvuskultuuri vastu võitlevad enamlased pidasid nõukogude okupatsiooni ajal vajalikuks ta kuju hävitada. Seoses Põhjasõjaga viibis 1700.–1701. a. pikemat aega Eestis Karl XII, kes oma talvitumisel Laiusel jõudis suhelda ka kohaliku rahvaga. Ta viibis eesti talupojapulmas, rootsi ohvitserid olid vaderiteks eesti lastele.

Eesti talurahvakooli ja rahvahariduse seisukohalt oli aga kahtlemata kõige olulisem periood Karl XI valitsusaeg. Just tema ajal rajati koolmeistrite seminar, mille juhataja ja ainus õpetaja oli Bengt Gottfried Forselius. Just Karl XI juures käis Forselius oma kahe koolipoisi Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüriga. 1686. aastast pandi alus paljudele eesti talurahvakoolidele, eesti rahvas õppis lugema. Karl XI ise ei ole Eestis käinud ja ta on eesti rahvale vähe tuntud. Seda Rootsi kuningat on käsitletud eelkõige seoses mõisate reduktsiooni ja sellest tuleneva konfliktiga Rootsi riigi ja baltisaksa aadli vahel (3). Eesti historiograafias on põhjalikult käsitletud Eesti majanduslikku arengut Karl XI valitsusajal, mõisate reduktsiooni jms. (4). Historiograafiline ülevaade kõigest sellest, mida on avaldatud Karl XI valitsusajast viiks pikale. Käesoleva kirjatüki ülesandeks on tutvustada lugejale kuningas Karl XI

isikut, tema valitsusaja põhiprobleeme ja olusid. Autor ei taotle siinkohal Eesti kooliajaloo kordamist. Rootsi kooliajaloo uurija Egil Johanssoni artikkel Forseliuse Sõnumites (5) vabastab kirjutaja Rootsi kooliajaloo ülevaate vajadusest (6).

Lapsepõlv ja noorus

Oli 24. november 1655, kui Karl X Gustavi abikaasa Holstein-Gottorpi hertsogi tütar Hedvig Eleonora sünnitas poja, kellele pandi nimeks Karl. Pärast 1611. a. sündinud Gustav II Adolfit oli Karl jälle Rootsis sündinud prints. Ta isa oli saanud kuningaks eelmisel aastal pärast kuninganna Kristiina troonist loobumist, enamuse oma valitsemisajast veetis ta sõdades. Taani vastu võideldes haigestus ta 1660. a. talvel kopsupõletikku ja suri 13. veebruaril. Poeg Karl oli seega alles 4-aastane. Göteborgis surivoodis viibides laskis ta oma sekretäril koostada testamendi, millega määratles eestkostevalitsuse koosseisu ja kinnitas oma teise sekretäri ajaloo professor Edmund Gripenhielmi oma poja kasvatajaks.

Kui Karl oli saanud 9-aastaseks, tulid alarmeerivad teated noore kuninga kehvast õpiedukusest. Lugemis- ja kirjutamisoskus ei tahtnud edeneda, kuningas oli nn. sõnapime, s.o. ei suutnud näha korraga kogu sõna, vaid pidi tähed kokku veerima. Viga jäi külge kogu eluks, kuid see ei olnud talle takistuseks hariduse hindamisel ega riigivalitsemisega seotud paberite läbivaatamisel. Võibolla, et koguni seetõttu oskas ta paremini näha õpetamise tähtsust. Noor kuningas õppis veel ladina ja saksa keelt, geograafiat ja pühakirja. Enamuse oma noorusajast veetis ta aga jahil, sõjakäikudel ja reisidel.

Itaallane Lorenzo Magalotti, kes viibis Rootsis 1674. a., kui kuningas oli saanud juba täisealiseks ja valitses riiki, väidab kuningat kirjeldades, et Karl XI näeb välja kui inimene, kes kardab kõike (7). Ta ei julgevat kellelegi otsa vaadata ja liikuvat, nagu kõnniks ta klaasil. Kui ta aga istuvat hobuse selga, olevat ta hoopis teine inimene, ta nägevat välja nagu tõeline kuningas. Ta olla liikuv ja vaba sunnist, mis siseruumis ta kohal lasub.

Karl XI tõeline küpsemine toimus sõjaväljal, eelkõige Taani sõjas 1675–1679. Kasuks tuli eelnevalt omandatud hea ratsutamis- ja vehklemisoskus. Enne Lundi lahingut detsembris 1676 suutis ta juba esineda Rootsi armee ees, andes sellele parooli: võita või surra. Lahingu võitmine tõi kaasa noore kuninga autoriteedi tõusu, andis talle võimaluse vabaneda häbelikkusest ja leida endas otsustamisjulgust. Temast kujunes vabaõhuinimene. Kontrollimaks oma ametimehi kohtadel sooritas Karl XI korduvalt pikki reise läbi maa, olgu need saanis, paadis või ratsa. Nendel reisidel õppis ta tundma oma maad ja rahvast. Ta peatus kodanike majades, pastoraatides ja ohvitseride eluasemetes, aga ka talupoegade hüttides. Sageli armastas ta liikuda inkognito halli mantlisse mähituna. Talupoegade seas saigi ta endale hüüdnime Hallmantel.

Eestkostevalitsus

Karl X Gustavi testamendi järgi pidi ta poja alaealisuse ajal valitsema kollektiivne organ – eestkostevalitsus leskkuninganna Hedvig Eleonoraga eesotsas. Tal pidi olema kaks häält kõigi teiste ühe hääle vastu. Eestkostevalitsusse pidid kuuluma viie tähtsaima riigiasutuse juhid, nagu see oli olnud ka pärast Gustav II Adolfi surma moodustatud kuninganna Kristiina eestkostevalitsuses (1632–1644). Kuna viiest ametikohast (kantsler, riigimarssal, maksumeister, riigidrots ja riigiamiral) oli täidetud ainult kolm, jõudis surmaks valmistuv kuningas täita ka ülejäänud. Kantsleri kui kõige tähtsama ametimehe kohale määras ta senise riigikassa eest maksumeistrina vastutanud Magnus Gabriel De la Gardie. Sõjaväge ja kaitseasjandust juhtiva riigimarssali kohale pidi asuma kuninga vend Adolf Johann.

Pärast Karl X Gustavi surma asusid Riiginõukogusse kuuluvad kõrgaadlikud testamenti vaidlustama. Õpetatud jurist riigiõiguse alal Claes Rålamb väitis, et testament on eraõiguslik dokument, lähtuda tuleb aga avalikust õigusest ja seega 1634. a. valitsemiskorraldusest, milles oli öeldud, et seda valitsust juhib mees. Adolf Fredrik pidi aga automaatselt välja langema, sest ta ei kuulunud Rootsi aadli hulka (oli Gustav II Adolphi õemehe Pfaltzi krahvi poeg). Pärast vaidlusi kahel riigipäeval jõuti kompromissile, mille kohaselt leskkuninganna sai küll valitsuse etteotsa, kuid kuninga vend pidi sellest kõrvale jääma. Siht oli selge: kuningavõimu nõrgendamine kõrgaadli kasuks. Tõepoolest, kõik eestkostevalitsuse liikmed kuulusid aadli tippudesse. Siiski pidi eestkostevalitsus arvestama ka kõrgaadli teise võimuorgani – Riiginõukoguga. Iga nelja aasta tagant pidi kokku tulema nelja seisust esindav Riigipäev, kui erakorralised asjaolud ei sunni seda tegema tihedamalt.

Karl XI eestkostevalitsuse teovõimet halvas aga see, et selle liikmete vahel tekkisid paljudes riigielu tähtsates küsimustes teravad vastuolud. Üks selliseid oli välispoliitika. 1660. aastatel oli Rootsi oma mõjuvõimu kindlustamiseks Läänemeresel lähenenud Euroopa kõige võimsamale mereriigile Inglismaale, sõlmides sellega rea lepinguid. See orientatsioon ei kestinud aga kaua. Leiti, et senise liitlase Prantsusmaa poolt pakutavad subsiidiumid on Rootsile hoopis kasulikumat. Prantsusmaale oli Rootsi abi tarvis aga Louis XIV järjekordses vallutussõjas, mida seekord valmistati ette Hollandi vastu. 1672. a. sõlmiti Magnus Gabriel De la Gardie eestvõttel Prantsusmaaga koguni kaks liidulepingut: avalik ja salajane. Salajases lepingus kohustus Rootsi astuma välja Saksa vürstiriikide vastu, kui need abistavad Hollandit.

Eestkostevalitsuse poolt jäi tegelikult ellu viimata Karl X Gustavi ajal 1655. aastal riigipäeva poolt vastu võetud nn. neljandikreduktsioon, mis nägi ette aadlile jagatud riigimaadest ühe neljandiku tagasivõtmise. Suures rahapuuduses viis riigivarahoidja Gustav Bonde läbi kokkuhoiupoliitikat, eriti ametnike palkade arvel. Kui kellelgi oli riigiaparaadis kaks kohta, võis ta saada palka ainult ühe eest. Tulemuseks oli palkadelt u. 25%-line kokkuhoid.

Kuldtukat Karl XI näopildiga aastast 1666

Karl XI saab täisealiseks

1672. a. sai Karl XI 17 aastat vanaks ja seega tolle aja arusamade järgi täisealiseks. Sel puhul kokku kutsutud riigipäeval taotles aadel oma privileegide laiendamist, teised seisused olid aga kindlalt vastu. Noor kuningas ei nõustunud

järeleandmistega ja nii jäädi põhijoontes selle juurde, nagu see oli kirja pandud isa kroonimisvandes 1654. a. Pidustustel ei hoitud raha kokku, kuigi riigi finantsolukord oli kriitiline. Stockholmi Heinaturul (Hötorget) toimusid rüütlimängud, kuningas ise esines roomlase rõivais.

Poliitilistel kaalutlustel abiellus Karl XI Taani kuninga Kristian V õe Ulrika Eleonoraga. 24. novembril 1680 toimus noore kuninganna pidulik sissesõit Stockholmi põhjapoolse tollivalta (Norrtull) kaudu. Tänav, mida mööda sissesõit toimus, kannab tänaseni Drottninggata (Kuninganna tänav) nime. Esimesna sündis noorpaaril 1682. a. poeg, kellest hiljem sai kuningas Karl XII. Üldse sünnitas kuninganna vaevalt 7 aasta jooksul 7 last, kellest täisealiseks elas veel kaks tütart. Lapseeas surid pojad Gustav ja Ulrik.

Pärast kuninga täisealiseks saamist muutus riigivalitsemises aga sisuliselt väga vähe. Eestkostevalitsusse kuulunud mehed jäid edasi oma kõrgetesse riigiametitesse, kuningas asus ainult oma ema asemele. Riigivõimu tähtsaim organ – Riiginõukogu – oli endiselt aristokraatia käes.

Suurtes sõdades

Täitmaks Prantsusmaaga sõlmitud liidulepingut tungisid Rootsi väed Carl Gustav Wrangeli juhtimisel 1674. a. Brandenburgi, et takistada Suure kuurvürsti nime all ajalukku läinud Friedrich Wilhelm I välja astuma prantslaste poolt rünnatud Madalmaade toetuseks. Fehrbellini lahingus 1675. a. tabas Rootsi armeed aga hävitav lüüasaamine. Hävis Rootsi vägede kui Euroopa parimate oreool, mis oli loodud Gustav II Adolphi ajal. Rootsi valduste kaitseks Saksamaal kavatseti juba 1676. a. saata abivägi Liivimaalt. Tegelikult läks see teele alles 1678. a.(8). Rängale sõjateele tuli kaasa minna ka eesti talupoegadest küüdimeestel. Eest rahva mälus säilis see sündmus "kui vägi läks Pramburki", s.o. Brandenburgi.

1675. a. kuulutas Rootsile sõja Taani, kes lootis tagasi võita Kopenhaageni rahuga 1660 Rootsile loovutatud Skånet ja teisi Lõuna-Skandinaavia provintse. Rootsile muutis sõja raskeks ka see, et algasid kohalike elanike ülestõusud ja partisanisõda Rootsi võimu vastu. Rootslased kaotasid taanlastele maal ja merel mitmeid lahinguid, kuid suur võit Lundi lahingus 4. detsembril 1676 tasakaalustas olukorda.

Rootsit aitasid sõjast välja tulla suurriikide vahel Nijmegenis 1679 sõlmitud rahu ja Prantsusmaa vahendus Rootsi kasuks. Asi lõppes sellega, et Prantsusmaa sõlmis Rootsi nimel veel samal aastal St.Germainis rahu Brandenburgiga ja Fontainebleaus Taaniga. Rahuleping Brandenburgiga andis osa Taga-Pommeri loovutamise hinnaga tagasi Ees-Pommeri, rahuleping Taaniga jättis Rootsile eelmise kuninga võidud. 1670. aastate teise poole suured sõjad tähendasid Rootsi tõsist väljakurnamist. Kuigi Baltimail oli rahuaeg, ei olnud neil aastatel võimalik midagi ette võtta ei ülikooli taastamiseks ega koolihariduse edendamiseks. Uus situatsioon kujunes 1680. aastatel.

Karl XI absolutism

Sõdadest Brandenburgi ja Taani vastu oli jäänud mulje, et Riiginõukogu ei suuda riiki juhtida, eriti kriitilistes situatsioonides. Kompromiteerituks osutus ka eestkostevalitsus, kuigi tema tegevus oli lõppenud enne neid sõdu. Riigipäev moodustas 1675. a. komisjoni eestkostevalitsuse tegevuse uurimiseks. Selle presidendiks sai noor aadlik Klas Fleming, kes oli opositsioonis vana aristokraatiaga. Komisjoni tegevus arenes aga aeglaselt ja midagi olulist ei suudetud või ka ei juletud teha. 1680. a. riigipäev moodustas nn. **Suure komisjoni**, mis sai riigipäevalt eraldi kaitse ja kinnituse, et ta ei kanna vastutust oma tegevuse eest, kui riiginõunikud peaksid oma võimu tagasi saama (9). Iga seisus pidi andma komisjoni 9 liiget, nii et komisjoni liikmete koguarv oli kindlaks määratud 36-le. Vaimulik seisus püüdis esialgu kõrvale

jääda, kuid varsti tuli ka temal kuuletuda ja määrata oma esindajad. Vastutusele tulid võtta ka Riiginõukogu liikmed.

Suur komisjon istus koos 10 kuud (kuni juunini 1682), töötades 228 päeva. Samaaegselt oli alanud mõisate reduktsioon, mis tähendas ka vastastikuseid mõjutusi.

Kõrgeid riigiametnikke süüdistati riigi sissetulekute vähendamises ja väljaminekute suurendamises ning uurimise alla võeti ka mitmesugused kuritarvitused, eriti admiraliteedis. Kõik hinnati ümber rahasse ja nii saadi väide, et riigile on tekitatud kahju 12 miljonit hõbetaalrit. Sellest mõisteti välja riigile tagastamiseks 4 miljonit. Kuninga survele pidid riiginõunikud andma lahkumisavaldused. Sajandeid kuningavõimuga konkureerinud aristokraatlik riigiasutus kaotas oma tähenduse. Ta säilis ainult kõrgeima kohtuna. Asemele tulid juhusliku koosseisu ja liikmete arvuga komisjonid, kes olid kuningale küll abiks, aga olid valitud monarhile kuulekate meeste seast. Karl XI oli suutnud võtta eeskujul Louis XIV ja tõusta absolutistlikult valitsevaks kuningaks. Absolutism tõi kaasa riigi eri osade senisest tugevama integreerumise (10), sealhulgas ka kuningavõimu mõju tõusu Balti provintssides.

Karl XI oli isevalitseja, kes ka tööpoolest ise tegeles kõikvõimalike riigiasjadega, sealhulgas kohalike pisasjadega. Nii näiteks määras ta kuni üksikasjadeni kindlaks Tartu ülikooli taasavamise tseremoonia 1690. a., rõhutades, et avamine peab toimuma vajaliku pidulikkusega (11). Kui ülikoolil tekkisid 1692. a. raskused trükikoja ja trükkali eluruumide (üks tuba, kaks kambrit, keller ja pööning) üüri tasumisega, pöörduti otseselt kuninga poole, kes aga vastas eitavalt (12). Pole siis midagi imestada, kui Rootsi suurriigi valitseja, kellel kahtlemata oli kuhjaga suuri probleeme, andis 31. detsembriga 1686 dateeritud kirjas Tallinna asehaldur Tungalile üksikasjalikke juhiseid koolimajade ehitamiseks Harju-Madise ja Risti kihelkondades (13).

Reduktsioon

Sõda Brandenburgi ja Taaniga viis Rootsi riigimajanduse finantskriisi. Ellu viimata oli jäänud neljandikreduktsioon, Karl XI eestkostevalitsuse ajal olid teoks saanud uued maade jagamised aadlile. Pärast sõdade lõppu nähti ainsat väljapääsu aadli kätte läinud maade tagasivõtmises riigile – reduktsioonis. Eriti tungiv oli vajadus luua kindel alus sõjaväe ülalpidamiseks ja kindluste remondiks. Ühiskonna kultuurilisi vajadusi, sealhulgas kooliharidust, tolle aja poliitilistes diskussioonides veel ei arvestatud. Reduktsiooni probleem oli tõstatatud juba 1678. a. riigipäeval, täie teravuse omandas ta 1680. a. Stockholmi riigipäeval. Karl XI esines seal kõnega, milles polnud enam jälgegi noorusaja häbelikkusest. Ta võrdles riiki laevaga, mis on jõudnud õnnelikult sadamasse, kuid vajab remonti.

Reduktsiooni nõudes toetasid kuningat eelkõige linlased ja talupojad, aga ka teenistusaadel, kes oli huvitatud oma palga kättesaamisest ja riigi normaalsest funktsioneerimisest. Kuningat toetas ka osa vaimulikkonnast, kes oli seotud talupoegliku külaühiskonnaga. Vaidlused 1680. a. riigipäeval olid ülimalt ägedad. Vastased ähvardasid üksteist koguni aknast välja heita (ilmselt elas veel mälestus Saksa-Rooma keisri saadikute defenstratsioonist Prahas 1618. a., mis päästis valla Kolmekümneaastase sõja). Lõpuks võttis riigipäev novembris 1680 vastu otsuse reduktsiooni läbiviimise kohta. Seda laiendati veelgi 1682. a. riigipäeval. Reduktsiooni läbiviimiseks moodustati 1680. a. riigipäeval 12-liikmeline komisjon, mille presidendiks sai maamarssal Klas Fleming. Komisjon sai erakorralised volitused, ta pidi vastutama ainult kuninga ees. 1683. a. moodustati ka kohalikud komisjonid, mida juhtisid üleriikliku komisjoni liikmed.

Reduktsioon tabas kõige valusamini kõrgaadlit, riigile võeti kõik 15 krahvkonda ja 26 vabahärraskonda. Tagasi võeti nn. kuningatalud ja sõjaväetalud, mis olid mõeldud vastavalt kuninga ja ta õukonna ning sõjaväe ülalpidamiseks. Reduktsiooni alla

läksid ka kõik donatsioonid ja terve rida teisi maid. Suuri konflikte kutsus reduktsioon esile Eestimaal, kus see haaras üle poole (53%) adramaadest (14). Meeli rahustavalt mõjus aga otsus, et endised läänivaldajad võivad jääda oma mõisatesse rentnikeks. Kõige kaugemale läks konflikt Liivimaal, kus kohalik rüütelkond osutas reduktsioonile otsustavat vastupanu. Asi lõppes sellega, et reduktsiooni alla läksid ka "kaasatoodud" mõisad, s.o. mõisad, mis olid läinud erakätesse enne Rootsi võimu alla minekut. Kokku redutseeriti Liivimaal 5/6 aadli maavaldusest ja 1694. a. piirati oluliselt ka rüütelkonna omavalitsust.

Ajaloolane Aleksander Loit on esitanud arhiivimaterjalidele toetudes väite, et reduktsiooniga kaasnes pärisorjuse kaotamine – Karl XI otsustega 1681. ja 1687. aastast – Liivi- ja Eestimaa kroonumõisates (15). Kõige olulisem oli seejuures pärisorjuslike suhete kõige olulisema komponendi – sunnismaisuse kaotamine. Kuningas andis ka korralduse mitte takistada talupoegadel minna õppima või astuda sõjaväkke (16).

Seega oli pärisorjuse kaotamine eelduseks ka eesti rahvakoolide võrgu loomisele alates 1686. a. Aleksander Loit rõhutab, et seos reduktsiooni ja pärisorjuse kaotamise vahel ühelt poolt ja talurahvakoolide asutamise vahel teiselt poolt ei ole ainult kronoloogiline, vaid pigem kausaalne (17).

Kirik ja kool

Karl XI oli sügavalt usklik. Ta palvetas igal hommikul põlvitades ja luges Piiblit. Ilmselt oli tunda Saksamaal ja Põhjamaades levinud tõelist vagadust taotleva **pietismi** elulaadi, kuigi mõjutatuna Greifswaldi ülikooli professorist Johann Friedrich Mayerist avaldas Karl XI 1694. a. "avaliku kirja ja edikti", millega pietism tunnistati ketserlikuks ja keelatuks. Pietismist oli aga nakatatud näiteks kuninga ema Hedvig Eleonora ning Tartus ja Pärnus oli sellel väga mõjukaid pooldajaid, kaasa arvatud Liivimaa kirikupea kindralsuperintendent Johann Fischer ja mitmed Tartu-Pärnu ülikooli professorid. Igal juhul oli Rootsi kuningakoda lausa vastand samal ajal valitsenud Louis XIV õukonna kergetele kommetele, mis osaliselt ulatusid moraallilageduseni (18).

Karl XI ajal valitsesid head suhted absolutistliku kuningavõimu ja luterliku kiriku vahel. Seejuures oli kirik allutatud kuningavõimule, kuid kuningas usaldas mitmed asjad, sealhulgas ka rahvahariduse, kiriku hooleks (19). Kuningavõimu mõju kindlustamiseks kiriku üle olid ametisse seatud superintendendid ja kindralsuperintendendid, kes erinevalt piiskoppidest olid riigiametnikud. 1673. a. määras kuningas Riiga superintendendiks **Johann Fischeri**, kes 1678. a. määrati juba Liivimaa kindralsuperintendendiks. Enamus kirikumehi oli toetanud maade ja mõisate reduktsiooni. Ettekandes Karl XI-le kiitis Liivimaa kindralkuberner J. J. Hastfer Johann Fischerit selle eest, et ta oli kaitsnud reduktsiooni piiblitekstiga (20). Enne teda Liivimaa superintendendiks olnud Jakob Preussi ja kindralkuberner Klas Totti vahel olid olnud tülid. Vaatamata sellele, et Johann Fischer oli õppinud Rostockis, mis oli luterliku kiriku reformimist taotlejate üheks põhikeskuseks ja et ta oli lähedane pietistide juhtidele Philipp Jakob Spenerile ja August Hermann Franckele (21), oli ta kuninga usaldusalune ja väga mõjukas kultuuritegelane. Pole siis imes-tada, et ka Forseliuse seminari asutamisel oli tal ilmselt otsustav osa (22). Talurahvakoolide rajamine kohtadel olenes aga eelkõige kohalikest pastoritest, kuigi kaasa aitasid kuningavõimu survele Eesti- ja Liivimaa maapäevadel vastu võetud sellekohased otsused.

Märgiks kuningavõimu ja kiriku suhetest Karl XI valitsusajal on uue kiriku-seaduse väljatöötamine. 1684. a. moodustas just kuningas selleks komisjoni, mida juhtis jurist Erik Lindschöld. Kuningas kinnitas seaduse 1686. a. Selle kehtivus laiendati Eestimaale 1692. a. ja Liivimaale 1694. a. Rootsi ajaloolaste hinnangul oli

seadus rahva õpetamise häbelikuks alguseks. Sihiks oli seatud õpetada lapsed lugema. Õpetama pidid kaplanid (meie mõistes köstrid) või kellamehed (klockare). Meil olid kellamehed lihtsalt kirikuteenrid (meenutame Liblet O. Lutsu "Kevades") ja ka suur osa köstreid oli selle ülesande jaoks kõlbmatud (23), oli vaja eraldi koolmeistrite ettevalmistamist.

Kõrvuti kirikuga on kõigi üksikasjadega tegelev kuningavõim siiski ka otseselt tegelenud koolihariduse edendamisega (24). Näitena absolutistliku kuningavõimu otsesest sekkumisest kooliõpetuse arendamisse on ju ka B. G. Forseliusele 1688. a. antud väga laiad volitused eesti talurahvakoolide rajamiseks (25).

Lõpp

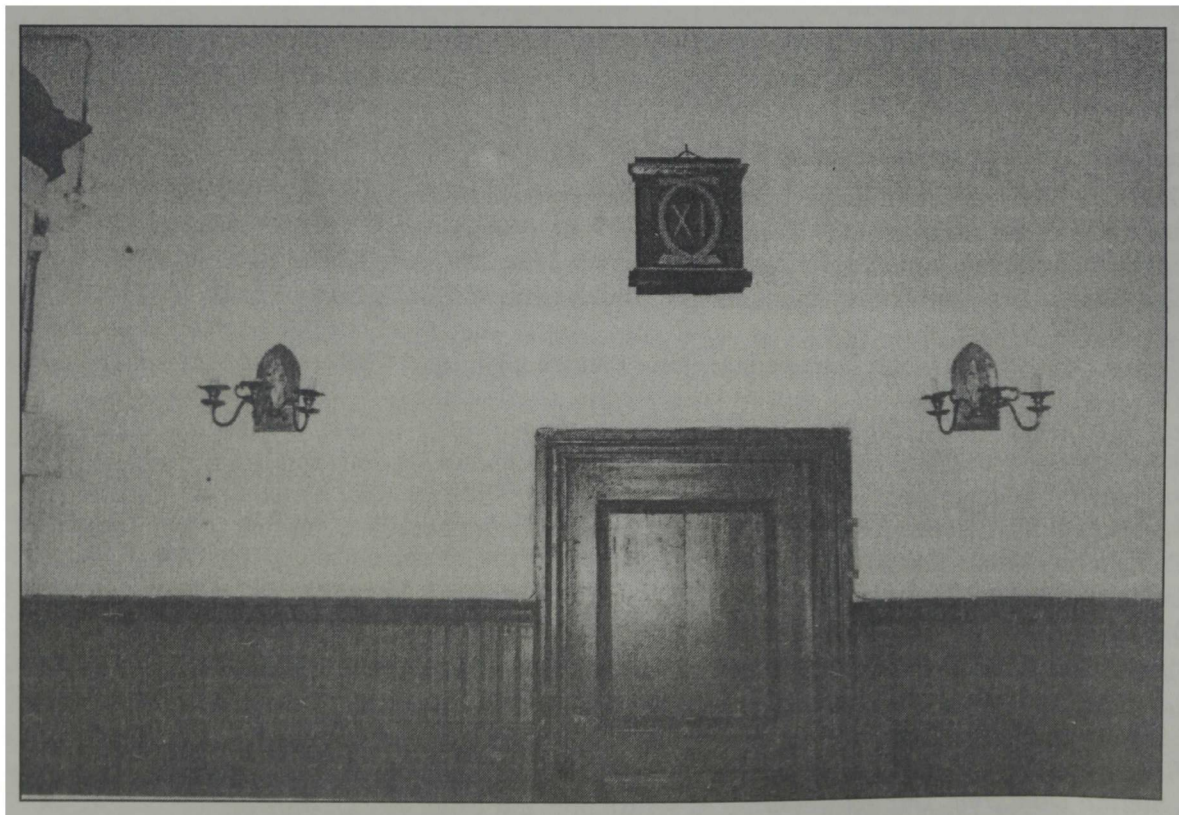
Raskustega alanud, kuid majanduslikult ja kultuuriliselt edukas Karl XI valitsusaeg lõppes süngelt. 1695.–1697. a. tabas Rootsit, Soomet ja Läänemereprovintse suur ikaldus ja näljahäda. 1696. a. jäi 41-aastane kuningas maovähiga voodisse ja suri 5. aprillil 1697. a. Kuu aega hiljem põles maha Kolme Krooni nime all tuntuks saanud kuningaloss, mis Karl XI valitsusajal oli arhitekt Nicodemus Tessini juhtimisel renoveeritud. Karl XI sarkofaag jõuti vaevu välja kanda. Oli juba teada, et tulemas on Vene rünnak. Ees seisis Põhjasõda.

Sünge lõpp ei saa olla aga kokkuvõtteks Karl XI valitsusajast. 1680ndad ja 1690ndate algus oli aeg, mis muutis oluliselt Rootsi kuningriigi poliitilist ja kultuurilist ilmet, ta oli edukas ka majanduselus. Just see periood jäi eesti rahva mällu kui "vana hea Rootsi aeg". Oma osa oli selles ka kuningas Karl XI isikul – Hallmantlil.

VIITED:

1. *Hans Lepp*. Rootsi aja mälestised Eestis. Lühike teejuht. Tallinn, 1994.
2. *Hans Lepp*. Svenska kungliga besök i Estland. Rootsi kroonikandjad Eestis. Kroonprints Gustaf (VI) Adolfs külastused Eestis 1932. aastal. Kronprins Gustaf (VI) Adolfs besök i Estland år 1932. /Tallinn, 1992/.
3. *Alvin Isberg*. Karl XI och den livländska adeln. Lund, 1953. Isberg, A. Majestätsbrott och land förräderi i Livland under det korolinska enväldets slutskede. // *Svio-Estonica* XVII. 1964.
4. *Otto Liiv*. Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgang des XVII Jahrhunderts I. // *Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft XXVII*. Tartu, 1935. Eesti majandusajalugu. Toimetanud H. Sepp, O. Liiv, J. Vasar. Tartu, 1937.
5. *Egil Johansson*. Rootsi rahvaharidus enne rahvakooli. // *Forseliuse Sõnumid*. 1996. Nr. 2. Lk. 20–25.
6. Peame parandama mõne eesti pedagoogikateaduse nõrkusest tekkinud rumala tõlkevea. Nii jääb lugejale arusaamatuks, mis on vekslõpetus (Egil Johansson. Rootsi rahvaharidus. Lk. 23). Rootsi sõna *växel* tähendab küll vekslit, kuid verb *växla* tähendab *vaheldust*: *Växelundervisningen* on *vaheldusõpe*, mis tähendab mitmesuguste õppemetodite samaaegset vahelduvat kasutamist, kusjuures paremad õpilased olid õpetajale abiks teiste õpilaste õpetamisel (Egil Johansson. *Folkundervisningen före folkskolan*. // *Ett folk börjar skolan*. Folkskolan 150 år. 1842–1992 (1992)).
7. *Lorenzo Magalotti*. Sverige under år 1674. Stockholm, 1986. Lk. 80–81.
8. *Margus Laidre*. Den livländska armeens fälttåg till Preussen 1678–1679 -planer och verklighet // *Meddelande från Armémuseum XXXVII*. Stockholm, 1987. S. 112–142; *Margus Laidre*. Üks päev rittmeister Lorenz Baski elust. // *Keio. Ajaloo Ajakiri*. 1995. Nr.3. Lk. 53–56.
9. *Rolf Blomdahl*. Förmyndarräfstens slutskede. Norrtälje, 1968.
10. *Stellan Dahlgren*. Der schwedische Absolutismus am Ende des 17. Jahrhunderts und die Integration des Reichs. // *Die schwedische Ostseeprovinzen Estland und Livland im 16.–18. Jahrhundert*. Acta Universitatis Stockholmensis. Studia Baltica Stockholmensia II. 1993. S. 15–31.
11. *Uppsala Ülikooli Raamatukogu*. Collectio Palmskiöld 329 (Topographica XIX Pars II). S.

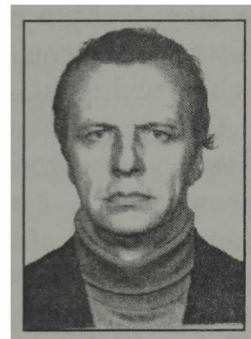
- 393–397. Backmeister, H.L.C. Nachrichten von der ehemaligen Universitäten zu Dorpat und Pernau. // Sammlung der Russischen Geschichte. IX Band. St Petersburg, 1764. S. 107–109, 155–162.
12. *Aleksander Loit*. Kampen om feodalrätten. Reduktionerna och domänpolitiken i Estland 1655–1710 I // *Studia Historica Upsaliensia* 71. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala, 1975. S. 162.
13. Tartu Ülikooli Raamatukogu. Käsikirjade ja Haruldaste Raamatute Osakond. F. 7, s. 24, l. 4p., 143–144p.
14. *Greta Wieselgren*. B. G. Forselius und die Grundlegung der estnischen Volksschule. Urkunden und Kommentar. Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok 1942. S. 92–93.
15. *Aleksander Loit*. Pärisorjuse kaotamine Eestis Rootsi ajal. // *Kleio. Ajaloo Ajakiri*. 1996 Nr. 1. Lk. 3–18.
16. Samas. Lk. 12.
17. Samas. Lk. 14.
18. *Helmut Piirimäe*. Suur Prantsuse revolutsioon 1789–1799. Tallinn, 1990. Lk. 17–19.
19. *Greta Wieselgren*. Johann Fischer und die Kulturpolitik in Livland unter Karl XI. Einige aspekte. // *Die schwedischen Ostseeprovinzen Estland und Livland im 16.–18. Jahrhundert*. *Studia Baltica Stockholmensia* 11. 1993. Lk. 293–315.
20. Samas. Lk. 295.
21. *H. D. Feyerabend*. Johannes Fischer. Generalsuperintendent von Livland von 1674–1700. Riga, 1907.
22. *Helmut Piirimäe*. The cultural interconnection of the educational activity of Bengt Gottfried Forselius. // *Die schwedischen Ostseeprovinzen*. Lk. 327.
23. *Johan Köpp*. Kirik ja rahvas. Sugemeid eesti rahva vaimse palge kujunemise teelt. Lund, 1959. Lk. 136–138, 195–196.
24. *Jaak Naber*. Swedish government authorities and school education in Estonia. // *Die schwedischen Ostseeprovinzen*. Lk. 349–364.
25. *Greta Wieselgren*. B. G. Forselius und die Grundlegung... Lk. 127–128.

Kilingi-Nõmme, EELK Saarde Katariina koguduse kirik. Kirikus on Karl XI nimetahvel, tänutäheks rahvakooli asutamise eest

JÜRI ANT

Tartu Ülikooli ajaloo osakonna lähiajaloo professor

ÕPETAJAD JA ÕPILASED 1940–1941

Järskude poliitiliste pöörete aegadel on üks enamkannatavaid rahvakihte haritlased, eriti õpetajaskond. Eestimaale on 20. sajandil selliseid aegu jagunud üsna ohtralt. Dramaatilised olid aastad 1940 ja 1941, mil kaks aastakümnet kestnud iseseisvust asendas 1940. aastal nõukogude okupatsiooni sotsialismimudel, aasta hiljem aga hitlerlik natsionaalsotsialism. Formaalselt olid need vastandlikud ideoloogiad. Sisuliste taotluste osas eesti rahva seisukohalt vaadatuna polnud neil erilisi erinevusi. Mõlema süsteemi ideoloogiad olid aga tunduvalt erinevad kõigest sellest, millises vaimus oli kaks aastakümnet kasvanud eesti õpetaja ja millises vaimus kasvatanud oma õpilasi.

Käesolev lühiartikkel oleks täienduseks koguteose “Eesti rahva kannatuste aasta” põhjalikumale käsitlusele (1). Loomulikult ei saanud ega jõudnud tollase koguteose koostajad kasutada mitmeid olulisi dokumente. Paljusid neist fondeeritakse nüüd Eesti Riigiarhiivi Parteiarhiivi filiaalis.

1940. aasta suvel oli uuele võimule kõige tähtsam kindlustada poliitiliselt võõrriigi okupatsioon, et sujuvamalt üle minna anneksioonile. Esimestel okupatsiooni kuudel hakati küll eesti haridussüsteemi tasalülitama N. Liidu omaga, kuid massilisi reaktsioone õpetajate hulgas veel polnud. Samas ei teinud uus võim endale illusioone õpetajate hoiaku suhtes. Oli ju juba Venemaa õpetajaskond energiliselt vastu astunud 1917. a. oktoobripöördele. Esialgu vajati siiski aega vajaliku hulga “ideoloogiliselt kindlate” õpetajate leidmiseks, et nendega seniseid asendada. Poliitiline surve pedagoogidele suurenes kuust kuusse, kulmineerudes 1941. a. suvel massirepressioonidega.

Kõigepealt häiris uut võimu Eestis õpetajate organisatsioonide paljusus. See ei olnud kooskõlas nõukoguliku süsteemiga ja just siit algas pedagoogide administratiiv-poliitiline allutamine uuele võimule.

Alustati Õpetajate Koja likvideerimisest 13. juunil 1940 (2). Järgmiseks sammuks oli Eesti Õpetajate Liidu (EÕL) likvideerimine. EÕL oli alates 1917. aastast õpetajate keskorganisatsioon, mis õpetajate kutsehuvide kaitsmise kõrval tegeles nende kvalifikatsiooni tõstmise, kooliuuenduslike ideede propageerimise, õpetajate rahvusvaheliste sidemete arendamise jms.

Augustis 1940, kui eesti oli juba annekteeritud N. Liidu koosseisu, vahetati välja EÕL juhtkond ja ühtlasi nõuti iseseisvalt õpetajate organisatsioonidelt kas ühinemist EÕL-iga või vastasel juhul eneselikvideerimist. Lõpptulemusena liitusid EÕL-iga nii lasteaedade kasvatajad kui kõrgkoolide õppejõud. Seejärel sai EÕL-ist ENSV Hariduse ja Kunsttöölise Ametühing, millel polnud enam mingit sisulist seost endise EÕL-iga. Ametühing ühendas õpetajad, kooliteenijad, üliõpilased, raamatukogude töötajad, teatrite, kinode personali – kokku ligi 13 500 inimest (3).

EÕL-iga sarnaselt lõhuti senine haridusseltside, ühingute ja liitude süsteem, ning see asendati rangelt tsentraliseeritud ja kontrollitava poliithariduse süsteemiga. 1940. a. novembri algul kirjutas “N. Õpetaja”, et senise jõuetu seltside ja ühingute rägastiku asemele asub oma ringkonna kogu rahvast ühendav... keskus.” Anti teada, et Hariduse RK-s on senise Noorsoo ja Vabahariduse osakonna asemel loodud poliithariduse osakond. “Kohapeal juhivad poliitharidustööd maakonna, linna, valla

ja alevi töötava rahva saadikute nõukogud, milleks maakondade ja Tallinna, Tartu, Narva ja Pärnu linna rahvahariduse osakonna juurde seatakse ametisse erilised poliitharidustöö inspektorid ühes vajaliku arvu konsulentidega" (4).

Õpetajate kaadri ja kooli n.ö. ideoloogilise töötlemisega hakkasid tegelema EK(b)P Keskkomitee koolide osakond (juhataja A. Raud), haridusministeerium (ministrid J. Semper ja N. Andresen) ning kohalikud haridusosakonnad. Tasapisi hakati vallandama koolijuhatajaid ja õpetajaid, kes olid varem tuntumad avaliku elu tegelased ja osalenud poliitikas. 31. juulil 1940 vabastati presidendi käskkirjaga 3 koolidirektorit, neist V. Neggo (Tartu I Gümnaasium) kaitseseisukorra seaduse alusel, A. Üksti (Haapsalu Gümnaasium) ja H. Kubu (Tallinna Erakolledž) omal soovil (5). Paljudel õpetajatel ja koolitegelastel algas viletsuse aeg, mil üks vallandamine järgnes teisele. Koolinõunik M. Raud on oma mälestusteraamatus kirjutanud, et ta vallandati lühikese aja jooksul 4 korda. Läänemaa koolide inspektori kohalt, millisele ta oli määratud J. Semperi poolt, vallandati ta enne kui sai tööle asuda (6). Olulist osa etendas selles olukorras õpetajate ja koolitegelaste solidaarsustunne, mis aitas inimestel mõnigi kord nii ameti kui elukoha järgi ümber asuda ja säilitada niimoodi töö ja teenistus. Taolisi ümberpaiknemisi soodustas kaudselt ka uute võimude kaadrite "läbiraputamise" poliitika, mille juurde kuulus just inimeste vintsutamine ühest ametikohast ja maanurgast teise.

Õpetajate jaoks oli dramaatiline neile osutatud tugev surve poliitilise propagandaga tegelemiseks. Tulenevalt oma töö spetsiifikast oli neil raske keeldumist oskamatusena vabandada. Mõnikord leiti enda kaitseks ja õigustamiseks nõrku kohti võimude ametlikes avaldustes. Nii olla N. Andresen 1940. a. sügisel ühel Tallinna õpetajate koosolekul öelnud: "See on kaabakas, kes eile oli kodanlane ja täna on kommunist" Ütlus sai õpetajate hulgas nähtavasti omamoodi kilbiks, mille mõju üle kurtis A. Raud haridusministrile veel 6. mail 1941. Tema sõnul olla see ütlus muutunud loosungiks, millele toetudes õpetajad keelduvat andmast informatsiooni väärnähtuste üle koolides, ehk teisisõnu hoiduvad pealekaebamistest. A. Raud soovis, et N. Andresen võiks oma "ütlust selleks kohasel juhusel kehtetuks tunnistada" (7).

Järeleandmise või -andmatuse suhtes polnud õpetajaskond sugugi ühtne. Suur osa õpetajatest püüdis nii ehk teisiti hoiduda aktiivsest poliitikast, oli aga küllalt neid ja sageli tuntud ning väarikaid pedagooge, kes püüdlikult läksid kaasa uue korraga. Õpetajate probleemiks polnud mitte ainult kohanemine uute tingimustega. Kaasnes vastutus õpilaste ees, mis 1940–1941 lühikese aja jooksul kahel korral vahetunud okupatsiooni tingimustes tähendas muuhulgas hoida noori inimesi mõttetutest aktsioonidest, et mitte suurendada asjatult ohvrite arvu.

Poliitiline surve õpetajatele ja kogu hariduselule hakkas oluliselt tugevnema 1940. aasta lõpul. See toimis nii otseselt kui kaudselt ja haaras mitmeid elusfääre. Siia kuulus raamatukogudes raamatute hävitamise aktsioon, mida teostas Hariduse RK spetsiaalne erikomisjon ja millega oktoobri keskpaigaks 1940 oli komisjoni hinnangutel jõutud poole peale (8). Samal ajal hävitati koolides Eesti Vabariigi poliitiliste tegelaste pilte, lippe, vappe ja kõike muud, mis kuidagi vabariiki meenutas. 14. novembril 1940 kurtis Valgamaa parteikomitee A. Rauale, et sealkandis polevat vastava hävitustööga lood sugugi korras. 23. jaanuaril 1941 pöördus A. Raud omakorda N. Andreseni poole taotlusega, et koolidele antaks rahvakomissari korraldus, et hävitatud saaksid kõik "endise korra avalikud märgid" (7).

1940. aasta oktoobris alustati kõigi alg-, kesk-, ja kutsekoolide direktorite ning õpetajate (eriti konstitutsiooni ja ajalooõpetajate) poliitilise meelsuse analüüsi – enne 21. juunit ja pärast seda. Vastavaid andmeid hakkas A. Raud nõudma maakondadest 11. oktoobril 1940 (7).

Sügisest hakkasid koolides võimutsema SARK-i mehed. H. Kauri on meenutanud, et need tegelased "käisid koolides ...küll tundide ajal, küll pärast tunde, kus hoolega revideeriti paberikorve, õpilaste laudu, klasside ja teiste ruumide seinu, otsiti joonistusi-karikatuure kommunismi tegelastest ja kontrrevolutsioonilisi luuletusi" (9). Lugu võttis niisuguse ulatuse, et 26. oktoobril 1940 oli N. Andresen sunnitud pöörduma A. Raua poole kirjaga, milles öeldi: "Minul olevate teadete järgi Siseasjade Rahvakomissariaadi esindajad tungivad koolidesse viisil, mis ei ole kooli normaalsele arengule soovitatav" Andreseni protesti sisu seisnes selles, et juhtivatele haridus-organitele ei antavat mingit teavet areteerimiste ja juurdluste kohta, koolidest endist rääkimata. Kirjal on K. Säre resolutsioon teha selle sisu teatavaks B. Kummile (7). Muidugi ei pidurdanud taoline protest vähemalgi määral repressiooniaparaati.

Jaauanuaris-veebuaris 1941 tugevnes surve järsult. Jaauanuaris 1941 pöördus A. Raud maakondade parteikomiteede poole nõudega "teatada, kes õpetajaist ja missuguses koolis on suhtunud uude korda vaenuliselt ja milles see väljendus" (7).

Muudeti koolide inspektorite ülesandeid. Nemad olid nüüd ette nähtud õpetajate "töövijakuse tõstmiseks ning õppe- ja kasvatustöö järelevalve tõhusaks teostamiseks kommunistliku kasvatuse põhimõtteil" (10).

Üpris jäigast hoiakust Eesti kooli, perekonna, kogu haridus- ja kultuurisüsteemi suhtes andis tunnistust Eestisse tööle saadetud ÜK(b)P Keskkomitee instruktori A. Perovi pikem artikkel "Nõukogude kool noorsoo kommunistliku kasvatuse vahend", mis ilmus "N. Õpetajas" täpselt kuu aega enne Eesti Vabariigi aastapäeva, s.o. 24. jaanuril 1941. Artikkel koosnes põhimõtteliselt kahest osast: esimene neist rääkis sellest, et ei eesti kool ega kasvatus kõlba üldse kokku uute nõuetega. Teine pool kõneles sellest, mida see kõlbmatu süsteem peab tegema, et muutuda kõlblikuks. Esimese poole järeldused seisnesid selles, et ei perekond, kool ja ühiskondlik miljöo Eestis tervikuna ei taga kommunistlikku kasvatust. Lugu pidi juba hull olema alates perekonnast, kuna nende hulgas on hallparunite, ärimeeste, politseinike, vaimulike perekonnad, kes lausa halvavad kommunistlikku kasvatust. Kuid kommunistlikuks kasvatuseks ei pidanud valmis olema ka pedagoogid, kellest suur osa polevat veel asunud tõsiselt õppima ÜK(b)P ajaloo lühikursust. "Kommunistlike ideede igavene vaenlane" – kirik – tegutsevat ikka veel aktiivselt. Kirjandus pidi kandma endiste aegade jälgi. Teater ja muusika pidid alles väga aeglaselt liikuma nõukogulikule teele.

Ja teine pool A. Perovi artiklist. Eesti kool peab kasvatama "Lenini-Stalini tüüpi inimesi", kuna seda tüüpi inimene olla eesrindlik inimene ühiskonnas. Seda inimest pidid iseloomustama peaaegu üleloomulikud omadused. Loetlegem ainult osa neist: sihiselgus, suur armastus töörahva vastu, iseloomu kindlus ja tugevus, viha, põlgus ja halastamatus ekspluataatorite ja nende käsilaste vastu, julgus, eneseohverdus ja vähimagi paanikasse sattumise puudumine kõige keerulisemates olukordades, igasuguse kiirustamise ja ärevustunde puudumine, kristalne ausus, raudne parteiline ja riiklik distsipliin, armastus töö vastu ja kõige lõpuks ka igakülgne haridus, millega loomulikult pidi kaasnema väga hea poliitiline ettevalmistus.

1941. a. jaanuarikuul haaras kogu ENSV haridussüsteemi äärmine närvilisus. Põhjus või ajend oli üpris lihtne. Kõige selle eest, mida ülepeakaela oli tehtud rahva ajaloolise mälu kustutamiseks, ähvardas 24. veebruaril 1941 omamoodi kättemaks, eriti noorsoo poolt. Ilmselt püüdis ka A. Perov, tabades siinseid meeleolusid, kindlustada ennast tuleviku vastu, "paljastades" halastamatult nii eesti perekonna, kooli kui kogu haridussüsteemi kõlbmatust sotsialismiks.

24. veebruaril oli arusaadavalt kogu koolisüsteem võetud erilise tähelepanu alla. Kõigest hoolimata püüdsid õpilased näidata, et see päev oli eriline võrreldes tavalise koolipäevaga.

Pärast 24. veebruarit moodustas EK(b)P Keskkomitee spetsiaalse komisjoni, mis pidi uurima "kontrrevolutsioonilisi katseid" sel päeval Tallinna koolides. Komisjoni esimeheks pandi Tallinna rahvahariduse osakonna juhataja T. Maran. 12. märtsil 1941 oli komisjoni aruanne valmis, milles "kontrrevolutsioonilisi katseid" oli täheldatud 11 koolis (7). Mõned näited: II keskkool – õpilastel oli tavalisest pidulikum riietus ja 3 õpilast üritasid laulda "Mehemeelt" Selle kooli kohta käivas aruandes märgiti: "Õpetaja Ussisoo kandis sinimustvalget lipsu, mis kutsus õpilastes esile juubelduse tema klassi ilmumisel" Ja järeldus: "Õpetaja Ussisoo tegevust tuleb edaspidi pidevalt jälgida ning vähemagi vääratuse puhul vallandada" Ka koolijuhataja suhtes tehti vallandamise ettepanek. III keskkool – leiti Soome Vabariigi aastapäeva lendlehti. Üks õpilane olla jaganud rahvuslipukesi, IV keskkool – üheksa 5. klassi tütarlast kandsid helesiniseid kraesid, V keskkool – väga palju puudujaid, VII keskkool – 50 tütarlast endisaja vormiriietuses pidulike laiade kraedega. Üks õpilane kopeeris joonistustunnis Pätsi ja Laidoneri portreed ja pani need seinale. Soovitus – koolijuhataja tuleb vallandada. VIII keskkool – kümme 4c kl. poissi olid riietunud tavalisest pidulikumalt (valged kraed, mustad lipsud) jne.

Samalaadne aruanne laekus EK(b)P Keskkomiteele Tartu maakonna ELKNÜ sekretärilt A. Illissonilt. Selgus, et Tartus olid põhilised protestiväljendused Tallinnaga samalaadsed – kas õpilaste pidulikum riietus või massiline puudumine tundidest. Oli aga ka omapära. Nimelt olla II keskkoolis tulnud üks komnoor algorganisatsiooni sekretäri juurde ja soovinud talle Eesti Vabariigi aastapäeva puhul õnne. Sel päeval olid Tartu õpilased kogunenud J. Kuperjanovi hauale, viinud sinna lippe ja küünlaid. SARK- i meeste kohale jõudes olid õpilased kadunud (7). Nii algas traditsioon, mis kõige kiuste kestis läbi aastakümnete.

Muidugi ei jäänud kõik nimetatu ja veel palju muudki võimudepoolse tähelepanuta. 18. aprillil 1941 keelitati "N. Õpetajas" õpetajaid loobuma erapooletust hoiakust, sest "juunipöördest möödunud kaheksa kuud on olnud küllalt pikk aeg selleks, et omandada nõukogude riiki kandva ideoloogia põhijooni" 23. mail ilmus "N. Õpetajas" N. Andreseni juhtkiri, milles sõnaselgelt öeldi – "oleme praegu õigustatud nõudma, et õppejõud*, eriti uut õppeaastat alates, oleksid nii teadmistelt kui ka mõtteviisilt kommunistideks muutunud" Nii oli lugu õpetajatega. Aga õpilastega? Neile keelati lihtsalt kõik, mis polnud eelöelduga kooskõlas. 21. aprillil pöördus näiteks A. Raud hariduse rahvakomissariaadi poole ettepanekuga: "Ära keelata koolides kõnevõistlused, mis õpilastele midagi ei anna, kuid võimaldavad klassivaenulikel ollustel esineda kontrrevolutsiooniliste mõlgutustega" (7).

Esimese nõukogude aasta tulemused olid eesti õpetajaskonna jaoks rängad. Veel sõjapäevil tehtud uurimused hindasid küüditatud, areteeritud, mõrvatud, teadmata kadunud ja mobiliseeritud õpetajate üldarvu 533-st 651-ni, s.o. 10–13 % kooliõpetajatest (11).

Möödus veidi aega ja nõukogude okupatsioon Eestis asendus saksa okupatsiooniga. Õpetajaid, kes tulid kuidagi välja olukorrast, millesse nad olid sattunud juunis 1940, tabasid nüüd uued löögid, kus esimese nõukogude aasta üleelamist pedagoogiametis võidi kergesti tõlgendada kuriteona.

* Tollases kõnepruugis kasutati õppejõu nimetust ka üldhariduslike koolide õpetajate kohta.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Eesti kool bolševikkude võimu all. – Eesti rahva kannatuste aasta. Kolmas trükk. Tln., 1995. Lk. 586–642. (Esmatrükk 1943).
2. Riigi teataja, 1940. Nr. 70. Lk. 1028.
3. Nõukogude Õpetaja, 1941, 23. märts.
4. Nõukogude Õpetaja, 1940, 1. nov.
5. Riigi Teataja, 1940. Nr. 89. Lk. 1215–1216.

6. Raud, M. Alasi ja vasarate vahel. Koolinõuniku mälestusi. Stockholm–Uppsala, 1966. Lk. 13-19.
7. Eesti Riigiarhiivi Parteiarhiivi filiaali materjalid.
8. Punane Virumaa, 1940, 16. okt.
9. Eesti Riik ja rahvas II maailmasõjas III. Stockholm, 1956. Lk. 204.
10. Eesti NSV Teataja, 1941. Nr. 11, 24. jaan.
11. Sakala, 1942, 27. mai; Eesti rahva kannatuste aasta. Lk. 614.

VAIKE POTSEPS

Tartu Õpetajate Seminari vanemõpetaja, ÜPUI liige

TARTU ÕPETAJATE SEMINAR ÕPETAJATE KOOLITUSE JÄRJEPIDEVUSE KANDJANA

Hariduse ajalugu on üks väarikamaid peatükke eesti rahva ajaloos. Konkreetse kooli aastapäeva tähistamine on tihti kokkuleppeline asi, vähe on Eestis koole, millel on mitme sajandi vanune asutamisürik olemas. Käesoleval aastal tähistab Tartu Õpetajate Seminar (TÕS) oma 170. aastapäeva: kooli ajalugu loetakse 1828. aastal avatud saksakeelse elementaarkooliõpetajate seminari järgi.

Kuigi on ka teistsuguseid mõtteavaldusi olnud. Nii mainis professor L. Andresen oma avakõnes B. G. Forseliuse Seltsi asutamisel 22. veebruaril 1989: "... kerkib keelele küsimus, miks ei võiks seesama õpetajaid ettevalmistav asutus oma ajaarvamist alustada Forseliuse seminarist? Kui Tartu Ülikool võtab eeskujusid 17 sajandist, siis miks peaks see õppeasutus oma ajalugu arvestama saksakeelsest elementaarkooliõpetajate seminarist alates? Pealegi töötas Tartus 19. sajandil veel ka eestikeelne Hellmanni seminar."

Seminari ajaloos on olnud kolm ajajärku: saksa-, vene- ja eestikeelne seminar. 1828. aastal avatud saksakeelsele seminarile lisandus 1878. aastal Tartu 2. (vene õppekeele) õpetajate seminar. Venekeelse seminari kohta on kooli vilistlane kirjanik Ernst Peterson-Särgava öelnud oma kirjas Tartu Pedagoogilise Kooli kirjandusringile, et temal pole seminari ajast mitte kõige helgemad mälestused, teda rusus kooli tolleaegne venestuspoliitika. Tartu eestikeelse seminari avamine on tihedalt seotud meie riikliku iseseisvuse saavutamisega, kuigi tehti ka katse avada seminar enne tegelikku iseseisvumist. 1918. aasta kevadel sulgesid saksa okupatsioonivõimud venekeelse Tartu seminari. Õpetajate ettevalmistamine oli katkestatud. Rahvuspoliitilised motiivid tõukasid aktiivselt tegutsema. Eesti Õpetajate Keskkliit, mis tol korral asus Tartus, otsustas ise avada seminari. Astuti ühendusse endiste Tartu ja Rakvere seminari õpilastega, kelle haridus oli pooleli jäänud. 1918. aastal paluti okupatsioonivõimudelt luba kooli avamiseks. Vastus oli kategooriliselt eitav. Alles pärast Eesti iseseisvumist alustatakse 24. märtsil 1919 õppetööd kahe klassiga.

Seminari õpetajate hulgas on palju neid, kes on oma nime jäädvustanud eesti kooli ajalukku küll meisterlike pedagoogidena, küll mitmete õpikute autorina. Emakeelt õpetasid Joh. Soll, tuntud keelemehed Joh. Aavik ja filoloogiadoktor A. Saareste, mitme õpiku autor M. Kampmann (Kampmaa), kes lisaks õpetas veel koduloo metoodikat. Õpikute autor oli ka tol ajal psühholoogiat ja saksa keelt õpetav Erich Jaanvärk, vene keelt õpetas Olga Ramul, joonistamist "Pallase" kunstikoolis töötav Mart Pukits. Laulmisõpetajad olid meie tuntud heliloojad Mart Saar, Juhan Aavik ja Cirillus Kreek.

Paljud seminari vilistlased on oma elutööga jäädvustanud oma nime meie kultuurilukku, nimetagem vaid väheseid – Eduard Tubin, Voldemar Kliimand, Eduard Oja, Bernhard Kangro jpt. Juba õpiajal osalesid nad väga energiliselt kooli isetege-

vusringides. Seminaris tegutses draamaring (Dramaatiline Ring), mille esimees ja juhendaja oli õpetaja Erich Jaanvärk, lisaks olid õpetajateks veel "Vanemuise" näitlejad L. Hansen jt. Repertuaar oli küllalt nõudlik, mängiti näiteks Lutsu "Kapsapead", Vilde "Pisuhända", Moliere'i komöödiat "Arst vastu tahtmist" jm.

Jätkati õpilasajakirja "Kuma" väljaandmist, "Kuma" sündis venekeelse seminari lõpuajal 1915/1916, seegi fakt näitab hästi seminaride järjepidavust. 1919. aastast hakkas tegutsema humanitaarring (Humanitaar-Ring), kus käsitleti ajaloo ja sotsioloogia valdkonda kuuluvaid teemasid, hiljem lisandusid kirjandus, keeled, karskus jne. Spordiring asutati 1920. aastal ja üks aktiivsemaid T. Õ. S. Spordi Ringi liikmeid oli Robert Keres, kes oli hea tõkkejooksja ja väga hea maletaja. 1923. aastast tegutses seminaris ka malering (T. Õ. S. Male Ring), mille üheks asutajaks oli Eduard Tubin, korraldati ka malekursusi, kabe- ja maleturniire. Seminaris tegutsesid ka nais- ja meesvõimlemisrühmad; esmakordselt hakati omavalmistatud vahenditega lauatennist mängima. Kooli õuel oli ka liuväli. Väga edukalt tegutses meeskoor, mis hiljem muutus segakooriks. Koori juhatasid oma kooli õpilased J. Rööp, E. Oja, E. Tubin ja V Kliimand. Seminari traditsioonide hulka kuulusid ka peod, mille eeskava põhiosa moodustasid muusikalised ettekanded, tihti draamaringi etendused ja mõnikord sportlikud ettekanded. Tähtsamaks sündmuseks oli seminari aastapäeva puhul korraldatav traditsiooniline pidu, mis tavaliselt peeti 24. märtsi paiku "Vanemuise" teatris. Peale selle korraldas õpilaste omavalitsus jõulupeo, sügisel tutvumispeo ja kevadel lahkumispeo. Harvemini korraldati vabariigi aastapäeva puhul 24. veebruaril omavahelisi pidusid. Peod lõppesid tantsu, laulu ja mänguga.

1925. aastal taheti seminari sulgeda, sel puhul kirjutas seminari direktor J. Tork artikli "Seminaride kaitseks", milles esitatud väited kõlavad väga aktuaalselt ka tänases Eestis, kus õpetajate seminari sulgemine on samuti päevakorras olnud. Mõned seminaride kaitseks esitatud väited:

"...Non quovis ligno fit Mercurius – mitte igast puust ei tehta Merkuuriuse kuju" Tõsi, inimesel peab olema kutsumus, ilma selleta pole ta õige õpetaja!" ... Seminaridele heidetakse ette nende kallisust ...igasugune kutsekool peab olema tingimata kallim üldhariduselisest keskkoolist–raamatukoolist. ...Peaks ka teada olema, et maailma kultuurriikides on õpetajate ettevalmistusasutused harilikult ühed kallimad"

Ka J. Torki juubelikõnes "100 aastat pedagoogilist minevikku" esitatud mõtted sobivad tänapäeva ja rõhutavad kooli järjepidevust: "On olnud seminari elus 3 ajajärku. Palju on seda, mis meid lahutab: on ju nad kolme mitmeti erineva kultuuri esindajad... Palju olulisem on aga see, mis neid ühendab: osalt asukoht – Tartu, osalt ruumid, õppevahendid jm. Tähtsam side on sisemine side, ühine ülesanne: anda töötajaid meie rahvakoolile. Sest enamiku õpilastest on ikka moodustanud eestlased, kes ustavate sulastena on pannud käed adra külge, on kündnud ja äestanud kodumaa pinda. Seminar jätkab oma tööd."

Samu mõtteid kinnitas ka tolelaegne riigivanem J. Tõnisson: "Tartu seminar on läbi käinud mitmest riigivõimust ja töötanud ometi palju ühtlasemalt ja järjekindlamalt, kui need riigivõimud seda oleksid soovinud. Ei aidanud kitsendused ega eeskirjad, raudväravad ega kivimüürid. Meie rahvuslik mõte imbus neist ometi läbi..."

Seminari töö jätkus ka Teise maailmasõja järgses Eestis, vaheldusid küll nimed (Tartu Õpetajate Instituut, Tartu Pedagoogiline Kool), kuid säilis seminarile omane vaimsus, mille J. Tork on 1968. aasta eksiilis olles nii ilmekalt sõnastanud: "...iga kooli viljakust, väärtust määrab tema VAIM – temas taotletavate sihtide, kasutatavate vahendite, tegurite koordinaatsioon. Selle "koolivaimu" loojaks ja kujundajaks on õpetaja; ja kuigi eesti õpetaja tööpõld on viimse saja aasta jooksul

“rahvavalgustaja” ülesannetest järjest enam koondunud koolile, ei saa ometi kunagi vabaneda vastutusest kogu rahva kujunemise ja arenemise eest.”

Väga suur teene seminari vaimu säilitamisel Tartu Pedagoogilises Koolis oli auväärsetel pedagoogidel Erika Eisenšmidtil, Asta Eerol, Linda Lokil jpt. E. Eisenšmidt oli üks nendest, kes sügaval stagnaajal julges ellu äratada J. Käisi üldõpetuse põhimõtteid, muidugi ilma põlu all oleva autori nime nimetamata. Veel on nii Tartu Pedagoogiline Kool kui ka Tartu Õpetajate Seminar olnud seminari vaimu kandjaks ses mõttes, et nende lõpetajad on ikka kooli tööle läinud ja õpetajaks jäänud. Ei ole Lõuna-Eestis vist kooli, kus ei töötaks mõni TÕI, TPK või TÕS-i vilistlane.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. *Andresen, Lembit*. Avakõne /peetud B. G. Forseliuse Seltsi asutaval kogul 22. II 1989 Tartu Pedagoogilise Kooli aulas./ – Forseliuse Sõnumid nr. 1, 1995.
2. *Mägi, Heino*. Juhiseid kooli kroonika pidamiseks. – Forseliuse Sõnumid nr. 1, 1995.
3. *Tork, Juhan*. Tartu Õpetajate Seminar Eesti iseseisvuse päevil. Tartu, 1929. Lk. 60-70, 135-137.
4. *Tork, Juhan*. Seisata, rädur! Toronto, 1993. Lk. 26.

Tartu, Forseliuse park, 14.06.1987. August Solo, Jüri Alter ja Henn Käämbre süütasid tuleraua ja taelaga 12 kooli tõrvikud, millega viiakse tuli Kambjasse, Eesti Rahvakooli Memoriaali tulealtarile

PEDAGOGIKA JA HARIDUSPOLIITIKA

JAAN-ÜLO SAAR

Aseri Keskkooli direktor

HARIDUSE VÕIMALIKKUSEST MAAKOHAS

Sõnavõtt Eesti Maarahva Kongressil 31. märtsil 1997

Hariduse saamise võimalused maal pärast põhikooli lõpetamist on vähenenud. Maakoolide osa rahvuse identiteedi kujunemisel on väga suur, see kindlustab elanikkonna paiksust ja ka rahvuslikku julgeolekut.

Koolijuhtide arvates soodustavad ohtliku olukorra tekkimist järgmised tegurid:

- enamiku perekondade suur majanduslik kitsikus, mis ei võimalda lapsi saata kodukohast kaugemal asuvatesse õppeasutustesse;
- koolide vähene finantseerimine ei võimalda kujundada maagümnaasiume, mis annaksid õpilastele mitmekesiseid valikuvõimalusi;
- gümnaasiumile kõrgendatud riikliku haridusstandardi kehtestamine tõrjub mitteakadeemiliste taotlustega maaõpilased koolist eemale;
- kutseharidusvõrgu ja programmide mittevastavus muutunud olukorrale ei rahulda põhikooli lõpetanud maalapsi;
- riigi hariduspoliitika teostamine eelarve formeerimise kaudu on mittemõistetav. Need tegurid toovad maaellu soovimatuid sotsiaalseid tagajärgi:
- haridustee katkestanud noorte inimeste arvu järsk suurenemine;
- hariduseta ja ametioskusteta töötute maanoorukite ilmumine tööturule;
- väljakujunemata väärtushinnangutega noorukite asumine õigusvastasele teele;
- haridusteed linnas jätkajate enamiku eemaldumine kodukoha elust;
- maagümnaasiumide hääbumine, sest need tühjenevad õpilastest ega suuda anda konkurentsivõimelist haridust;
- kõik kokku viib küla järjekordsele tühjenemisele.

Kooli funktsioonid kohaliku haridus-, kultuuri- ja arenduskeskusena on märksa laiemad võrreldes puhtalt akadeemilise funktsiooniga. Maal tuleb rakendada sellist mudelit, mis võimaldaks kõigil põhikooli lõpetajatel jätkata haridusteed ja viibida kultuurikeskkonnas võimalikult kodukoha lähedal. Selliseks koolimudeliks on integreeritud kool.

Integreeritud kool on kõikvõimalikke koolitüüpe ühendav õppeasutus, mis koondab ühe katuse alla enamiku põhikooli lõpetanuist 1–3 aastaks vastavalt nende edasisele haridusvalikule. Integreeritud kool võiks koosneda järgmistest struktuuriüksustest:

- gümnaasium, so. keskkooliklassid akadeemilise suunaga;
- rakendugümnaasiumi klassid (nimetus tuletatud analoogiliselt rakenduskõrgkooli nimetusega ja sisulise vahekorraga);
- kutseõpetusklassid;
- vabaklassid;
- täiendus- ja ümberõppeklassid (kursused);
- kõikvõimalikud muud kohapealsed vajalikud õppevormid.

Integreeritud kooli tuleks finantseerida ühtsetel alustel riiklikest vahenditest eri koefitsientidega. Integreeritud kool arvestab kohalikke vajadusi ja annab perekonnale ning õppurile soodsad võimalused valiku tegemiseks haridustee jätkamisel.

Integreeritud kool on organisatsiooniliselt paindlik süsteem, mis on suuteline kiiresti ja valutult reageerima tööturu nõudlustele ja isiksuse arengu vajadustele.

Integreeritud kool pole pelgalt teoreetiline skeem. Midagi analoogilist on Rootsi gümnaasium oma mitme liiniga, millest enamik on rakendusliku suunaga. Eestis on Kadriinas selline kool. Koolidele tuleb anda võimalus välja kujundada mitme haru traditsioonid.

Vähese õpilaste arvuga koolides peaks kooli poolt koostatud haruõppekavade asemele tulema õpilase oma individuaalne õppekava. Õppetöö korraldatakse hästi struktureeritud kursuste ja õppeperioodide vormis. Senisega võrreldes suureneb õpilase osa temale tähtsate otsuste tegemisel ja seega ka vastutustunne õppekavade realiseerimisel.

Sellise väikekooli elushoidmine on kulukam, kuid ääremaadel eriti hädavajalik, et arendada seal majandust ja kultuuri. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 15 p. 3 alusel on kohalikul omavalitsuse täitevorganil vastavalt vajadusele võimalik selliseid integreeritud koole maakeskkoolidest kujundada, kui ainult on tagatud finantsiline kate.

Haridus on väärtuseks ainult siis, kui kooli lõpetanud tekib vajadus ja oskus õppida kogu elu.

VLADIMIR ŠOKMAN

Tartu Tööstuskooli direktor

KÕIK KUTSEHARIDUST REFORMIMA !

Üha valjemini ja võimukamalt kuuleme tänases Eestis nõudmisi hakata kutseharidust reformima. Ühest küljest on see igati põhjendatud ülesande püstitus, kuid teisalt ka kõvasti üle pingutatud.

Selge on see, et haridus-, sealhulgas kutseharidussüsteem vajab tõsiselt ümberkorraldusi. Kahjuks on aga nii, et see takerdub mitmete asjaolude taha. Nendest kõige olulisem on see, et praegusekski ei ole meil veel saavutatud ühiskondlikku kokkulepet, millise Eesti Vabariigi suunas me liikuda soovime, teiste sõnadega – millise arengutee valime. Kui haridussüsteem, mille hulka kuulub ka kutseharidus, on ellu kutsunud täitma ühiskonna sotsiaalset tellimust, siis tuleb püstitada ka konkreetseid ülesanded. Seda ei asenda ükskõik kui valjul häälel karjamine, et (kutse)haridus on selline ja selline ning kohe-kohe oleks vaja reformida jne., jne. Ei aita ka ükskõik kui suure ühendkooi kogumine loosungite esitamiseks. Ainuke edasiviiv ja viljakas tee saab olla ülesannete konkretiseerimine. Kuidas neid ülesandeid lahendada – milliseid vahendeid see nõuab, kui palju see aega võib võtta jne., oskavad haridusinimesed kindlasti öelda. Niikaua kui ülesanded on sõnastatud üldsõnaliselt, nagu “vajame haritud” ja “loominguliselt mõtlemaid”, “arenenud vastutustundega” jne. oskustöötajaid, on loomulik, et ka haridussüsteemi vastus ehk “lõpetaja” on äärmiselt “üldiselt haritud” Selles valguses on üsna loomulik, et Euroopa riikidega võrreldes niivõrd ebaloomulikult suur osa põhikoolide lõpetajatest jätkab õpinguid üldhariduslikes õppeasutustes. Samal ajal valib väga väike osa noori

konkreetses kutse omandamise tee. Üheks märgiks, kui valivad on noored erialade suhtes, mida omandada, on näiteks see, et konkursid on vaid nendes koolidesse, mille erialad tööjõuturul on rohkem nõutavad.

Seega on õige, et hariduse, sealhulgas kutsehariduse reform vajab teetähiseid või vähemalt majakat, mille suunas liikuda.

Teisalt on täiesti vale otse või kaudselt tihti kostuv süüdistus, et kutsehariduses kehtaks nagu seisak ja eneseimetlemine ning kohe ruttu tuleks reforme alustada. Ümberkorraldused on ammugi käivitunud ja käivad edasi. Esimese etapina võiks nimetada stagnaaja lõppu, mil kaotati niinimetatud punased õppeained ja -tsüklid ning toimusid esimesed õppekavade kohandamised muutuvatele oludele. Teise etapi alguseks tuleks lugeda aastaid 1992–1993, mil töötati välja täiesti uutele põhimõtetele üles ehitatud õppekavad ning rakendati reas kutseõppeasutustes. Näiteks Tallinna Transpordikoolis, Tartu Tööstuskoolis jne. Need on nõ. Made in Estonia ja alles hiljem selgus, et nad vastavad oma põhimõtetele täiesti Euroopa Liidu "Hariduse ja koolituse Valge Raamatu" ideoloogiale. Ilmnes, et me rakendasime need õppekavad samal aastal, kui toimus kutsehariduse reform Taanis (1993) ja kaks aastat varem kui Soomes (1995). Seejuures oli Taani–Eesti DEVS-projekt (Development of the Estonian Vocational System) aastail 1993–1995 taanlastele heaks kooliks, mõistmaks kutseharidus- ja üldkeskharidustsükli üheaegse õpetamise eeliseid.

Täiesti uute õppekavade vajadus tulenes kardinaalsetest muudatustest meie ühiskonnas ja majandusel. Kui varem piisas suurettevõttes toimetulekuks ja tihti kogu tööeluks, suhteliselt vähestest hästi omandatud töövõtetest, siis uues olukorras – suhteliselt väikestes ettevõtetes – vajati ja vajatakse hoopis mitmekülgsemalt haritud ja koolitatud oskustöölisi. Setõttu korraldati ümber õppekavad ja õppetöö.

Järgnevalt tutvustan olulisemaid põhimõtteid, mida on silmas peetud uute õppekavade koostamisel. Teen seda Tartu Tööstuskooli metalli- ja elektrierialade näite varal, sest olen sellega kõige paremini kursis.

IGAÜHELE VÕIMETEKOHANE HARIDUS EHK ÕPPEKAUVADE ASTMELISUS NING MOODULILISUS

Meie uute õppekavade üheks tähtsamaks põhimõtteks on, et iga üksiku astme õppekava on omaette tervik ja õpilane, kes on ühe astme omandanud ning ei soovi, ei saa, ei suuda vms. edasi õppida järgmisel astmel, saab vastavalt omandatud teadmiste ja oskuste tasemele tunnistuse ja võib koolist lahkuda ning tööle asuda.

Uued õppekavad on astmelise ja moodul-ülesehitusega. Põhihariduse baasil õpinguid alustav õpilane saab praegu meil omandada kuni viis astet, mis tähendab vana süsteemi järgi kesk-eri(tehnikumi)haridust. Keskhariduse baasil saavutatakse sama haridustase kolme astme omandamisel. Praegu vastab üks aste ühele õppeaastale. Edaspidi võib aste osutada ka lühemaks kui õppeaasta. Õppekavades õpetusmoodulite kasutuselevõtt on teinud vajalikuks õppepoolaastate pikkuse võrdsustamise – kumbki 20 nädalat. Kuna meil valitseb arusaam, et õppeaasta peab ilmtingimata algama 1. septembril ja mitte mingil juhul augustis nagu näiteks Soomes, siis on meie õppepoolaastate vaheaeg nihkunud veebruari algusesse. Nüüd lähemalt õppetöö astmetest:

Esimesel astmel toimub erialane ettevalmistus kõigile õpilastele ühtsete õppekavade alusel, eriala valikut veel ei toimu. Omandatakse põhiteadmised ja abitöölise oskused lukksepa-, treiali- ja elektritöödel.

Teisel astmel valib õpilane eriala. Õppekavad erinevad üksteisest vastavalt erialale. Omandatakse erialal töötamiseks vajalikud põhiteadmised ja -oskused lihttöölise tasemel.

Kolmandal astmel toimub kitsam erialane spetsialiseerumine ja oskustöölise taseme omandamine.

Neljandal astmel on suurem rõhk kesk-(gümnaasiumi)haridusliku õppetsükli lõpuleviimisel. Ühtlasi viimistletakse erialaseid oskusi ja on võimalik omandada ka lisaeriala.

Viies aste on mõeldud nendele õpilastele, kes soovivad omandada 4. astme hariduse ehk kesk-eri(tehnikumi)hariduse. Kuna Tartus meie erialadel tehnikume ei ole, siis on see aste piirkonna ettevõtete arenguks väga oluline.

Kahjuks jäi 1997. aastal viienda astme õppegrupp avamata. Peamisi põhjusi tuleks nimetada kaks. Vaatamata aastatepikkusele kogemusele – tehnikumi-taseme õpetusega alustasime juba 1989. aastal – ei ole haridusministeerium suutnud asja “ära seedida” ja peab seda tarbetuks. Teiseks oluliseks põhjuseks on kaitseministeeriumi Tartu ja Tartumaa riigikaitse osakonna tegevus, kes kutsus ka poole õppekava pealt – IV astme lõpetamise järel – Tartu linna ja maakonna noormehed tegevteenistusse. Siinkohal peab ütlema, et omaaegne Tartu sõjakomissar Ants Laaneots leidis võimaluse anda noortele ajapikendust tehnikumigrupis õppimise ajaks. Millal ja kuidas õnnestub need probleemid lahendada, ei oska praegu ennustada.

Analüüsisime 1992. aastal põhjalikult enne uute õppekavade rakendamist võimalikke tulemusi. Hiljem saime teada, et seda nimetatakse SWOT-analüüsiks (tugevad ja nõrgad küljed, võimalused ja ohud). Toon siinkohal ära osa sellest analüüsist.

Millised on meie uute õppekavade rakendamisest tulenevad eelised?

I. Kutseõppe alal:

■ On rohkem orienteeritud väikeettevõtlusele, sest saadakse mitmekülgsemad teadmised ja oskused kui varem.

■ Annab laiemat põhiettevalmistust enne spetsialiseerumist, sest kõik metallierialade noored saavad lukksepa, treiali, elektriku põhiteadmised ja -oskused vastavate moodulite omandamise kaudu.

■ On paremad võimalused laiendada lähedaste erialade valikut.

■ Paremad võimalused kiiresti reageerida tööjõuturu vajadustele, kuna põhiettevalmistus on suhteliselt laiahaardeline.

■ Lõpetajad saavad mitu eriala. Siinkohal peab ütlema, et selle võimaluse kasutajaid ei ole eriti palju. Ilmselt on ettevalmistus ja tööperspektiiv põhierialal piisavalt hea, mida kinnitavad üha kindlamalt iga-aastased lõpetajate küsitlused.

■ On paremad võimalused teha õige erialavalik, sest seda ei pea enam lõplikult tegema enne kooli, vaid saab muuta ka esimese õppeaasta sees. Selle ajaga koguvad õpilased rohkem teadmisi erialadest ja ka õpetajatel on rohkem teadmisi õpilastest ning nad saavad anda tulusamaid soovitusi.

■ Teoreetiline ja praktiline väljaõpe on enam seotud, sest kutseõpetaja süsteemile üle minnes on rohkem õpetajaid, kes tegelevad nii teoreetiliste kui ka praktiliste õppeainete õpetamisega.

■ Praktiline väljaõpe toimub senisest rohkem kooli õppetöökodades ning õpetajal on võimalik vigu kiiremini märgata ja parandada.

■ Ainult praktilisele tegevusele orienteeritud õpilased võivad kiiremini kätte saada võimetekohase koolituse ja minna tööellu.

■ Kaugemalt tulnud õpilastel on võimalus kiiremini kätte saada soovitud kutsekoolitus ja minna kodukohta tagasi ning astuda tööellu. Üldharidustsüklit on odavam jätkata kodukohale lähemal asuvates öhtu- vm. koolides. Selle võimaluse kasutajaid on järjest rohkem.

■ Õpilased, kes ei ole eriti võimekad, saavad parema ja mitmekülgsema ettevalmistuse kui varem, sest nüüd on võimalik moodustada eraldi õpperühmi ja kohandada neile nii sisult kui vormilt võimetekohast koolitust. Vanasti langes see kontingent lihtsalt koolist välja ja sattus tõenäoliselt tänavale.

■ Võimalus vahetada, osta, müüa "moduleid" teiste koolide ja firmadega, kus on paremad või meil puuduvad võimalused teatud tsüklite omandamiseks. Seda võimalust kasutatakse praegu Eestis suhteliselt vähe, kuid nn. pilootkoolide süsteem eeldab tulevikus hoopis laiemaid koolide ja ettevõtete vahelisi sidemeid. See on ka Eesti tulevik.

■ Kooli õppetöökodade suurem toodang annab senisest rohkem raha ümberkorraldusteks. Uue süsteemi alusel on kooli õppe-tootmistöökodadel tunduvalt suurem koormus, sest kõik õpilased läbivad varasema ühe asemel kolme eriala põhikoolituse. Kuna koolitus on meil maksimaalselt ühitatud tootmistegevusega, siis lootsime ka rahalise tulemi tunduvalt suurenemisele. See on realiseerunud vaid osaliselt. Kuigi oleme pidevalt andnud toodangut, mis on nõutud ka Soome ja Rootsi turgudel, on siiski väga raske võistelda väikeste "ümbriku-töötasu" maksvate firmadega.

■ Lõpetajal on võimalus alustada kasvõi ühe-mehe-firmast. Seda on praktikas korduvalt tehtud.

II. Üldhariduse omandamisel:

■ Õpilastel on parem õpimotivatsioon, sest nad paigutatakse õppegruppidesse õpiedukust ja -võimeid arvestades. Toimib võistlusmoment. Kindlasti on siin veel palju muid põhjusi.

■ On paremad võimalused õpilaste individuaalsete võimete avaldumiseks.

■ Üldhariduse tase tõuseb, gümnaasiumitase on võimekamatele. 1993. aastal jõudis 92-st metalli-erialadel alustanud gümnaasiumidiplomini 30. Riiklike eksamite tulemuste järgi oli see Eesti keskmine gümnaasiumitase ! 1997 aastal oli meil 59 gümnaasiumi- ja tehnikumiharidusega lõpetajat, kellest vähemalt 9, see on 15,3%, jätkas samal aastal õpinguid kõrgkoolides.

■ On avatud võimalused kõigile ja pole tupikvariante, sest eelmise astme omandamisel on kohe võimalus jätkata järgmisel. Vanade õppekavade alusel sundis ministeerium meid osale õpilastest rakendama lühendatud õppeaegu, olenemata õppetöö tulemustest. Ääremärkusena olgu öeldud, et me leidsime siiski võimaluse sellest nõumisest mööda hiilida.

■ Toimub hariduse väärtustumine, sest kriteeriumid teatud tunnistuse saamiseks on selged, ühesed ja piisavalt kõrged.

■ Süsteem on avatud kiiretele muudatustele tänu oma astmelisusele ja moodulilisusele.

■ Süsteem on õpilasekesksem, sest võimaldab paremini arvestada õpilaste soove ja ettepanekuid ning teha operatiivselt parandusi moodulitesiseselt ja nende omavahelisel kombineerimisel. Õpilased on seotud vahetu tootmisprotsessi ja muutustega ettevõtetes ja toovad kooli operatiivse info. Õpilaste küsitlemisel õnnestub see üsna hästi.

Uue süsteemi miinused ja raskused:

■ Kutseväljaõpe on algetapil mõnevõrra kallim, sest ühe eriala asemel omandatakse mitme eriala põhioskused.

■ Kooli väga vana tööpingipark piirab väljaõppe võimalusi teatud tasemeni. Tänu õppetootmistööle on olnud võimalik seda mõnevõrra täiendada ja sellega laiendada väljaõpet. Suurt murrangut ei ole ilma välise abita siiski võimalik saavutada, sest tööpingid ja seadmed on väga kallid.

■ Õppegruppide suhteline ebastabiilsus õppetöö tulemuste järgi ümbergrupeerimiste tõttu. Oleme püüdnud arvestada inimpsüühika ja eestlaste eripäraga. Esimestel aastatel oli nii õpilastel kui ka õpetajatel kohanemisega raskusi.

■ “Keskmine” õpilane ei saa nii kergelt lõputunnistust. “Torust läbivedamise” efekt ei toimi. Kõik tuleb saavutada oma tööga.

■ Raske on ette planeerida õpilaste arvu, kes suudavad keskkooli/gümnaasiumi tasemeni jõuda. See osutus tõeks vaid osaliselt, kuigi protsentuaalselt on edasijõudmine olnud üsna lähedane prognoositule. Vaid esimesel aastal (1993) oli väljalangenuid prognoositust veidi rohkem. Edaspidi on edasijõudmine olnud nii 1993. aastal kui ka hiljem alustanud gruppidel prognoositust kõrgem, vaatamata asjaolule, et just sellest ajast alates on keskkoolid-gümnaasiumid kõik vähegi sobivad põhikooli lõpetajad endale jätnud. Veel üks huvitav asjaolu: 1993. aastal alustanuist langes Tartu keskkoolides 18% välja, meil vaid 8%.

■ Üldainete õpetajate koormus on ebastabiilne, sest kõiki õpilaste edasijõudmist mõjutavaid tegureid pole õnnestunud prognoosida piisava täpsusega. Kuna praegu on üle mindud koolide rahastamisele õpilastkohtade alusel, siis tuleb vahel õppegrupe liita ka õppeaasta sees, mis kahjuks tähendab ka õpetajate koormuse ja palga korrigeerimist. Sest õpilastel, kes ei suuda edukalt omandada üldaineid, kuid suudavad seda erialaainete osas, on võimalus jätkata kutse omandamist õppegrupis, mis luuakse vastavalt vajadusele I, II ja III astmel.

■ Kõik kutseõpetajad ei ole võimelised tasemel lugema eriala teooriat. Selles osas on olukord tunduvalt paranenud, sest osa kaadrit on vahetunud võimekamate vastu ja peaaegu kõik kutseõpetajad on viimaste aastate jooksul läbinud pedagoogilise koolituse 460 tunni ulatuses Tartu Ülikooli juures, kus moodustasime spetsiaalse õppegrupi, Tallinna Pedagoogikaülikooli juures või Eesti-Soome projektide kaudu.

Eeltoodu ongi uute, Eestis juba 1993. aastal juurutatud õppekavade tutvustus koos näidetega Tartu Tööstuskooli kogemustest. Ei ole õige rääkida kutsehariduse reformimise alustamisest. See töö on ammu alanud. Tänu PHARE VET-Estonia-projektile (1996–1998) on see protsess mõnevõrra hoogu juurde saanud. Õige oleks praegu üldistada koolide kogemused ja koostada tegevuskava uute põhimõtete juurutamiseks kõigis kutseõppeasutustes, et õppekavad saaksid ühtlustatud ja oleks tõesti võimalik korrastada koolivõrk selliselt, et igas koolis antakse just sellise taseme koolitust, milleks on olemas vastav õppebaas, õppejõudude kaader jne. Loomulikult tuleks seejuures arvestada Eesti jaoks valmivat (välja valitavat) arengustsenaariumi.

Huvitav oleks teada, milline on valitsuses heakskiidu leidnud plaan, mis käsitleb vaid kolme-aastasele kutsekeskharidusele üleminekut ja lõpetanute rolli ühiskonnas? Kas neist peavad saama igavesed ülalpeetavad või heidikud? Paljud riigid otsivad võimalusi õppeaja pikendamiseks, et anda noortele aega paremaks sotsialiseerumiseks tööpuuduse kasvu ja muutuvates oludes. Lühendatud õppeaegade kogemus on ka uues Eestis aastatest 1992–1995 olemas! Kõigil peaks meeles olema selle eksperimendi tulemus – tuhanded töötud noored. Valitsusel ja esmajoonel haridusministeeriumil tuleks kõigepealt põhjalikult uurida selle katse tulemusi ja alles siis alustada uut eksperimenti.

Väidan, et ei ole mingit vajadust püstitada kolmeaastase kutsekeskhariduse loosungit, sest Eesti astmeliste moodulõppekavade kogemus näitab, et on võimalik sujuvalt suunata noori nende võimetele vastavatele õppesuundadele ning avada

nende "uinunud" õpivõimeid. On oht, et noorte huvi kutseõppeasutuste vastu väheneb veelgi, sest kes sooviks õppida ebamäära haridust andvas koolis.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et olukord on küll raske, kuid kaugeltki mitte lootusetu. Kõigil on võimalus (kutse)hariduse ümberkorraldamisel nõu ja jõuga abiks olla.

MARE LEINO

Tallinna Pedagoogikaülikooli teadur, *magister artium*

KES SIIS LÕPUKS ON PROBLEEMNE LAPS ?

Probleemlapse-teema ajalugu on pikk. Käitumise omapäradele osutati juba enne Kristust, mil *erilisi* põlati, tauniti ning valdavalt likvideeriti, sest normist erinejad olid probleemiks eeskätt kõigi ülejäänute jaoks. Ristiusu kontekstis hakati *teistsuguseid* kaitsma ning *erilistele* tunti koguni kaasa. Aga alles viimastel aastakümnetel on hakatud nende õigusi ka aktsepteerima (Moberg 1982, 22).

Erilisuse skaala on lai ja argielus võib see olla tavaline nähtus – näiteks *omapära*. Ühes ameerika sotsioloogilises uurimuses paluti 1960ndail aastail suurel grupil loetleda erilisi inimeid. Narkomaanide ja kurjategijate kõrval mahtusid loetellu ka valetajad, pensionärid, habemikud, mootorratturid jne. Seega mõnes mõttes oleme kõik erilised (Laine 1991, 15).

Vastavalt Eesti Vabariigi Haridusseadusele (23.03.92.) tagavad Eesti riik ja kohalik omavalitsus igale inimesele võimalused koolikohustuse täitmiseks. Õpilane on koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17aastaseks saamiseni. Vaatamata seadusele pole alati selle täitmine kontrollitud ega tagatud, ja nii täheldataksegi koolikohustuse mittetäitjate hulga suurenemist.

1993/94. õppeaastal oli Eestis põhikoolist väljalangejaid 5% (Liimets 1995). Aasta hiljem juhtis probleemile tähelepanu juba Valitsuse tasandil. Ettekandes *Olukorras riigis* märkis tollane peaminister: "Põhikoolide osas on suurenenud õpilaste koolikohustuse mittetäitmine, mis erinevatel andmetel ulatub põhikoolide lõpuklassides 14 %-ni. Paljud koolist loobunud noored on sattunud kuritegevuse teele" (Vähi 1995, 141).

Peeter Kreitzberg märgib (*Õpetajate Leht*, 9.01.1998): "Oleme ÜRO inimarengu järjestuses viimastel aastatel langenud mitukümmend kohta tahapoole peamiselt viletsa haridushoive tõttu. 6–23 aasta vanusest on meil koolitusega hõivatud 71%. Tunduvalt vähem kui Põhjamaades, Ameerikas ja isegi Venemaal. Osalt on ehk süüdi uus mentaliteet, mis on juurdunud sunniviisilise õppimise asemele – ei taha, ära õpi. Osalt on ehk tegemist hariduse ebarahuldava kättesaadavusega." Kuigi keegi ei oska koolikohustuse mittetäitjate arvu Eestis täpselt öelda, ei tee see probleemi olematuks.

* *Eesti Päevalehest* (25.11.1997) loeme, et 10-aastane Tallinna 62. Keskkooli koolipoiss tegi pühapäeva õhtul kodus enesetapu, kuna ema oli temaga riidunud tegemata jäänud koolitükkide pärast. Päev hiljem võib samast lehest lugeda, et too enesetapp oli selles koolis novembrikuu jooksul juba teine (16aastane Aivar poos end 12. novembril).

Üleminekuaeg süvendab sotsiaalseid pingeid ning õpetajate hinnangul võib kooliprobleeme pidada koduprobleemide indikaatoriks. Kui koolikohuslane sooritab kodus enesetapu tegemata koolitükkide pärast, on see nii kooli kui ka kodu probleem. Aili Värniku andmetel lõpetas 1994. a. 56 alla 24aastast last ja noort oma elu enesetapuga. Seejuures suitsiidid on noorukite suremuse üldtabelis surma põhjusena 3.

kohal. Värnik viitab isegi sümboolsele sarnasusele suitsiidide ning koolist väljalangevuse vahel. Viimane on aktiivne akt ehk uue adaptatsioonivariandi otsing, senise keskkonnaga emotsionaalseid sidemeid katkestades; enesetapp on passiivne akt, lootusetu tõdemus, et aktiivseid kontaktiotsinguid pole märgatud (Värnik, 1987).

Hüpoteetiliselt võib oletada, et mida rohkem väljalangenuid, seda rohkem ka noorte enesetappe. Tegelikult on ametlikud suitsiidinäitajad vaid jäämäe veepealne osa. Võimatu on tuvastada kõikide traagiliste sündmuste tagamaid: on juhtumeid, kus enesetapu katsetajaga tegelenud psühholoog leiab siiski surmakuulutuste rubriigist teraapias käinu nime. Elust lahkumine toimus näiteks liiklusõnnetuse tagajärjel – vaid vähesed teavad, et tõenäoliselt võis see olla ka enesetapp.

* Paralleelselt koolist väljalangevuse suurenemisega on Eestis kasvanud ka alaealiste kuritegevus. Kui 1980. a. kuriteo sooritanud alaealistest ei õppinud ega töötanud 11,4%, siis 1993. a. oli neid juba 55% (seejuures 19% ei õppinud juba üle aasta).

Noosoopolitsei andmetel kasvab alaealiste kuritegevus aastas umbes 30% (1995. a. 34%), seejuures kurjategijad muutuvad üha nooremaks (alla 12aastaste kurjategijate osakaal oli 1995. a. 11,4%). Noorukite kuritegevuses täheldatakse julmuse kasvu – iga 8. alaealiste poolt sooritatud kuritegu on seotud vägivallaga (1995. a. tapsid nad 8 inimest). 1995. a. kasvas (17,2%) ka alkoholijoobes alaealiste poolt sooritatud kuritegude hulk. Iga 3. vägistaja oli alaealine, neist iga neljas kuni 15aastane!

Võrreldes 1994. aastaga kasvas muukeelsete alaealiste poolt sooritatud kuritegude koefitsient 1995. aastal ligi 5 korda. (E. Nurmela, Riigi Politseiameti Välipolitsei Büroo Noosoopolitsei osakonna politseikomissari ettekande põhjal 5.03.1996. Haridusministeeriumis).

* *Eesti Päevalehest* (30.12.97) võib lugeda jõuludejärgseid kommentaare: "Noorim purjutaja, kes arstiabi vajab, oli 7aastane. Järgnesid 9- ja 12aastased napsisõbrad. Neist viimane istus Majaka tänaval lumes ja oli üsna külmunud olemisega."

* Elanikkonna elatustase keskmiselt langeb, jätkub varanduslik diferentseerumine (Tulva 1996, 21). Üha rohkem peresid ei suuda oma järeltulijaid ülal pidada ja laps antakse kasvatusasutusse: kolmandik lastekodude lapsi on seal vanemate avalduse alusel (Värnik 1994). Ositi majanduslike põhjustega seletub ka alaealiste prostitutsioon – Eestis on ca 3000 prostituuti, kellest 2/3 on vanuses 16–18 aastat (Tulva 1996, 23). ETA andmeil on Tallinnasse kogu riigist kokku sõitnud kuni 2000 last, kellel pole alalist kodu ja kes tegelevad enamasti turistidelt raha kerjamise või nn. lille müügiga (13.04.1996. *Õhtuleht*).

* Paljud 1990ndatel õpiraskustesse sattunud lapsed alustasid oma kooliteed 1980-ndail 6aastasena. Vanuseline koosseis klassis muutus järjest ebaühtlasemaks, sest 6-aastaste kõrval oli ikkagi 7aastaselt alustajaid ja vanemaidki. Klassi noorima ja vanima õpilase eavahe võib olla pingeid tekitavalt suur (vt tabel 1).

Tabel 1. *Õpilaste vanuseline koosseis klassis, riigis keskmiselt (täisaastates)*

Klass	Laste vanus klassiti	
	1992/93. õa.	1994/95. õa.
1.	–	5–12
2.	–	5–13
3.	–	7–14
4.	–	7–15
5.	–	8–16
6.	–	10–17
7.	–	9–17
8.	–	11–17
9.	–	11–18

10.	–	13–18	12–19	–
11.	–	14–19	14–20	–
12.	–	16–20	14–20	–

* Tabelist 2 nähtub, et puudulike aastahinnete hulk kasvab. Eriti puudutab see 6.–9. klasse. Tähelepanu väärib, et isegi 1. klassi õpilastest osa läheb teise klassi kah(t)e(de)ga tunnistusel. Hüppeliselt halveneb olukord 6. klassis, mil puudulike hulk kahekordistub.

Tabel 2. Puudulike aastahinnete osakaal klassiti (%-des)

Klass	1992/93. õa.	1993/94. õa.	1994/95. õa.
1.	2,7	2,7	2,9
2.	4,6	4,2	4,4
3.	8,5	9,4	8,8
4.	11,4	10,8	10,6
5.	13,7	13,5	14,1
6.	26	31,7	28,4
7.	31	29,7	35,8
8.	34	36,6	43,7
9.	24,5	32,6	35,1
10.	8,8	12,1	13,4
11.	4,5	5,9	5,9
12.	2,3	1,5	2,2
keskmine	14,1	15,9	17,1

* Tabelist 3 selgub, et klassikordajate hulk on tasapisi, kuid stabiilselt kasvanud aastast aastasse, ulatudes keskmiselt 3,5%ni. Absoluutarvudes tähendab see 865 täiendavat klassikordajat kolme õppeaasta jooksul (1992/93. õa-l 205 379 õpilasest oli klassikordajaid 6 964; 1994/95. õa-l aga kordas 209 300 õppurist klassi 7 829).

Paraku tõuseb ka 1. klassi kordajate hulk. Samas väheneb 6aastaselt alustanute osakaal. Kas lapsed on siis aasta aastalt vähem kooliks valmis? Või on nõuded muutunud rangemaks? Või halveneb koolieelne pedagoogiline töö? Või ei tule õpetaja eritasemeliste laste õpetamisega toime? Kahjuks pole täiendavalt uuritud, kas 1. klassi kordajad on valdavalt kodunt või lasteaiast kooli tulnud lapsed.

Tabel 3. Klassikordajate hulk Eestis klasside kaupa (%-des)

Klass	1992/93. õa.	1993/94. õa.	1994/95. õa.
1.	2,1	2,2	2,4
2.	1,8	1,6	1,7
3.	2,8	3,0	2,7
4.	3,2	3,2	3,1
5.	3,6	3,1	3,0
6.	5,3	6,4	5,7
7.	5,2	5,7	6,7
8.	6,2	6,0	7,2
9.	3,7	5,2	5,7
10.	1,8	2,2	2,4
11.	0,8	1,0	1,1
12.	0,6	0,3	0,5
keskmine	3,1	3,3	3,5

* TPÜ klassiõpetaja lisaeriala omandajad viisid sotsioloogia kursuse käigus 1997. a. kevadel algklassiõpetajate seas läbi ankeedi õpiraskuste kohta. Esimesel etapil laekus 363 ankeeti, lõpuks kogunes "saagiks" 482 tagastatud ankeeti järgmistest piirkondadest: Varbola, Märjamaa, Kallavere, Vana-Vigala, Lasnamäe, Ruila, Paide, Keila-Joa, Valga, Tapa, Kernu. Ankeedile vastanute keskmiseks vanuseks kujunes 10,9 eluaastat; tüdrukuid oli küsitletute seas 56%, tallinlasi 31%. Laias laastus võib õpilased jagada n.ö. kahte lehte: õpiraskustega ja teised.

Ankeete täitis kohtadel terve klass – probleemseid eelnevalt välja ei sõelutud. 56% anketeerituist märkis, et neil on õpiraskusi vähemalt ühes aines (keskmiselt 1,2 ainet lapse kohta). Enim probleeme tekitab algklassides matemaatika (34% kõigist raskustest), järgneb eesti keel (21%) ning inglise ja saksa keel (kumbki 8%). Õpiprobleemide pingerida kujunes järgmiseks: ei saa aru, õigekiri, korrutustabel ja lahutamine, ei jää pähe, lugemine on aeglane, jutustada ei oska, ei saa (karjuva) õpetajaga läbi, lünk on tekkinud puudumise tõttu.

Samast küsitlusest selgus ka, et õpiprobleemseid kiusatakse rohkem (vt tabel 4).

Tabel 4. Koolikiusamise ja õpiprobleemide seos

	Õpiprobleemne	Mitteprobleemne
kiusatakse	36%	19%
narritakse	7%	8%
õde või vend kiusab	10%	7%
kannatab tühja kõhtu	16%	6%

Viimased numbrid panevad muidugi mõtlema, kui palju õpiprobleeme johtuvad tühjast kõhust. Tühi kott ei seisvat ju püsti ! Pole saladus, et Eestis on piirkondi ja koole, kus esmaspäeval tuleb ühel osal lastest enne tundide algust kõht täis süüa – alles siis võib loota, et neist ka tunnis asja on.

* Nagu öeldud, kooliprobleem on koduprobleemide indikaator. Aga kuidas defineerida probleemlast? Seda mõistet on lahti seletatud teatmeteosteski. Soome entsüklopeediast võime lugeda (Iso FOKUS, 1974, 5. osa, s. 2972) järgmist: "Probleemlaps, "raske laps", laps, kellega on raske toime tulla nii kodus kui koolis, kas pärilike kalduvuste või ebasoodsa kasvukeskkonna poolt põhjustatud eriliste käitumisviiside tõttu. Soomes tegelevad probleemlastega nõuandlad, eriklassid, abikoolid, hoolekandeadasutused ja psühhiaatria haigla osakonnad."

Meyeri entsüklopeedilise leksikoni järgi (Meyers Enzyklopädisches Lexikon, 1981, 19. Band, S. 286) samastub lapse probleemsus enamasti käitumishäiretega, mida võib ka raskestikasvatatavuseks nimetada. Mõningatel juhtudel diagnoositakse probleemi meditsiiniliseltki.

Eestis *probleemset last* üheski teatmeteoses veel ei defineerita. Pole märksõna, pole ka probleemi. Kes on probleemne laps Eestis? Praeguse seisuga on ta nagu UFO, keda paljud on näinud, kuid statistiliselt loetleda ei suudeta; tunnusjooned on ebakindlad, kuna ta tuleb, läheb ja kaob; "tõde" on vaataja silmades (st. subjektiivne, mis tähendab, et kaalu on vaid õpetaja arvamusel). UFO olla on parem kui probleemne laps: esimesest ei teata, on ta hea, halb või keskmine; probleemõpilane pedagoogi jaoks on reeglina ebamugavusi tekitav negatiivne nähtus (sööb närve, aega, töörahu).

Mida teha? Õpetajad streigivad ja nõuavad palka juurde. Nad ei teadvusta, et see ei lahenda probleeme. Kui palju palk ka tõuseks, ei korva see iialgi 2–3-kordset töökoormust. Pean silmas seda, et meie oludes tuleb õpetajal täita lisaks pedagoogi ülesannetele ka sotsiaaltöötaja, psühholoogi ning vahel ka psühhoanalüütiku rolli.

Probleeme aitaks leevendada sotsiaalpedagoog või eripedagoogiline koordinaator koolis või keegi teine (ametinimest sõltumata), kelle igapäevatöö ei oleks õpetamine, vaid laste inimlike, sotsiaalse aktsendiga probleemide lahendamine.

KASUTATUD KIRJANDUS:

1. *Laine, M.* Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Helsinki. Tietosanoma OY, 1991.
2. *Liimets, A.* Ühiskonna murelapsed. – Infoleht Kultuuri- ja Haridusministeeriumile, 1995. Käsikiri.
3. *Moberg, S.* Erityisopetuksen juuret. – Teoksessa: Erilaiset oppilaat. Toim. S. Moberg. Jyväskylä, 1982. S. 22–24.
4. *Tulva, T.* Eesti sotsiaaltöö kujunemisest murranguperioodil. Tallinn, 1996.
5. *Vernik, E.-M.* Lastekaitse, kool, õpetaja. – Haridus nr. 4, 1994. Lk. 2–6.
6. *Vähi, T.* Haridussüsteem. – Olukorrast riigis. Tallinn, 1995. Lk. 140–146.
7. *Värnik, A.* Murelapsed. – Nõukogude Kool nr. 5, 1987. Lk. 23–25.

KRISTI KÕIV

Tartu Ülikooli Pedagoogika osakonna doktorant

TÄNAPÄEVA PROBLEEMSETE ÕPILASTE VANEMATE JOONED JA OSA PROBLEEMSE LAPSE VÄLJAKUJUNEMISE PROTSESSIS

Mille poolest erinevad probleemsete õpilaste vanemad mitteprobleemsete õpilaste vanematest ?

Otsimaks sellele küsimusele vastust viidi 1997 a. alguses läbi uurimus B. G. Forseliuse Seltsi kuuluvate koolide seas. Uurimuse eesmärgiks oli võrrelda probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste vanemaid lähtudes kahest aspektist – kasvatusviisist ja perekonnasisestest suhetest.

Valimi koostamisel kasutati sobitatud paaride meetodit, kus igale probleemsele õpilasele leiti paariliseks mitteprobleemne õpilane õpetajate hinnagute alusel. Õpetajatele esitati loetelu käitumis- ja isiksuse probleemidest ning paluti hinnata nende esinemise sagedust “tüüpiliste” probleemsete õpilaste puhul. Seejärel moodustati paarid, milles üks liige oli probleemne õpilane, kellel esinesid käitumis- ja isiksuse probleemid ja teine õpilane, kellel neid probleeme ei esinenud, kusjuures paariliste sugu, vanus, klass, perekonna struktuur ja koosseis, elukoht, perekonna majanduslik olukord ja vanemate tööala olid samad. Uurimise all oli kokku 68 õpilast, kellest moodustus 34 paari erinevatest alg-, põhi- ja keskkoolidest üle kogu vabariigi nii, et pooled koolid olid linna- ja pooled maakoolid.

Uurimusest selgusid järgmised **probleemseid õpilasi** iseloomustavad jooned ja tunnused, mis langesid suures osas kokku eelnevalt läbiviidud uurimusega (Kõiv, 1997).

1. Probleemsete õpilaste sugu.

Probleemsetest õpilastest olid 79,4% poisid ja 20,6% tüdrukud.

2. Probleemsete õpilaste vanus.

Probleemsetest õpilastest oli alla 7aastasi 9%, 9–10aastasi 13%, 11–12aastasi 37%, 13–14aastasi 31% ja üle 15aastasi 10%.

3. Probleemseid õpilasi iseloomustavad järgmised **käitumisprobleemid ja isiksuse jooned** (sulgudes on toodud % kogu uuritud kontingendist):

distsiplineerimatus (60%), närvilisus (57%), kaklemine (56%), rahutus (54%), valetamine (53%), popitegemine (52%), suitsetamine (52%), laiskus (51%), hulkumine (48%), varastamine (43%), vasturääkimine (38%), endassetõmbumine ja depressioon (34%), reeglite rikkumine (30%), klassikursuse kordamine (29%), alkoholi tarvitamine (28%).

Probleemsete õpilaste vanemaid iseloomustavad demograafilised näitajad

1. Perekonna struktuur.

82% probleemsetest õpilastest oli pärit täielikest ja 18% mittetäielikest (lahutatud, üksikemad) peredest.

2. Õdede-vendade (õnnaste) arv peres.

70%-l probleemse käitumisega õpilastel oli kaks õde-venda, 30%-l üks õnnas ning üksiklaps ei olnud ükski uuritud probleemne õpilane.

3. Elukoht.

Pooled probleemsete õpilaste peredest elasid linnas. Asulas elas veerand ja maal samuti veerand uuritud peredest.

4. Pere majanduslik olukord.

Majanduslik olukord oli halb 7%-l, keskmine 73%-l ja hea 30%-l uuritud peredest.

5. Vanemate tööala.

Probleemsete õpilaste isa oli 93% juhtudest tööline ja 7% juhtudest töötu ning ema 66% tööline, 21% töötu või kodune ja 13% juhtudest teenistuja.

Selleks et võrrelda probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste vanemate kasvatusviisi, kasutati Nye perekonna suhete skaalat (Nye Family Relationships Scale) (Nye, 1958). Uuriti probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste vanemate kasvatusviisi ühte aspekti – laste aktsepteerimist või tõrjumist. Õpilaste hinnangute kindlakstegemiseks esitati õpilastele küsimustikud mõlema vanema kohta eraldi.

Uurimistulemused näitasid, et vanemate aktsepteerimise-tõrjumise skaalal olid kahe uurimisgrupi hinnangute vahelised erinevused olulised (Studenti t-kriteeriumi alusel): probleemsed õpilased tajusid, et mõlemad vanemad tõrjusid neid, mitteprobleemsed õpilased arvasid, et vanemad aktsepteerivad neid (tabel 1).

Tabel 1. Uurimistulemused Nye perekonna suhete skaalal (õpilaste protsent kogu uuritud kontingendist)

	probleemsed õpilased	mitteprobleem- sed õpilased	t-kriteeriumi väärtused	olulisuse määrad
SUHTUMINE EMASSE				
kõrge aktsepteerimise tase	9%	9%		
keskmine aktsepteerimise tase	9%	82%	t= 4,97	p<0.01
madal aktsepteerimise tase	82%	9%	t= 4.97	p<0.01
SUHTUMINE ISASSE				
kõrge aktsepteerimise tase	0%	19%		
keskmine aktsepteerimise tase	12%	66%	t= 2.97	p<0.01
madal aktsepteerimise tase	88%	15%	t= 4.60	p<0.01

Laste tõrjumine on vanematepoolse soojuse, armastuse või afektsiooni puudumine, mis varieerub alates sellest, kui vanemad ei huvitu ja ei hoolitse lapse heaolu eest kuni vaenulikkuseni välja (Simons jt., 1989).

Probleemsete laste vanemad tõrjusid oma järeltulijaid, mis väljendus selles, et vanemate ja laste suhetes puudus soojus ja armastus ning vanemad ei huvitunud ega hoolitsenud laste heaolu eest.

Vastustest ilmnas samuti, et probleemsete õpilaste mõlemad vanemad olid vähe seotud oma lapse eluga. Valdkonnad, kus lapsed tundsid vanematepoolset tõrjutust,

hakkama ja tunnistasid, et ema ei mõista neid. Nad ei usaldanud isa ja tundsid, et isa ei kohtle neid õiglaselt ning olid tundnud häbi oma isa pärast.

Järelikult: probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste vanemate kasvatusviisid kaldusid olema erinevad oma laste aktsepteerimise suhtes.

Probleemsete õpilaste vanemad ei aktsepteerinud reeglina oma lapsi ja tõrjusid neid, polnud seotud laste eluga ning pere suhetes puudus soojus ja armastus. Mitteprobleemsete laste vanemad aktsepteerisid oma lapsi.

Teiseks võrreldi probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste *perekonnasiseseid suhteid*. Uurimismeetodina kasutati kineetilist perekonna joonistamise testi (Kinetic Family Drawing Test) (Burns, Kaufman, 1972). Antud test on üks projektiivsete joonistuste alaliike, mis annab lapsele võimaluse graafiliselt portreerida oma perekonda. Probleemsetel ja mitteprobleemsetel õpilastel paluti joonistada pilt oma perest, kus kõik teeksid midagi. Test võimaldab integreerida perekonna tervikuks ja seega analüüsida pere suhete dünaamikat terviklikult.

Kineetilise perekonna joonistamise testi (KPJT) analüüsimiseks kasutati kahesuguseid meetodeid: esiteks – subjektiivne skoorimismeetod, mis koosnes 79 erinevast näitajast ja baseerus Burnsi ja Kaufmani (1972) poolt esitatule, ning teiseks – objektiivne skoorimismeetod, mille aluseks oli O'Brieni ja Pattoni (1974) poolt välja töötatud 26 erinevat muutujat.

Uurimistulemused näitasid, et statistiliselt olulised erinevused (Studenti t-kriteeriumi alusel) ilmnasid subjektiivse skoorimismeetodi alusel 11 muutuja ja objektiivse skoorimismeetodi puhul 6 näitaja osas (tabel 2).

Tabel 2. KPJT muutujad, õpilaste % kogu uuritud kontingendist või keskmised näitajad (X), t-kriteeriumi väärtused ja olulisuse määrad.

INDIVIDUAALSED MUUTUJAD KPJT-s

	probleemsed õpilased	mitteprobleem- sed õpilased	t-kriteeriumi väärtused	olulisuse määrad
<i>I. Subjektiivne skoorimismeetod</i>				
1. Kapseldumine	72.7%	18.2%	t=3.07	p<0.01
2. Akineetilised figuurid	54.5%	0%	t=4.22	p<0.01
3. Jõuvaljad: pallid	63.6%	0%	t=4.35	p<0.01
1. Ohtlikud asjad	45.5%	0%	t=3.60	p<0.01
5. Elektriseadmed	45.5%	17.3%	t=1.99	p<0.05
6. X	63.6%	18.2%	t=2.44	p<0.05
7. Kustutamine	54.5%	10.2%	t=1.99	p<0.05
8. Figuurid teisel pool lehte	36.4%	0%	t=2.51	p<0.05
9. Kehaosade ärajätmine	81.8%	18.2%	t=3.80	p<0.01
10. Perekonnaliikmete ärajätmine	45.5%	9%	t=2.10	p<0.05
11. Nööbid	36.4%	0%	t=2.51	p<0.05
<i>II. Objektiivne skoorimismeetod</i>				
1. Isafiguuri pikkus	X=4.6 cm	X=7.9 cm	t=2.43	p<0.05
2. Barjäärid isa- ja minafiguuri vahel	72.7%	18.2%	t=3.07	p<0.01
3. Barjäärid ema- ja isafiguuri vahel	90.0%	18.2%	t=4.84	p<0.01
4. Orientatsioon mina- ja isafiguuri vahel	9.1%	45.5%	t=2.09	p<0.05
5. Isafiguuri vaatamise suund	X=1.9 p.	X=3.0 p.	t=2.36	p<0.05
6. Isafiguuri aktiivsuse tase	X=2.6 p.	X=1.36 p.	t=2.25	p<0.05

Subjektiivse skoorimismeetodi abil saadud uurimistulemuste interpreteerimine (Reinoldsi (1978) poolt esitatud KPJT interpreteerimise juhtnõu-ride järgi)

Probleemsed õpilased väljendasid agressiivsust ja konkurentsi pere suhetes kahte moodi – *pallide ja ohtlike asjade* kujutamise ja joonitustel. Ka *akineetilised figuurid* joonistustel näitasid probleemsete õpilaste tendentsi kontrollida agressiivset käitumist ning väheseid suhteid pere liikmete vahel.

X-de kujutamisega KPJT-s väljendasid probleemsed õpilased katseid kontrollida oma impulsiivset käitumist ja see peegeldas ka personaalseid konflikte pere liikmete vahel.

Konfliktide olemasolule pere suhetes viitasid veel kaks muutujat: *figuurid teisel pool lehte ja kehaosade ärajätmine*. Viimane näitaja tähendas ka ängistuse olemasolu probleemsetel õpilastel.

Kapseldumine ja perekonnaliikmete ärajätmine pildilt näitas probleemsete õpilaste isoleeritust peres ja oli seotud tõrjutusega teiste pere liikmete poolt.

Nööpide rõhutatud kujutamine KPJT-s tähistas rahuldamata sõltumatuse vajadust. *Elektriseadmete* joonistamine projektiivtestis näitas emotsionaalset depriatsiooni ning vajadust soojuse ja armastuse järele.

Seega näitas KPJT analüüs subjektiivse skoorimismeetodi alusel, et probleemsete õpilaste pere liikmete vahelistes suhetes esinesid konfliktid (ka agressiivset laadi), puudus armastus ja soojus, mis viitas *pereliikmete* emotsionaalsele kaugenemisele ning sidususe puudumisele nende vahel.

Objektiivse skoorimismeetodi abil saadud uurimistulemuste analüüs (O'Brieni ja Pattoni (1974) poolt esitatu põhjal)

Kõige tähtsamaks muutujaks, mis näitas probleemsetel õpilastel esinevat ängistust, oli *isafiguuri aktiivsuse* tase joonistustel. Nimelt – probleemsed õpilased kujutasid KPJT-s isafiguuri oluliselt aktiivsemana võrreldes mitteprobleemsete õpilastega. Teiseks näitas isafiguuri aktiivsuse kõrge tase ka probleemsete õpilaste madalat enesehinnangut.

Probleemsete õpilaste piltidel oli *isafiguuri pikkus* oluliselt väiksem võrreldes mitteprobleemsete õpilaste isafiguuri pikkusega ning selle tõttu kujutasid esimesena mainitud isafiguuri kõige lühemana, seejärel minafiguuri ja kõige pikemana emafiguuri. Teistsugune järjestus peafiguuride pikkuses ilmnes mitteprobleemsetel õpilastel: isafiguur joonistati kõige pikemana, emafiguur isafiguurist väiksemana ja minafiguur emafiguurist omakorda väiksemana. Tekkinud erinevused peafiguuride pikkuses viitasid emotsionaalsete häirete olemasolule probleemsetel õpilastel, mis oli tekkinud interaktsioonihäirete tõttu isaga.

Kaks kõige tähtsat muutujat, mis näitasid seda, et probleemsed õpilased ei ole eakaaslaste hulgas tunnustatud, olid *isafiguuri orientatsioon minafiguuri suhtes* ja *isafiguuri vaatamise suund*. Need näitajad olid probleemsetel õpilastel oluliselt madalamad kui mitteprobleemsetel õpilastel ja näitasid tõrjutust eakaaslaste hulgas.

Barjääride kujutamine joonistustel viitas konfliktide olemasolule pere liikmete vahel. Kuna probleemsete õpilaste piltidel esines oluliselt rohkem barjääre isafiguuri ja emafiguuri vahel ning isafiguuri ja minafiguuri vahel, siis viitas see otseste konfliktide olemasolule probleemsete õpilaste pere düaadi suhetes just probleemse õpilase ja isa ning vanemate endi vahel.

Seega näitas objektiivse skoorimismeetodi abil saadud uurimistulemuste analüüs, et probleemsete õpilaste peresuhetes kaldusid esinema konfliktid lapse ja isa ning vanemate endi vahel. Samuti viitasid uurimistulemused sellele, et probleemsetel õpilastel esines rohkem ängistust, emotsionaalseid häireid, madalat enesehinnangut ja tõrjutust oma eakaaslaste hulgas.

Järelikult näitas KPJT analüüs, et probleemsete õpilaste peresuhetes esinesid mitmed häired, mis väljendusid eelkõige pereliikmete lähisuhete kvaliteedis. Probleemsete õpilaste perede puhul oli seega tegemist düsfunktsionaalse perega, kus ei rahuldata oma liikmete emotsionaalseid ja psühholoogilisi vajadusi.

Kokkuvõtteks võiks välja tuua probleemsete õpilaste vanemaid iseloomustavad jooned, võttes arvesse ka eelneva uurimuse tulemusi (Kõiv, 1997):

1. Armastuse ja soojuse puudumine pere lähisuhetes perekonnaliikmete vahel.

2. Vanemad ei aktsepteeri oma lapsi ja neil puudub seotus oma lapse eluga.
3. Vanemad rakendavad jäiku ja vastuolulisi distsipliininoodeid ning neil puudub järelvalve oma laste üle.
4. Laste julm kohtlemine vanemate poolt, mis on agressiivse käitumise mudeliks laste jaoks.

Kuna laste ja vanemate vahelised lähedased suhted on fundamentaalseks komponendiks kasvatusprotsessis, siis võib öelda, et eelkõige afektiivset laadi häired vanemate ja laste suhetes viivad ebaefektiivse kasvatuspraktika kasutamiseni probleemsete laste vanemate poolt: puudujäägid laste järelvalves ja distsipliininouetes ning laste tõrjumine, mis varieerub alates sellest, kui vanemad ei hoolitse oma laste eest, kuni vaenulikkuseni/julmuseni välja.

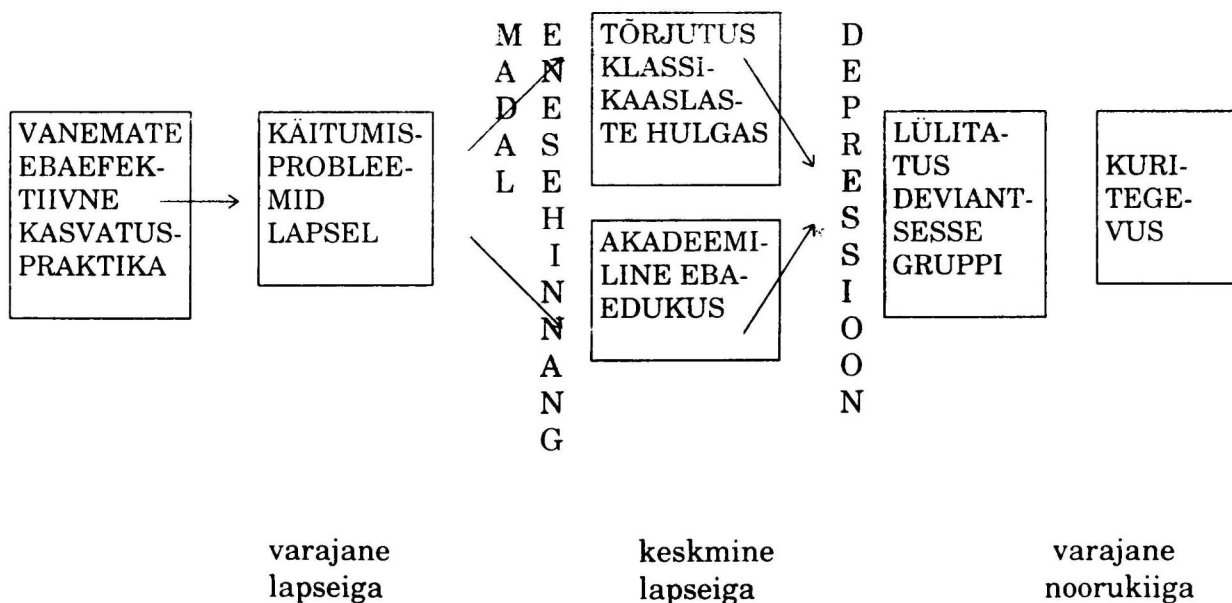
Seega iseloomustavad praeguseid probleemsete õpilaste peresid eelkõige häired vanemate ja laste (ka teiste pereliikmete) vahelistes suhetes, millega kaasneb vanemate ebaefektiivne kasvatuspraktika, kusjuures võtmefaktoriks on laste ja vanemate afektiivsed lähisuhted.

Kas probleemsetel lastel on probleemsed vanemad või probleemsetel vanematel on probleemsed lapsed ?

Meie uurimistulemused näivad kinnitavat väidet, et probleemsetel vanematel on probleemsed lapsed e. häired pereliikmete vahelistes suhetes ja ebaefektiivne kasvatuspraktika viisid selleni, et lastel ilmnesid käitumisprobleemid.

Käesoleva uurimuse tulemused kinnitasid Gerald R. Pattoni ja tema kaastöötajate (1986) poolt kirjeldatud antisotsiaalse käitumise arengumudelit, mis on esitatud järjestikuste astmete kaupa erinevatel arenguperioodidel lapseest kuni noorukieani välja (joonis).

Joonis 1. Antisotsiaalse käitumise mudel

Esimeseks astmeks selles mudelis on vanemate ebaefektiivne kasvatuspraktika, mis on aluseks lapse probleemsele käitumisele varajases lapseas. Teisel astmel põhjustab probleemne käitumine akadeemilist ebaedukust koolis ja tõrjutust klassikaaslaste seas. Kahesugused ebaõnnestumised keskmises lapseas suurendavad omakorda riski depressioonimeeleolu tekkeks ja seotust kuritegeliku grupiga.

Viimane aste probleemse käitumise väljakujunemise protsessis leiab aset tavaliselt varajases noorukieas.

Meie uurimuse tulemused näitasid, et probleemse käitumise väljakujunemisele järgneb madala enesehinnangu tekkimine lapsel. Niisiis kujuneb lapse probleemne käitumine välja teatud etteennustatavaid järjestikuseid astmeid pidi, kus esmalt tähtsaks algfaktoriks on häired pere lähisuhetes, millega kaasneb vanemate ebaefektiivne kasvatuspraktika.

Seega võtmefaktoriks probleemse käitumise väljakujunemise protsessis on probleemse lapse vanemad e. probleemsetel vanematel on probleemsed lapsed.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Burns, R. C., Kaufman, S. H. (1972). Actions, styles and symbols in Kinetic Family Drawing (K-F-D). An interpretive manual. New York: Brunner/Mazel.
2. Kõiv, K. (1997). Probleemne õpilane '96. – Forseliuse Sõnumid 96/ 3. Lk. 29–32.
3. Nye, F. J. (1958). Family relationships and delinquent behavior. New York: John Wiley & Sons, Inc.
4. O'Brien, R. C., Patton, W. F. (1974). Development of an objective scoring method for the Kinetic Family Drawing. Journal of Personality Assessment, 38, p. 156–164.
5. Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D., Ramsey, E. (1989). A developmental perspective of antisocial behavior. American Psychologist, 44 (2), p. 329–335.
6. Simons, R. L., Robertson, J. F., Downs, W. R. (1989). The nature of the association between parental rejection and delinquent behavior. Journal of Youth and Adolescence, 18 (3), p. 297–310.

IMBI JÄGER

Jõgeva Maavalitsuse lastekaitse peaspetsialist

LASTEKAITSETÖÖST JÕGEVA MAAKONNAS

Väga tähtis ja suur tööloik sotsiaaltöös on lastekaitse. Olukord selles valdkonnas on keeruline. Ligikaudu seitse aastat tagasi võeti sotsiaal- tervishoiu- ja haridusministeeriumide poolt vastu niinimetatud kolmikmäärus, mille alusel lastekaitse tööloik viidi haridusministeeriumi haldusalast üle sotsiaalministeeriumi haldusalasse. Langes minu arvates hästitoimiv oma laialdase võrgustikuga süsteem. Käesolevaks ajaks ei ole uus lastekaitse töökorraldus veel piisavalt välja arenenud ja toimima hakanud, vaatamata reale vastuvõetud seadustele.

Seadused, mille alusel lastekaitsealane töö põhiliselt toimub, on järgmised:

- Lastekaitseseadus – jõustus 1.01.1993;
- Perekonnaseadus – 1.01.1995;
- Sotsiaalhoolekandeseadus – 1.04.1995.

Lastekaitse põhimõtteks on alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid.

Lastekaitsealase töö eesmärgiks on laste hoolekande rahuldav korraldamine ning laste arenguks soodsa keskkonna loomine, kuid siin on rida probleeme.

- Jõgeva maakonnas ei ole üheski kolmeteistkümnest omavalitsusest võetud tööle lastekaitseametnikku. Seadus on selles osas soovitusliku iseloomuga. Lastekaitsetööd teevad sotsiaaltöötajad, kellel sisulise ennetava töö tegemiseks lihtsalt ei jätku aega – töö on pigem "tulekustutamine". Omavalitsuste poolseks põhjenduseks on see, et riigi poolt on neile antud küll funktsioonid, kuid mitte rahalisi vahendeid selle täitmiseks.
- Osa lastekaitse valdkonda kuuluvaid tööloike on seadusega reguleerimata. Näiteks suhted kohtuorganitega. Kohtuistungil peab iga alaealise seletuse andmise juures viibima pedagoog, kes esitab oma arvamusel alaealise kohta, kuid haridusseaduses ei ole kuskil sõnagi lastekaitsest ning mõne maakonna koolid on isegi keeldunud õpetajaid kohtuistungitele saatmast. Olen sellega täiesti nõus,

sest õpetajate töö on eelkõige lapsi õpetada. Omavalitsuste sotsiaaltöötajad on aga sageli kas endised kaadri- või raamatukogutöötajad, agronoomid jne. Jõgeva maakonna 23st sotsiaaltöötajast on pedagoogiline haridus vaid kahel ja neist ainult ühele on pandud lastekaitse ülesanded (Jõgeva linn).

- Seadused on aja jooksul muutunud ning see tekitab palju segadust. Näiteks see, et Eesti Vabariigis ei kehti elukohajärgne sissekirjutus. Sageli on seetõttu võimatu üles leida mõnda "kadunud" lapsevanemat, et tema vastu kohtuasja algatada. Väga mitmeti on seaduse järgi tõlgendatav elukoha mõiste. Minu kogemuse põhjal kannatavad seeläbi kõige rohkem vanemliku hoolitsuseta lapsed, kes on õppinud erikoolis ja peale täisealiseks saamist lahkuvad lastekodust ning astuvad iseseisvasse ellu. Missugune omavalitsus võtab heameelega vastu vaimse arengupeetusega nooruki, kellest saab esimesest päevast alates abivajaja? Nii on ka meie maakonnas ühe abikooli lõpetanud neiu, kelle sünnikohaks on märgitud Põlva, probleem ligi aasta lahendamata.
- Üldse ei saa rahule jääda Jõgeva maakonna laste ja noorte psühholoogilise nõustamisega. Eesti Elukvaliteedi Keskuse andmetel peaks iga 600 õpilase kohta töötama üks koolipsühholoog. Jõgevamaal on ametis kaks psühholoogi – üks Jõgeva polikliinikus, teine Tabivere vallas kahe kooli peale. Ainuuksi koolidesse oleks vaja 10,5 psühholoogikohta. Polikliinikus on psühholoogi vastuvõtule soovijatest kolm neljandikku koolistressiga õpilased. Noored kasutavad ka "Usaldustelefonil" helistamise võimalust, kuid sellest ei piisa.
- Jõgevamaal puudub senini oma lastekodu. Jõgeva valla finantseerimisel töötavat turvakodu kasutab vald oma lastele ka lastekoduna. Probleem on selles, et teised omavalitsused kasutavad turvakodu teenuseid äärmisel vajadusel, sest peavad selle maksumust liialt kalliks. Kannatajateks jäävad vanemliku hoolitsuseta lapsed. Viimastel aastatel on suurenenud vanemlike õiguste äravõtmiste arv ning laste lastekodusse paigutamise juhud.
- Vähenenud on lapsendamiste arv. Esimest korda andis selleks põhjuse Eesti krooni kasutuselevõtt 1992. juunis (lapsendamisi 1991. a. – 18, 1992. a. – 8), teist korda uue perekonnaseaduse jõustumine 1995. a. algusest (lapsendamisi 1994. a. – 10, 1995. a. – 4, 1996. a. – 5).
- Väga palju on vähenenud alaealiste üle seatavate eestkostete arv seoses uue perekonnaseadusega, mille alusel hakkas eestkostet määrama kohus, ning hoolekandeseadusega, mis andis kogu laste hoolekande omavalitsuste korraldada. Nii mitmedki loobusid eestkostevariandist ning vastavast riigipoolsest toetusest, kui kuulsid, et tuleb minna kohtusse asja kohta seletusi andma ning ebameeldivaid põhjusi avalikkuse ees tunnistama. Eestkosteid vormistati 1994. a. 37 alaealise üle, 1995. a. ainult 3, 1996. a. – 7. Ma julgen arvata, et alaealiste probleemid ei ole mitte vähenenud, vaid põhjus on muus.
- Liiga kergekäeliselt arvatakse õpilasi välja üldhariduskoolidest, eriti üheksandast klassist. Nii õpib Jõgeva Kaugõppekeskkoolis käesoleval õppeaastal 20 õpilast, kes seaduse järgi seal õppida ei tohiks, sest nad on alla 17-aastased. Kahjuks ei kasuta meie maakonna koolid põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses väljapakutud võimalust lasta õpilasel kool lõpetada eksternina.

Lastekaitsetöö on väga huvitav ja vaheldusrikas töö, ükski tööpäev ei sarnane teisega. Seda tööd võib teha 24 tundi ööpäevas ning ikka jääb veel midagi tegemata. Kõige raskemaks oma töös pean lapse lahutamist perekonnast seoses vanemlike õiguste äravõtmisega. Siis on tehtud praktiliselt võimatuks selle lapse tagasi-pöördumine perre. Kõige mõistusevastasemaks pean lõputut ja kompromissitut vaidlust kohtus lapse üle tema isa ja ema vahel.

Kõige abitumalt tunnen end siis, kui on tegemist lapse suhtes toime pandud vaimse, füüsilise või seksuaalse vägivallaga.

LASTEKESKUS "METSATAREKE"

Jõgeva valla lastekeskus "Metsatareke" Siimustis on asutus, kus on ühendatud lasteaed ja varjupaik (turvakodu).

Jõgeva vallavalitsuse ametnikud Janne Vilms ja Karin Tenisson pakkusid välja idee avada lasteaia territooriumil vabaksjäänud hoones lastele varjupaik. Ideest teostumiseni kulus kõigest kaks kuud. Uksed avati juba 2. septembril 1993. aastal. Varjupaik on munitsipaalasutus ja praegu teenindame abivajajaid kogu Jõgeva maakonnast.

Varjupaiga abi vajatakse väga erinevatel põhjustel. Nelja aasta töökogemused näitavad, et laste varjupaika sattumise põhjused on järgmised:

- vanemad tarvitavad süstemaatiliselt alkoholi;
- valitseb perevägivald (vaimne, füüsiline);
- vanemad on laste suhtes hoolimatud.

Enamik abivajajaid on kahe kuni kümne aastased. Suure ja olulise grupi moodustavad murdeelised noored, kelle põhiprobleemiks peres on usalduse puudumine, vanemate liigne autoritaarsus ning vähene huvi laste käekäigu vastu. Paljudel lastevanematel on omaenda elu probleemid üle pea kasvanud. Oleme maapiirkonna elanikud ja siinsete inimeste tööhõive on madal, tihti elatakse kogu perega vaid lastetoetuse rahadest. Kui rahanappusele lisandub alkoholilembus, siis jäävadki nende perede lapsed elu hammasrataste vahele.

Reeglina tulevad lapsed varjupaika perede kaupa. Tihti on nad mustad, aastaajale mittevastavalt riides, nahahaigustega (sügelised, kärnad), näljased ning vahel füüsilise vägivalla jälgedega. Pärast laste esmaste vajaduste rahuldamist läheb aega, enne kui nendega jutule saame. Lasteprobleemid ja mured on vahel nii valulised, et neid annaks täiskasvanulgi kanda. Varjupaiga ellu elavad paremini ja kiiremini sisse nooremad lapsed (alla 7 eluaasta). Kui saabub äramineku aeg, siis enamus neist lausa klammerdub varjupaiga töötaja külge, et saaks veel edasi jääda. Kurbi on see, et nende kodudes ei ole selle aja jooksul kahjuks midagi muutunud.

Valla sotsiaaltöötaja külastab ja nõustab peresid, kuid sageli jääb minimaalse hooldusegi tagamine rohkem sotsiaaltöötaja kui perekonna mureks.

Aastate jooksul on endale uue kodu leidnud 11 last, kellest kaks said koha Keila SOS-Lastekülla, kolm lastekodusse ja kuus last leidsid endale uue perekonna.

Lastepikaajaline viibimine varjupaigas ei ole kooskõlas seadusega, kuid elu teeb siingi oma korrektiivid. Jõgeva vallast on juba pikemat aega meie hooles olnud viis last, kellest kolm on täisorvud. Ja kahe lapse ema viibib kinnipidamiskohas.

Kirjeldan lühidalt ühe paljulapselise pere saatust. Lapsed toodi varjupaika 1994. aasta augustis naabrite poolt, põhjuseks vanemate krooniline alkoholism. Abi vajab viis õde-venda, kes olid näljased, mustad, poolpaljad ja pooliku kooliharidusega. Lastel oli tugev sotsiaalne mahajäämus, käitumishäired, väga "lopsakas" sõnavara, allumatus ning koostöövõimetus. Agressiivsuse põhjuseks oli ilmselt tühi kõht: kes ees, see mees (selle kõht täis). Kuna järgmisel õppeaastal pidi kooli minema pere järgmine laps, siis suunasime selle pere kaks poissi psühhiaatri konsultatsioonile, mille tulemusena said nad koha Vägeva koolis, kus õpetatakse erivajadustega lapsi. Kolm last jäi elama varjupaika. Üks neist on praegu Siimusti Algkoolis oma klassi parim õpilane. 1997. õppeaastast käivad kõik selle pere lapsed koolis. Nooremad on väiksema keskendusvõimega, kergesti segadusesattuvad ja püsimatud, kuid kõigil neil on suur tähelepanu, helluse ja armastuse vajadus. Igaüks on leidnud endale personali hulgast inimese, keda usaldada, kellelt nõu küsida...

1996. aasta mais võeti nende vanematelt ära laste kasvatamise õigused. Laste elu ja käekäigu vastu need lapsevanemad mingit huvi ei tundnud, ei helistanud ega külastanud kordagi. 1997. aasta jaanuaris surid nad mõlemad. Sellega võiks loole punkti panna, aga ei saa, sest lapsed vajavad abi ja tuge, et neist kasvaksid tublid inimesed, kes tulevikus enda eluga ise hakkama saaksid. Varjupaiga majandusprobleemid on aga murettekitavad. Meie asutust finantseerib Jõgeva vallavalitsus ja omavalitsuse kukkur ei ole kaugeltki kopsakas. Oleks loomulik, et lapsele mõeldud raha liiguks koos lapsega, st. et raha tuleks sinna, kus asub (elab) laps. Praegune seadusandlus aga seda kahjuks ei võimalda.

Varjupaiga lapsed jaanitulel esinemas

SILVI PÄLL

Jõgeva Maakonna noorsoopolitsei vaneminspektor

NOORSOOPOLITSEINIKU TÖÖST ALAEALISTEGA

Tutvustan kõigepealt projekti “Teadlik olevik, kindlam tulevik” raames läbiviidud küsitluse “Noorukite suhtumine iseendasse, ümbritsevasse maailma ja narkootikumidesse Eesti ühiskonnas” tulemusi.

1966. aasta novembrikuus viidi Tallinnas haridusameti ja noorsoopolitsei jaotus-skeemi järgi läbi ankeetküsitlus. Sihtgrupiks valiti 9. ja 12. klass. Ankeete trükiti 5000, neist pooled eesti ja pooled vene keeles. Tagasi saadi 3752 vastusega ankeeti, millest 1869 olid venekeelsed.

Analüüsides küsitluse tulemusi näeme, et küsimustele vastati:

1. “Kas sa oled oma eluga rahul?” Jaatavalt 40% 9. ja 12. klassi õpilastest, eitavalt 4,9% 9. klassi ja 7,4% 12. klassi õpilastest.
2. “Kas Sa oled iseendaga rahul?”

	<u>9. kl.</u>	<u>12.kl.</u>
jah	38,5%	31,6%
ei	8,0%	14,5%
3. “Kas Sa saad oma vanematega hästi läbi?”

jah	43,0%	60,0%
ei	9,0%	8,9%
4. “Kas Sa oled tihti masenduses?”

jah	9,9%	10,0%
ei	37,6%	38,6%

Need on just põhiküsimused, millest me võime järeldada, et neid, kes ei ole ei iseenda, oma vanemate ega oma eluga üldse rahul, on siiski üsna palju. Arvan, et just selliste lastega on vaja tegelda nii sotsiaaltöötajal kui ka noorsoopolitseil. Meie noored on valdavas enamikus tublid, õpihimulised ja teotahtelised, ent meil leidub ka kahjuks selliseid noori, kes ei taha õppida ega töötada, huligaanitsevad ja panevad toime kuritegusid.

Eestis sooritasid 1996. aastal 2044 alaealist 2311 kuritegu, mis annab alaealiste kurjategijate osakaaluks 18,8% ja kuritegudest 20,1%, s.t. iga viies kuritegu pannakse toime alla 18aastaselt. Lisaks neile on veel 524 alaealist, kes on sooritanud kuriteo, kuid kes ei ole kriminaalvastutuse eas, olles kas alla 13 või alla 15aastased (olenevalt sooritatud kuriteo liigist).

Võrreldes 1995. aastaga on suurenenud alaealiste arv, kes on sooritanud tahtliku tapmise, murdvarguse või röövimise. Röövimiste osas on kuni 15aastaste osakaal kasvanud 23,4%lt 32,1%ni seega on iga kolmas alaealiste poolt sooritatud röövimine toime pandud alla 15aastaste poolt

Eespool mainitud küsitlus puudutas ka narkootikumide teemat.

Küsimusele "Kas narkootikumide hankimine on lihtne?", vastas jaatavalt 35,9% 9. kl. ja 45,1% 12. kl. õpilastest. Eitavalt vastas sellele küsimusele vastavalt 12,3% ja 6,8%. Selline olukord on murettekitav. Et probleem läheb üha tõsisemaks, näitab kasvõi seegi asjaolu, et kui 1995. aastal ei olnud ühegi alaealise suhtes tõstatatud narkootikumidega seotud süüdistust, siis 1996. a. oli neid 7. Ka noorsoopolitseis arvel olevate narkootikumide tarvitavate alaealiste arv on kasvanud 60-le. Toksikomaane on arvel 122. See arv on õnneks vähenenud.

Jõgevamaal kasvas alaealiste kuritegevus 1996. aastal 148,7%. Maakonnas sooritati alaealiste poolt 91 kriminaalkuritegu, milles osales 70 alaealist. 58 last oli pärit meie maakonnast. Eelnevalt lisandus 10 kuritegu, mis olid korda saadetud 17 alaealise poolt, kes ei olnud veel jõudnud kriminaalvastutuse ikka. Põhiliselt sooritati:

– salajasi vargusi	– 69 juhtu,
– huligaansusi	– 4 (2 fakti vähem kui 1995. a.),
– ärandamisi	– 2 (1 vähem),
– avalikke vargusi	– 3 (kasv 2 fakti võrra),
– röövimisi	– 4 (kasv 3 fakti võrra).

Pooled kuriteod olid sooritatud gruppis, kas ainult koos teiste alaealistega või koos täiskasvanutega. Alkoholi joobes sooritati 16,5% kuritegudest. Kuritegusid toime pannud alaealistest olid 63 poisid ja 7 tüdrukud. Väga suure osa moodustavad üldhariduskoolide õpilased. Mitteõppijaid on nende hulgas 3.

...Näitena toon ühe 14aastase poisi, kes eelmisel aastal pani meie maakonnas toime 12 kuritegu ja mujal veel 2 kuritegu. Need on põhiliselt rahakottide vargused, enamasti on tegemist tuhandete kroonidega. Kaks vene noormeeste gruppi sooritas röövimisi ja väljapressimisi Jõgeva linnas.

Kuna alaealiste kuritegevus on suur, siis on ka noorsoopolitsei töötajatel tulnud põhiliselt tegelda juba kuritegusid sooritanud alaealistega ja nende materjalide lahendamisega. Mina aga pean meie põhiülesandeks just kuritegevust ennetavat tööd, mille jaoks jääb aga liiga vähe aega. Oleme politseinädala raames korraldanud üritusi, kohtunud võimalikult paljude õpilastega ja võimaldanud õpilastel käia ekskursioonil politseimajas, tutvumaks politsei töö ja tehnikaga.

Probleemsete laste vanematest

Analüüsides 1996. aastal alaealiste kurjategijate kodust olukorda, selgus, et enamus kuritegusid sooritanud alaealistest pärinevad heal või väga heal elujärjel olevatest kodudest, kellel on korralikud vanemad. Sain seda teha Jõgeva maakonnast pärinevate alaealiste osas. Nii on 58-st kuriteo toime pannud alaealisest 27 pärit just

sellisest kodust. Rahuldav olukord on 15 lapse kodus ja 16 last on sellisest kodust, kus esineb alkoholi liigtarvitamist või lihtsalt majanduslik olukord on väga raske. Ei saa aga väita, et nendes kodudes lastest üldse ei hoolita, puuduvad lihtsalt võimalused.

Kui vaadelda veel toimepandud kuriteoliikide järgi, siis just isikuvastased, raskemad kuriteod on sooritatud headest peredest pärinevate laste poolt. Ainult kaks raskemat kuritegu (väljapressimine ja avalik vargus) on toime pandud kahe ühest perest poolvenna poolt, kus mõlemad vanemad on alkoholi kuritarvitajad ja laste kasvatamisele ei pöörata mingit tähelepanu. Ka käesoleval aastal jätkub sama tendents. Kuritegusid sooritanud alaealised on pärit korralikest peredest. Näiteks huligaanitsesid sellised noormehed kooli territooriumil, tõmbasid maha koolimaja sildi ja postkasti, viskasid katki välisvalgustuse lambi jne.

Noorsoopolitsei ei tegele ju ainult kurjategijatega, nagu eelnevast jutust võib aru saada. On ka kergemaid juhtumeid, nagu süstemaatiline koolikohustuste mittetäitmine, hulkurlus, pisiriisumine või pisihuligaansused. Vanemad pöörduvad sageli ise abi saamiseks meie poole. Vastasel korral tuleb meil vanemaid korrale kutsuda ning vajadusel karistada rahatrahvidega. On ju lapse kasvatamise ja õpetamise kohustus eelkõige ikka lapsevanemal.

Probleemiks on sigarettide ja alkoholi kerge kättesaadavus, kuigi nende müük alla 18aastastele on keelatud. On juhtumeid, kus vaevalt letini ulatuvale poisile müüakse sigarette. Siin ei ole vaja isegi dokumenti küsida, kui see nii väga raske on. Alkoholi müümisel peaks aga tingimata enne selgeks tegema, kui vana ostjaga on tegemist. Karistused selliste rikkumiste eest on küllalt suured, kuni 1100 krooni.

Selliste juhtude väljaselgitamine nõuab aga vaeva. Möödunud aastal karistati alaealistele alkoholi müümise eest vaid kahte müüjat. Edaspidi tuleb sellele rohkem tähelepanu pöörata. Paljudel juhtudel on lastel võimalus nii sigarette kui alkoholi kätte saada kodus, kui vanemad ise joovad ja ei märka, et lapsedki juba seda proovivad. Töös lapsevanemate ja peredega on sotsiaaltöötajatel ees lai tööpõld. Kahju, et sotsiaaltöötajaid ei ole meil veel nii palju, et nad jõuaksid iga abivajava pereni. Noorsoopolitsei püüab omalt poolt teha kõik, et vähendada alaealiste kuritegevust, mis eeldaks edaspidi kogu kuritegevuse vähenemist, sest on ju paljud kurjategijad sooritanud oma esimese teo just alaealisena. See oleks aga meie kõigi turvalisuse huvides.

HANS DSISS

Tartu Ülikooli haridussotsioloogia teadur

UUENEV KOOL

1997 aasta kevadel viidi Haridusministeeriumi, Tartu Ülikooli sotsioloogiaosakonna ja maakondade koostööna üheksas Eesti maakonnas läbi **põhi-, kesk- ja ametikooli lõpetajate ankeetküsitlus**, millega hõlmati umbes 4500 noort. Uuri-muse valim on esinduslik iseloomustamaks erinevate koolitüüpide lõpetajaskonna seda osa, mis jääb väljapoole Tallinna. Käesoleval aastal jätkub uurimus ülejäänud maakondades. Eeldatavasti annavad mullused andmed võimaluse ennustada ka käesoleva aasta koolilõpetajate pürgimusi.

Muutused koolielus

Viimaseil aastail, seoses vajadusega viia haridus enam vastavusse turumajanduse nõuetega, on toimunud olulised muutused hariduskorralduses ja hariduse sisus. Selleks, et mõista neid uuendusi, huvitab meid eelkõige õpilaste arvamus koolielus toimunud muutuste kohta viimasel paaril aastal. Õpilaste hinnanguid mõõdeti kolmepallise skaala "läheb paremaks", "ei ole muutunud" ja "läheb halvemaks" abil. Tulemused on hinnangute keskmistena esitatud tabelis 1. Mida suurem on keskmise arvuline väärtus, seda enam on neid, kelle arvates olukord läheb paremaks, ja vastupidi – mida madalam keskmine, seda enam kaldutakse arvama, et olukord on läinud halvenemise suunas.

Tabel 1. Hinnangud koolielus toimunud muutustele (keskmised)

	Eesti koolid		Vene koolid		KÕIK
	Põhikool	Keskkool	Põhikool	Keskkool	
Õpetamise tase	2.3	2.3	2.3	2.2	2.3
Üldine kord koolis	2.2	2.1	2.1	2.0	2.1
Õpilaste huvi õppimise vastu	2.0	2.3	1.7	1.6	2.0
Õpetajate suhtumine õpilastesse	2.0	2.2	1.9	2.0	2.1
Õppeväline tegevus	2.3	2.1	2.1	1.9	2.2

Sõltumata koolitüübist hindavad eesti õpilased koolitöö muutusi venekeelsetest eakaaslastest kõrgemalt.

Lõpetajate hinnangute alusel on enam tõusnud õpetamise tase. Edasi jääb hinnangutest aga selline üldmulje, et kui eesti õpilased näevad enam-vähem paranevat koolitöö õpetajatest tulenevaid komponente (nimetatule lisaks üldine kord koolis, õpetajate suhtumine õpilastesse) ja olulist halvenemist ei paista kuskilt, siis vene õpilastel on halvemaks hinnatud kõik peale õpetamise taseme, eriti aga õpilaste huvi õppimise vastu. Võrreldes neid andmeid 1992. aasta analoogilise uurimuse tulemustega, ilmneb, et nihe paremusele on toimunud just õpetamise taseme, õpetaja-

jate õpilastesse suhtumise ja õpilaste õpihuvi osas. Teistest enam, sõltumata õppekeelest, tunnetavad kooli uuendusi **maakonna keskustes** asuvate koolide õpilased.

Seoseid nende hinnangute vahel avavad korrelatsiooninäitajad (r). Selgub, et need, kelle arvates õpetamise tase on läinud paremaks, hindavad paremaks ka üldist korda koolis ($r = 0.25$), õpilaste huvi õppimise vastu ($r = 0.25$), õpetajate suhtumist õpilastesse ($r = 0.24$) ning õppevälist tegevust ($r = 0.11$). Seega on olemas üldine positiivne hoiak kooli ja õppimise suhtes. Kord koolis on otseses seoses õppimishuviga ($r = 0.25$), õpetajate suhtumisega õpilastesse ($r = 0.23$) ja õppevälise tegevusega ($r = 0.14$). Kõige tugevamini on omavahel seotud õpilaste õpihuvi ja õpetajate suhtumine õpilastesse ($r = 0.29$). Positiivsed nihked ühes valdkonnas väljendavad edasiminekut ka teises vallas ja vastupidi, mida negatiivsem on õpetajate suhtumine õpilastesse, seda väiksem on ka viimaste õpihuvi. Siit võib järeldada, et kus on "kord majas" ja valitseb koolisisene positiivne mikrokliima, seal on töö tulemuslikum, elatakse ka aktiivsemat õppevälist elu ja vastupidi – kus on koolis asjad käest ära, on need käest ära ka koolivälises tegevuses. Niisugused seosed on pedagoogidele ootuspärased; meie andmed aga näitavad, et samal moel tajuvad koolisituatsiooni ka õpilased ise.

Hariduspoliitika jaoks on olulisemaid küsimusi õpilaste õpihuvi säilitamine. Meie andmed osundavad, et uuritud teguritest on õpihuvi õpilaste endi hinnangul enam seotud koolis valitseva üldise korra ning õpetajate suhtumisega õpilastesse. Siit järeldus, et kuigi vaadeldavad seosed on kahepoolsed ning on kindlasti veel teisi tugevaid mõjutegureid, saab õpihuvi kooli üldise korra ja õpetajate poolse suhtumise kaudu mõjutada.

Hinnangud õppeedukusele

Kaks viiendikku kõigist õpilastest arvab end õppeedukuselt keskmiste hulka, teised tunnevad end keskmistest paremate või kehvematena. Noormehed loevad end tütarlastest harvemini edukateks. Kehvemaid on rohkem põhikooli lõpetajate hulgas (võrreldes keskkooliga), mis on ka loomulik, sest gümnaasiumi klassides jätkavad üldjuhul edukamad. Silmatorkavad on aga vahed, mis tulenevad õppekeelest.

Tabel 2. Hinnangud õppeedukusele sõltuvalt õppekeelest (%)

	Eesti koolid		Vene koolid		KÕIK
	Põhikool	Keskkool	Põhikool	Keskkool	
Olen paremate seas	25	24	28	33	26
Olen õppeedukuselt keskmine	57	64	59	58	60
Kuulun kehvemate hulka	18	12	13	9	14

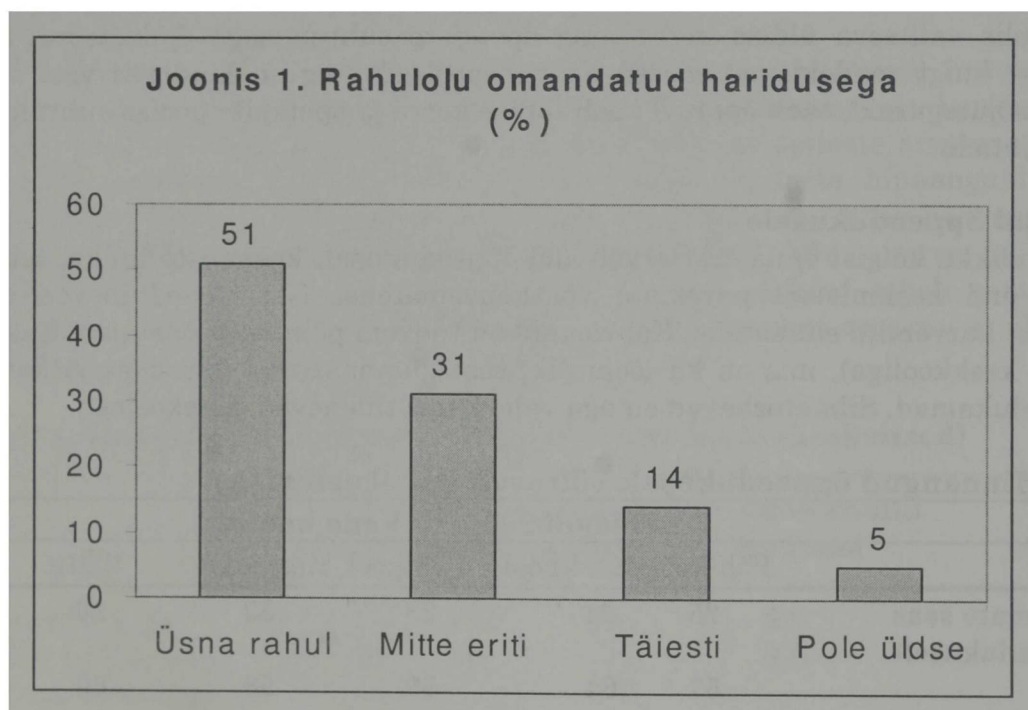
Vene keskkooli õpilastest on iga kolmas paigutanud end klassi paremate hulka, samal ajal kui eestlastest iga neljas. On see vene õpilaste kõrgendatud enesehinnang või peegeldub siin eesti ja vene koolide erinevad hindamise kriteeriumid? Sellele küsitlusandmed otse ei vasta. Küll aga tasub märkida, et enese edukuse hindamisel on teatav seos kodutöödeks kulutatava ajaga ($r = -0.14$), st. mida enam aega kulub, seda edukamaks ka ennast arvatakse. Venekeelne õpilaskond kulutab koduülesannetele märksa enam aega kui nende eakaaslased eesti õppekeelega koolidest.

Osutame veel mõnele ilmekale seosele enese õppeedukuse hindamise ja hariduselu tunnuste vahel. End edukamate hulka lugejad on kriitilisemad koolis toimuvate muutuste suhtes, kuid loevad koolist saadavaid teadmisi suhteliselt paremaks. Edukuselt kehvemad arvavad neist asjadest vastupidi. Seosed haridusplaanidega

kinnitavad, et mida edukamad ollakse, seda kindlamalt soovitakse edasi õppida ülikoolis, seda enam ollakse orienteeritud õpinguile ja tööle välismaal, seda vähem seotakse oma edasiõppimise plaanid tehnikumi või kutsekooliga ning seda vähem ollakse häälestatud kohesele tööleasumisele. Mida edukamad õpingutes ollakse, seda kõrgemat haridust loodetakse saavutada. Enese edukuse määramisel ilmneb samuti, et sõltumata koolitüübist ja õppekeelest, koonduvad edukamad õpilased enam **maakonnakeskustesse**.

Rahulolu omandatud haridusega

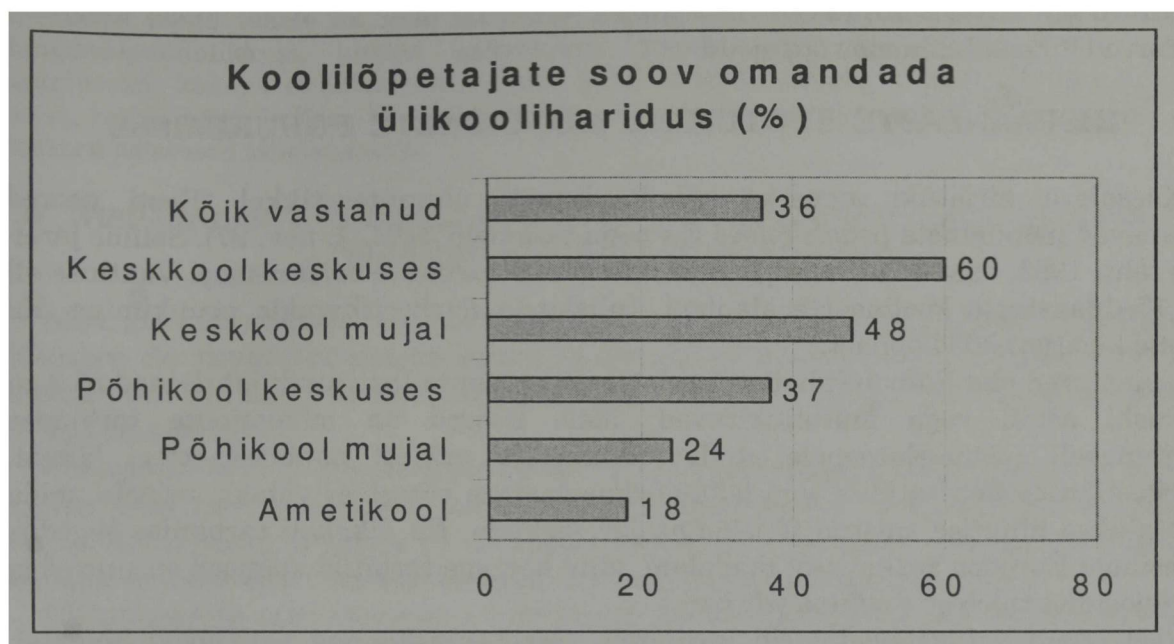
Õppimist käsitlevas probleemistikus heidame veel pilgu õpilaste rahulolule omandatud haridusega. Kaks kolmandikku on täiesti või üsna rahul omandatud teadmistega. Oluliselt enam on neid maakonna keskses asuvate õppeasutuste lõpetajaskonnas, sõltumata sellest, kas lõpetati põhi- või keskkool. Õpilaskonda iseloomustavad muud tunnused (sugu, rahvus jms.) hinnanguid märkimisväärselt ei diferentseeri.

Korrelatiivsed seosed lubavad kinnitada, et mida edukam ollakse klassikaaslaste hulgas, seda enam rahuldab senise hariduse kvaliteet ja seda kõrgemale loodetakse selle baasil haridusstruktuuri hierarhias jõuda.

Hariduspürgimused

Lõpetuseks esitame andmed selle kohta, millise haridustasemeni lootsid mullused kooliõpetajad jõuda. Joonisel kajastub vaid nende osa, kelle unistuseks on ülikoolidiplom.

Kuigi põhikooli õpilaste soovides on ehk veel palju määratlematut, tuleb neidki võtta kui teatud tulevikuorientiiri. Maakonnakeskustes lõpetanute hulgas on võrreldes mujal põhikooli läbinud eakaaslastega poolteist korda enam neid, kes loodavad jõuda ülikoolihariduseni (vastavalt 37% ja 24%). Ülikooli tagasihoidlikku eelistust mujal põhikooli lõpetanute puhul on kompenseeritud ametikooli intensiivsema valikuga (20%). Iga viienda põhikoolilõpetaja hariduslagi jääb nende endi arvates üldkeskhariduse tasemele. Ülikoolini jõudmisest unistab vaid vähem kui viiendik lõpetajaist.

Üldhariduskeskkoolide lõpetajate plaanid on muidugi teised. Kolm viiendikku maakonnakeskustes asuvate koolide abiturientidest väljendas soovi jõuda ülikoolihariduseni. Mujal keskhariduse saanute hulgas on neid alla poole. Tervikuna soovivad haritlaskonna (ülikool + muu kõrg- ja keskeriharidus) hulka jõuda suhteliselt võrdne osa nii keskuses kui mujal lõpetajaist (vastavalt 91% ja 88%), ainult et erinevaid teid pidi. Ülejäänud soovivad vähemalt esialgu piirduda kas juba saavutatud tasemega või läbida veel ametikool. Siingi on näha, et kõigist meie poolt uuritud koolilõpetajaid sotsiaalselt iseloomustavaist tunnustest (kaasa arvatud ka sugu, rahvus jms.) diferentseerib edasisi hariduspüüdlusi kõige enam **põhi- või keskkooli asukoht**.

Ametikooli õpilased on enda jaoks ühe otsustava valiku juba teinud. Ülikoolini jõudmisest mõtleb vähem kui viiendik selle koolitüübi lõpetajaist.

Eeltoodud andmetest saab teha kaks üldisemat järeldust. See, et noorte koolilõpetamise järgse elu plaanid **diferentseeruvad sõltuvalt omandatud hariduse tüübist**, on ammu teada. Oleks väga tähtis mitte muuta mõnda haridusvarianti tupikuks selles mõttes, et sealt haridusredelil jätkamine ei tule eriti kõne alla ka siis, kui noortel on huvi ja võimeid.

Ootamatu on aga see, kui oluliselt diferentseerib mulluste põhi- ja keskkoolilõpetajate uurimuse andmetel koolilõpetamise järgseid valikuid **hariduse omandamise koht**. Nagu Eesti mastaabis domineerib üha enamatel elualadel Tallinn, nii paneb väljaspool pealinna elavate koolinoorte plaanid paika see, kas haridust omandatakse kohalikus "metropolis", st. maakonnakeskuses, või siis keskusest eemal asuvas koolis.

HISPAANLASTE SUHTUMINE MÕNUAINETE PRUUKIMISSE

Käesoleva kirjatüki ajendiks sai P. Enneti ülevaateartikkel "Eesti noored lähenevad mõnuainete pruukimises Euroopa tasemele" (PM, 7. nov. 97). Selline järeldus tehti 1995. aastal 26 Euroopa riiki hõlmanud uurimuse tulemusena. Vaatluse all oli 15–16aastaste koolinoorte alkoholi, tubaka ja narkootikumide pruukimine. Ka Eestis küsitleti 3034 õpilast.

Tulemused olid Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi juhtivteaduri Anu Naruski sõnul väga murettekitavad: meie noored on mõnuainete tarbimise harjumuselt Lääne-Euroopale järele jõudmas ja mõnest naabrist ettegi läinud. Narkootikumide tarvitatakse seni lääne eakaaslastega võrreldes vähem, asjaolu, mida seletatakse hiljutise suletud ühiskonna järelmõjuga. Ka alkoholi tarbimise sagedus on esialgu Euroopa keskmisest madalam, kuid korraga tarbitud kogused on suured ja purjujoomist tuleb ette suhteliselt palju.

Veel enam valmistavad meie uurijatele muret ühiskonnas valitsevad hoiakud. Mõnuainete kasutamisega kaasneva terviseriski teadvustamine on meil Euroopa keskmisest tunduvalt allpool. Ja mis veelgi hullem – suhtumine mõnuainete pruukimisse on lausa soosiv. Lapsed ei pea seda oma põhimõtetele vastukäivaks ja ka nende vanemad ei leia selles tihtipeale midagi halba. A. Narusk näeb siin ühe põhjusena massimeedia huvi pigem narkoäriiga kaasneva põnevuse ja rikastumisvõimaluste (kes meist poleks kursis noorte narkokullerite Tai-afääriga!) kui "kauba" tarbijate tervist valitsevate ohtude vastu. Ka ametlikud ringkonnad pole üritanudki probleemi lahendamisele kaasa aidata. Sellealaste seaduste väljatöötamist pole kuuldu järgi veel alustatudki... Olukord aga halveneb kiiresti. Lugejale pakub ehk huvi kuidas suhtub analoogilisse probleemi Hispaania ühiskond, mis puutus oma ajaloo ja geopolitiilise asendi tõttu eelnimetatud mõnuainetega kokku ühena esimesest Euroopast.

Nicotiana tabacum sai hispaanlastele tuntuks juba 1492. a. novembri algul, kui Christoph Kolumbus saatis kaks meest, Rodrigo de Jerez'i ja Luis de Torres'i Kuuba sisemaale. Muu huvitava kõrval nägid nad seal pärismaalasi, nii mehi kui naisi, tubakat tarvitamas. *Tabaco* tähendas kohalikus aravaki keeles tegelikult ainult nuusktubakaga täidetud torukest. Tubakataime nimetati *cohiba*'ks. Hispaanlased ajasid need nimed lihtsalt segi. Kolumbuse teise reisiga (1496) jõudsid tubaka seemned ja lehed juba Hispaaniasse. Meremehed õppisid kuulsa Kuuba *puro* kõrval tõmbama sigarette, tubakalehti närima ja nuusktubakat tarvitama, nagu nad olid indiaanlasi Uues Maailmas näinud tegevat. Esialgu müüdi tubakat apteekides, kasutades seda igat liiki tõbede ja valude vastu, alates mürgimao nõelamisest ja kõhuussidest kuni haavandite ning hambavaluni välja.

Euroopa esimeseks suitsetajaks peetakse eelnimetatud Huelvast pärit Rodrigo de Jerez'i. Temast sai ka tubaka esimene ohver. Nimelt süüdistati teda ühendusepidamises deemoniga, järeldus, millele jõudsid tema hõimlased, kui nad nägid teda suust ja ninast suitsu välja ajamas. Inkvisitsioon mõistis ta selle "kuriteo" eest mitmeks aastaks vangi. 16. saj. II poolel kasvatatakse tubakat edukalt Seviljas. Tubaka levikule Euroopas aitasid tõhusalt kaasa prantsuse diplomaat Jean Nicot (1559), sir Walter Raleigh (1585) Inglismaal, kardinal Santa Croce Itaalias jne., jne.

Mis *kokaiini* puutub, siis tegi see droog läbi pika teekonna inkade tsivilisatsiooni stimuleerivast kokalehtede mälumise kombest tänapäeva kokaiinini, levides hispaanlaste vahendusel üle kogu maailma. (Kokapõõsa lehti kasutatakse Lõuna-Ameerikas tegelikult iidsetest aegadest, ammu enne inkasid.) Hispaanlased avastasid koka enda jaoks 16. saj. algul. Läks veel ligi 200 aastat, enne kui Euroopa teadlased hakkasid huvi tundma selle Uue Maailma kõige legendaarsema taime vastu, mis muutis argpüksid julguriteks, kaotas külma-, nälja- ja valutunde, aga ... tekitas ka sõltuvuse. Koka "avastati" teist korda. Skeptilised saksa

teadlased panid tähele ka selle imetaime negatiivseid mõjusid: alalistel tarbijatel esineb hingamispuudulikkust, huuled kahvatuvad, hambad omandavad roheka värvuse ja murenevad, kõnnak muutub ebakindlaks, nahk kolletub, silmad hägustuvad ning vajuvad auku, ja mis kõige hullem, kes kord alustab, see ei suuda enam loobuda... Kahjuks jäid juba tookord hoiatused tähelepanuta.

HISPAANLASTE HOIAKUD JA KÄITUMINE SEÖSES ALKOHOLI, TUBAKA JA NARKOOTIKUMIDE TARVITAMISEGA

Alljärgnevad andmed on pärit Madridis asuvast Sotsiaaluuringute Keskusest (**Centro de Investigaciones sobre la Realidad Social**), kus 1990ndatel on läbi viidud mitu uurimust teemal "Droogid kui sotsiaalne probleem", mis haaras täiskasvanud elanikkonda.

Vastupidi meile on hispaanlased väga mures narkomaania leviku pärast ja peavad üheks prioriteediks võitlust narkokaubandusega. Alates 1991. aastast on tehtud olulisi muudatusi politseis ja seadusandluses, et tugevdada võitlust narkoäri. Sellega on kaasnenud narkootikumide tarbimise vastased kampaaniad.

Hilisematesse uurimustesse on lülitatud ka alkoholi ja tubaka tarbimine, kuna neidki loetakse mõnuainete hulka. Viimaste puhul uuriti, kui vanalt hakati neid tarbima, praegust tarbimissagedust ning mõju indiviidi ja ühiskonna tervisele. Paralleelne käsitlus lubas võrrelda ühiskonna suhtumist ning hoiakuid nõ. lubatud ja keelatud droogidesse. Samuti välja selgitada ühiskonna arvamust valitsuse preventiivabinõude ja kampaaniate efektiivsuse kohta. Selgus, et

- * 31%-le küsitletutest oli alkoholi tarbimine täiesti vastuvõetamatu,
- * 33%-le tubakas,
- * 40%-le narkootikumid.

Taoline pingerida lubab arvata, et vähemalt iga kolmas hispaanlane ei soovi enda kõrval näha mõnuainete pruukijaid, kõige vähem veel narkareid. Andmetest ilmnes ka, et 40% hispaanlastest on kas karsklased või väga vähesed alkoholi tarbijad. Ainult 3%-l kahtlustati väljakujunenud alkoholismi. 44% pole kunagi suitsetanud, seevastu 25% on kirklikud suitsetajad. Narkootikumide tarvitamist eitab 96% (seda varjatakse!).

Naised on alkoholi tarbimise suhtes tolerantsemad (59% lubaks tarvitada) kui suitsetamise või narkootikumide suhtes. Mehed on naistest tolerantsemad tubaka (62% lubaks) ja narkootikumide osas (59% lubaks).

Mida noorem on vastaja, seda sallivam on tema suhtumine kõiki kolme. Tubaka ja alkoholi osas on sallivus ühesugune, kui lubatakse ühte, siis lubatakse ka teist. Üle 65aastased suhtuvad kõige leebemalt alkoholi tarvitamisele, 30–40aastased kõrgema sotsiaalse positsiooniga isikud seevastu narkootikumide tarbimisse.

Alkoholi tarbimise kommetest

Vastaja tegeliku käitumise selgitamine oli uurijate jaoks parajalt raske ülesanne. Erinevate meetoditega tehti kindlaks, et neid on üsna vähe, kes pole kunagi alkoholi proovinud. Noored tarbivad alkoholi sagedamini.

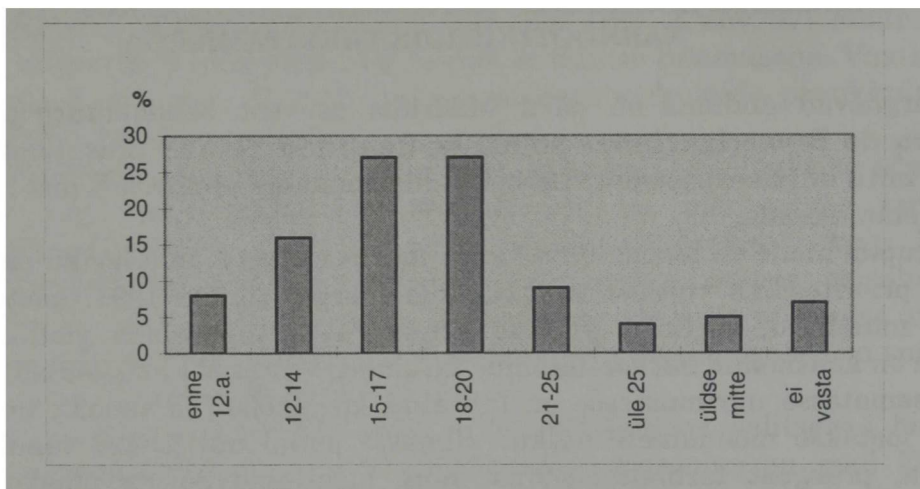
Millal alustati?

Pooled vastanutest proovisid alkoholi enne 18aastaseks saamist, ¼ enne 20. eluaastat (vt. joonis 1). Hispaanlased ise peavad seda oma ühiskonna tohutu tolerantseuse näitajaks, võrreldes teiste lääneriikidega, kus alla 18–21aastastele on alkoholi müümine keelatud. Selgelt ilmneb tendents, et tarbija üha nooreneb. Üle 65aastastest oli ainult iga neljas proovinud alkoholi enne oma 18. eluaastat.

Mida varasemas eas alkoholi esmakordselt prooviti, seda rohkem hiljem napsitati ja seda tolerantsem oldi alkoholi pruukimise suhtes. Noormehed alustasid reeglina

varem kui neiud. Viimased proovisid alkoholi esimest korda enamasti kodus, noormehed väljaspool kodu (baar, pub, diskoteek). Viimaste hulgas on ka liigpruukijaid kõige rohkem. Igale kolmandale ulatas esimese pitsi sõber, seejärel alles pereliige.

Joonis 1. Millal alustati alkoholi tarbimist?

Mida, kus ja millal juuakse?

Hispaania on kuulus veinimaa ja loomulikult on vein see, mida kõige rohkem manustatakse. Tööpäevadel joob 24% vastajatest klaasikese veini, 19% joob õlut ja 3% midagi kangemat (whisky, viin jms.) Naised ja neiud joovad sagedamini “segusid” (“cubatas”). Noored tarvitavad alkoholi sagedamini väljaspool kodu. Üksi juuakse vähe. Tavaliselt tehakse seda koos perega, abikaasaga või sõpradega. Alkohoolikud joovad tingimata koos sõpradega.

Oluliselt rohkem juuakse nädalalõppudel ja pidupäevadel. Mehed joovad nädalavahtetusel kolm korda rohkem kui naised, tavalisel tööpäeval kaks korda rohkem. Väljaspool kodu juuakse üldse suuremaid koguseid kui kodus. Noored joovad pubides kolm korda rohkem kui kodus. Üle 50-aastased aga vastupidi. Nead tipsutavad pereringis või suisa üksi. Iga neljas tunnistab, et on end vahel ülemäära “tankinud”. Ainult 7% arvab, et nad joovad tõesti liiga palju. 80% mõnab, et nende ema ei tarvita üldse alkoholi, 28% väidab sama isa kohta. Igal juhul leiab 60% vastajatest, et “teised” joovad rohkem kui tema (ainsaks erandiks on oma naine).

Miks Pepe joob?

Kuigi üldjuhul peetakse alkoholi pigem kahjulikuks kui kasulikuks, tuleb ette ka üpris vastuolulisi väiteid:

- 50% arvab, et alkohol aitab tagasihoidlikkusest üle saada (!),
- 1/3 arvab, et alkohol aitab depressioonist jagu saada,
- 13% arvab, et alkohol aitab seksuaalsuhetele kaasa.

Hispaanlased leiavad ka, et sotsiaalne surve on liiga suur. Napsist keelduda on piinlik. Iga kolmas usub siiski, et alkohol on alati kahjulik. Tunnistatakse tema negatiivset mõju tervisele ja sotsiaalsetele suhetele. Alkoholi seostatakse töö- ja liiklusõnnetuste sagenemisega, tööviljakuse langusega, abikaasa ja laste halva kohtlemisega ning kuritegevuse kasvuga.

Tubaka tarbimise harjumused

Suitsetamine on Hispaanias vähem levinud kui alkoholi tarbimine. Ka alustatakse hiljem kui alkoholi tarbimist. Oma mõju on siin arenenud maades, s.h. Hispaanias

endas läbiviidud suitsetamisvastastel kampaaniatel, seda eriti täiskasvanute osas. Allpool tuleb juttu enamasti sellest 40%-st, kes harjumuslikult suitsetab. Mehed suitsetavad palju suuremas koguses ja alustavad tunduvalt varem kui naised. Harjumus suitsetada saab alguse üsna varajasest east. 22% alustas enne 15. eluaastat. Ainult 15% alustas täiskasvanuna. Vastav iga nooreneb üha ja kogused kasvavad. Noormeestest suitsetab 55%, üle 65aastastest kõigest 15%.

Sõprade eeskuju

Erinevalt alkoholist alustatakse suitsetamist tänaval. Väga väike protsent alustas pubis, baaris, peol, diskoteegis või kodus. Naised alustavad enamasti pidudel. Kõige nooremad – koolis. Sõprade eeskuju on siin kõige olulisem. Igale teisele ulatas sigareti sõber (enamasti koolikaaslane). Ainult 3%-le ulatas selle isa või ema. Suitsetamine on nagu napsitaminegi sotsiaalne akt. Üle poolte teeb seda koos sõpradega. Üle 65aastased suitsetavad rohkem üksi. 60% suitsetajatest sooviks vähem suitsetada või loobuda, aga tahtejõust jääb puudu. Just tahtejõudu peetakse kõige paremaks loobumise meetodiks. 2/3 on korduvalt üritanud suitsetamist maha jätta. Kõige edukamaks osutusid 50aastased ning mõõdukad suitsetajad. Ka suitsetajad mõtlevad (nagu alkoholi tarbijadki), et “teised” suitsetavad rohkem või vähemalt sama palju.

Miks suitsetatakse?

Kolm enamlevinud põhjendust on järgmised:

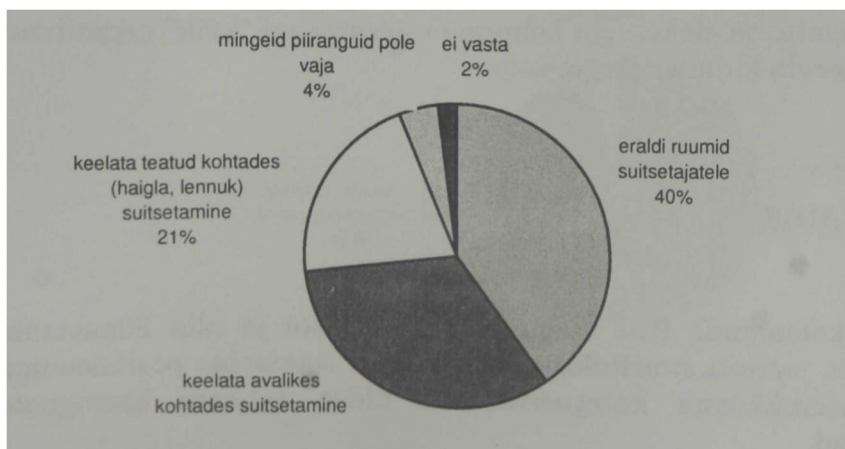
- * meeldib,
- * pakub naudingut,
- * ajaviiteks.

Suitsetamisega liialdajad nimetavad rohkem “vajadust”, tunnistades oma sõltuvust. 60% “rahustavad närve”. 50% ütleb, see aitab tal tundmatuga vestlust alustada. Sellele vaatamata usub üle poolte, et suitsetamine on igal juhul kahjulik. Ka liialdajad on teadlikud oma harjumuse ohtlikkusest. Enamus inimesi kardab seedetrakti haigusi, pooled – tundetust. Suitsetamist enda lähedal ei salli iga teine küsitletu. Enamus naisi saab siis pahaseks, mehed on tolerantsemad. Suitsuga liialdajad ei pane seda üldse pahaks.

Kuidas suhtutakse suitsetamisse avalikes kohtades?

Siin lähevad arvamused kõvasti lahku. Enamik inimesi nõuab suitsetajatele ja mittesuitsetajatele eraldi ruume. Paljud nõuavad üldse suitsetamise keelamist. Ainult tühine vähemus ei teeks mingeid piiranguid. Vt. joonis 2.

Joonis 2. Suhtumine suitsetamisse avalikes kohtades

Hoiakud narkootikumide suhtes

Narkootikumide probleem on tööpuuduse järel kõige olulisemaid sotsiaalseid valupunkte. Võitlust narkoäri peavad hispaanlased lähemate aastate kõige tähtsamaks ülesandeks. Kõik on probleemiga kursis.

Narkootikumidest tuntumad on opiaadid, eriti kokaiin, hašiš ja heroiin. Neid peetakse väga ohtlikeks. *Cannabis't* ja tubakat peetakse vähem ohtlikeks. Nii arvavad eriti noored. Narkoainete pruukijaid on suhteliselt vähe, aga seda ka varjatakse. Siiski on 17% täisealistest neid mõnikord proovinud, nagu nad ise tunnistavad. Tavaliselt on see "porro" (marihuaana- või hašišisigaret). Alla 4% on proovinud midagi muud.

Hispaanlased teevad narkootikumidega tutvust enamasti 16.–18aastaselt. Selleks kohaks on tänav, pidu või pub. Narkosigareti ulatas tavaliselt sõber. Et enda narkotarbimist salatakse, ilmneb sellest, et oma sõprade-tuttavate hulgast teab iga teine neid, kes aineid pruugivad (on pruukinud). Noortest inimestest tunneb 2/3 mõnda tarvitajat. Üle 65aastastest tunneb ainult 15% sellist isikut. Teadajaid on kõige rohkem kõrge sotsiaalse positsiooniga inimeste, suurlinlaste ja tolerantsete hulgas. Need keda teatakse, pole kunagi vastaja oma perest, naaber ega töökaaslane. 1/3 nimetab seda isikut "tuttavaks", teine sama suur grupp "sõbraks"

Miks tarvitatakse narkootikume?

Enamus nimetab narkootikumide proovimise põhjusena snobismi. Teiseks – emotsionaalseid pingeid. Üle 50aastased seostavad seda professionaalse tööga, vajadusega kellelegi meelepärane olla. Uudishimu ja vajadus uute elamuste järele on narkootikumide tarbimise enamlevinud põhjusi. Veel tuuakse esile vajadus unustada oma probleemid ning sõprade mõju. Siiski ei leia 3/4 vastajatest põhjust, miks ta peaks narkootikume tarvitama hakkama. Ainus võimalik põhjus, mida nimetab 10–20%, on uudishimu (nagu tarvitajate puhulgi).

Mis on narkomaani elus muutunud?

Iga viies ütles, et tema "tuttava" elustiil on muutunud. Ta on kaotanud töö või muutus tema iseloom. Nende "tuttavate" narkootikumide tarvitamine algas umbes samal ajal kui vastaja ise neid proovis, s. o. 16–18eluaasta vahel. 55% alustas narkoainete pruukimist enne 18. eluaastat.

Kas narkootikumidel on mingi positiivne mõju?

80% vastajatest ei oska midagi esile tuua. Iga kolmas noor nimetab uue elamuse, muretu või heaolutunnet.

Kuidas on negatiivse mõjuga?

87% toob esile mõne negatiivse efekti. Iga kolmanda arvates on "kõik" negatiivne. Negatiivsete efektide pingerida kujunes järgmiseks:

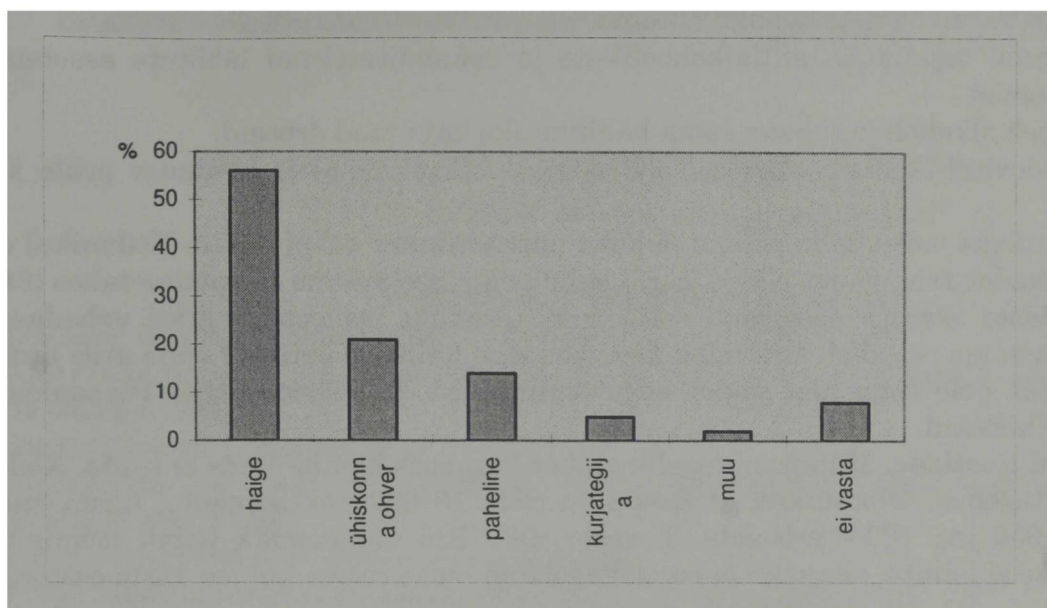
- surm,
- sõltuvuse teke,
- destruktiivsus,
- tervise hävitamine, sh. AIDS,
- isiksuse häving,
- kuritegevuse kasv.

12% täisealistest on narkomaanide läbi kannatanud. Õpilaste ja alla 30aastaste hulgas on ohvreid rohkem, samuti suurlinlaste ja kõrgema sotsiaalse positsiooniga isikute hulgas. Need elanikkonna kategooriad on üldse rohkem igasuguste kuritegude läbi kannatanud.

Kuidas suhtuda narkomaani?

Üle poolte vastajatest peab neid haigeteks inimesteks. Iga neljas ühiskonna ohvriteks. Väiksem osa lihtsalt halbade harjumustega kuritegelikeks isikuteks (eriti palju on nõnda arvajaid üle 65aastaste hulgas). Vt. joonis 3.

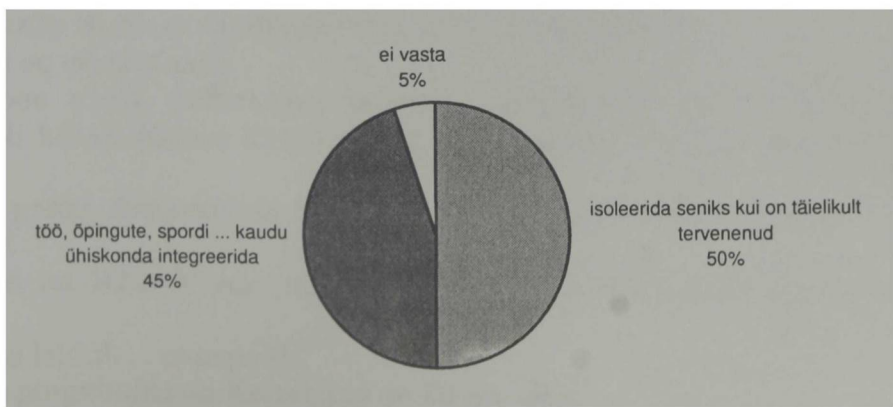
Joonis 3. Kes on narkomaan?

Narkomaanide rehabilitatsioonist

Rehabilitatsiooni osas on palju eri seisukohti. Iga teine vastaja peab vajalikuks narkomaane ühiskonda tagasi tuua (integreerida) töö, õpingute ja spordi kaudu. Seda arvamust jagavad eelkõige alla 50aastased, keskmise ja kõrge staatusega isikud, töötud, õpilased ja tolerantsed inimesed. Teine pool paneks kõik narkomaanid kinnistesse rehabilitatsioonikeskustesse kuni täieliku paranemiseni. Vt. joonis 4. Paraku pole riiklikud süsteemid ja ettevõtmised eriti efektiivseks osutunud. Ligi 40% narkaritest ei ole üldse rehabilitatsiooniprotsessi haaratud, 22% üritas loobuda, aga langes uuesti sõltuvusse, 15% osaleb parajasti ravikuuris ja ainult 9% on selle edukalt läbinud.

Joonis 4. Mida teha narkomaaniga ?

Kokkuvõtteks

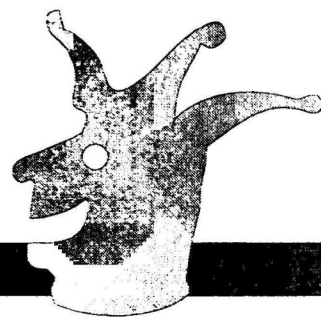
- 95% hispaanlastest on “täiesti” või “üldiselt nõus”, et narkoäriks väärivad karmi karistust.
- 91% on endale teadvustanud, et narkootikumid on Hispaania tõsisemaid sotsiaalseid probleeme.
- 90% loeb alkohoolikuid haigeteks inimesteks.
- 88% nõuab alkoholi ja tubaka müügi keelamist alla 18aastastele.
- 80% peab vajalikuks antialkohoolikute ja rehabilitatsiooni läbinute assotsiatsioonide loomist.
- 76% loeb alkoholi ja tubaka sama kahjulikuks kui muud droogid.
- 61% soovib keelata alkohoolsete jookide müügi avalikes kohtades peale kella 24.00.

Kuid tuleks vahet teha pehme ja kõva narkootikumi vahel (53%). Kodanikul olgu valikuvabadus teha vahet hea ja kurja vahel, olgu see milline mõnuaine tahes (84%). Hispaanlaste arvates peegeldab eeltoodud seisukoht igavest konflikti vabaduse ja normatiivse korra vahel. Individuaalse vabaduse kaitseks astuvad välja eriti noored. Hispaanias pole seda just pikka aega olnud, sest ka Franco-aegne Hispaania oli suletud ühiskond.

Tagasi Eestisse. Milline on tegelik olukord tänases Eestis? Seda ei tunta. Kõik on oletuste tasemel. Oletatakse, et Eestis on täna 10 000 narkomaani... Aasta pärast juba 20 000 jne. (ETV erisaade, 3. veebr. 98). Kui ühiskondlik hoiak mõnuainete tarbimisse ei muutu, siis saab must stsenaarium teoks rutem kui me karta oskame.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. La Realidad Social en España 1992–93. Barcelona, 1994.
2. La Realidad Social en España 1993–94. Bilbao, 1995.
3. Historia y vida. Extra 63. Barcelona–Madrid, 1991.
4. Postimees, 7.XI 1997.

SUURED GEOGRAAFILISED AVASTUSED

R. kooli õpilaste kollektiivne monograafia*

Austraalia ja Okeaania avastamine

Esimene Austraalia avastaja oli Jean Cook.

Austraalia on maailma kõige suurem saar ja väga sopiline. Austraaliasse tulevad India ookeani veed.

Austraalias on Viktooria järv.

Austraalias on hästi vanad mäed. Nende purunemise tõttu langevat palju maavarasid maa peale.

Põhja-Austraalia asub Austraalia põhjaosas.

Põhja Austraalias asetseb Päike kõrgel, peaaegu horisondi kohal.

Põhja-Austraalias elab palju pärisinimesi.

Põhja-Austraalia inimestel on mood panna ninna puu- ja ka raudroikaid, mis tulevad külje pealt välja. Mõni paneb ka baranka ninna. Põhja-Austraalias on ka loomastik väga hea, seal elavad elevandid, veised, ninasarvikud ja teiski loomi.

Okeaanias on üks korallmeri. Okeaanias on ka India ookean, kus asuvad Dacmaania saared.

Seal on hoovused: kuumad ja külmad.

Okeaanias on palju kiltmaasid kõrbeid ja poolkõrbeid.

Okeaania mandri koosseisu kuuluvad ka Suur-Ginea ja Suur-Meremaa saared.

Antarktika ja Arktika avastamisest

Antarktika avastas Kook. (Esimene seisukoht.)

Antarktika avastas Roald Amundsen. (Teine seisukoht.)

Antarktist katab 1600 cm paksune jääkiht.

Peagi läksid mitmed ekspeditsioonid tundmatule maale, kuid tagasi ei tulnud. Kümneks aastaks oli himu tundmatu maa vastu kustunud.

Antarktil on mitu staapi.

Ekspeditsioon sõitis Antarktil suure masinaga, mis meenutab linttraktorit. Antarktilises oli külm. Mehed käisid soojenduskottidega. Suur auto käis ja varustas neid toiduga.

Tegelikult peaks Antarktikas olema väga soe manner, sest päike on poolusele kõige lähemal.

Antarktikas on lähisekvatoriaalne kliima. Rannikuäärsetel aladel on üksikud savannid.

Antarktikas leidub ... okaspuid.

Suurimaks pingviiniks on Keiser kes on 50 cm pikk.

Amundseniga peaaegu üheaegselt läks põhjapoolusele Scoti ekspeditsioon.

Beringi merre ulatub Põhja-Atlandi hoovus.

Rannajoon on seal mõnes kohas madal.

Rannikul on ennast sisse seadnud morsad ja hülged.

Põhja-Jäämere saartel on palju loomi nende hulgas kotikud ja saarmad.

Kolumbuse võitlused

Inimesed on jaotanud Ameerika osariikideks. Suuremad osariigid on Kanada ja USA.

Ameerikas on 7000-lised mäed Alpid.

Seal kasvab palju juurvilju – apelsiinid ja sidrunid. Põhja-Ameerikas on üks mammut kasvanud keset teed. Ta on nii jäme, et tast tehti autole tee läbi. Autod sõidavad linnas ja omanikud sõidavad mujal.

Lõuna-Ameerikat ümbritsevad kaks mandrit. Vaike ookeani pind on ebatasane.

Vaikse ookeani mered on: Kaspia meri, Araali meri, Jaapani meri ja Must meri.

Lõuna-Ameerikas on Abessiinia mägismaa.

Lõuna-Ameerikas on ka suur mäestik Alpid.

[Lõuna-Ameerika] mäed on väga teravad inimene seal vabalt ilma nööriä käia ei saa.

Andid on vasemaed.

Andides on tõusis ja langusi olnud ja on tegutsenud uusvulkaanid, kus hukkus üle 1000 inimese ja haavata said üle 2 milj. inimese km² kohta.

[On veel] Lõuna Ameeriga tasandikud [ja] AMUSOOLASE madalik.

Settekiht (tekkinud järvede settimis tulemused) võib olla mitme tuhande kilomeetri paksune.

Ekvato riaalses kliimavöötmes ... on palju savanne ja liivakõrbeid.

Savannid – need on küllaltki suured palmisalud. Kui savannides on kuiv, tekivad maa sisse praod.

Kagust puhub soe Beruu hoovus.

Tänu Peruu hoovusele langevad sademed otse alla. Ekvatoriaalsete vihmametsade taimestik on väga omapärane. Kui minna metsa, siis ripuvad mõned seataimed.

Loomade ja taimede isetegevus on siin väga intensiivne.

Vihmade ajal kogunevad puude tüvedesse suured veeloigud, mida põuade ajal vaja läheb. Lille purunemise tõttu langeb mäenõlvakule paljusi maavarasid nagu kult, sink, vask jne.

Kolumbus ... hukkus võitluses kohalikega.

Siber e. Eesti piir käib vastu Hiina müüri

Lääne-Siber on üks suuremaid eesti madalikke.

Lääne-Siberi madalik on noor mäestik.

Hertsüünia ajastul liikusid siin mäed ja jäid seisma.

Kõigepealt oli suur mäestik, hiljem vajus ta mere põhja, kus ta oli aastaid, siis olid kuumad suved, mis nõudsid palju veeniiskust ja mäestikud tõusid jälle vee peale. Siis olid jälle palju vihmasid ja lumesulamisveed olid suured ja mäestik vajus järve. Hiljem tõusis ta jälle vee peale ja on püsinud siiani. Seda mäestikku nim Lääne-Siberi madalikuks.

Taga-Balkanimaal on suured mäed ja orud. Baikal on kõige suurem.

On ka igikeltsa.

Tundras kasvavad stepirohud ja seal on ka tuiskliivad, mis lendavad surema.

Taigas on palju ronitaimi.

Talv on [seal] kõige pikem kuu.

*Autorite kirjaviis muutmata.

Teaduslik juhendaja Tõnis Kallejärv
Assistent Sirje Mateo

LOODUSKAITSELISI UITMÕTTEID [ilma naljata]*

Oleks minu olemine ...

mina keelaksin ära kõik loomaaiad, kus loomad elavad puurides, sest pole ju mingit mõtet neid seal piinata – just nimelt piinata, sest mingit muud põhjust ma selleks tegemiseks ei leia.

ma kaotaksin ära need suitsused korstnad või paigaldaks neisse puhastusseadmed. Kui see ei aita, topiks torud prahti täis. Siis äge vaadata, kuidas tehased seisma jäävad. Autod hävitaks kah ära. Paneksin hobused vankri ette.

rongid võiksid olla tagant lükatavad.

istutaksin puid ja põõsaid kõikjale: maja katusele, kanalisatsioonitorusse, keldritesse.

kui ma kord suureks saan hakkan ma loodust kaitsma hoolega. Esiteks puhastaksin ära ma selle hirmasasti solgi järele haisva Emajõe.

* Autorite kirjaviis muutmata.

Teaduslik juhendaja Tõnis Kallejärv
Assistent Sirje Mateo

ÕPILANE NAERAB

Õpilaste üleskirjutusi õpetajate keelepruugist (Tartu Linnamuuseumi 1997. a. näituse “Koolilapse päev” põhjal)

Füüsikatundidest

- Maa on paksunahaline.
- Kõik, mis on roheline ja siputab, on süsinikust.
- Vaakum on selline kaval asi, mis täidab kõik asjad, kus muud ei olegi.
- Te peate tunnis kohal käima. See näitab, et te olete füüsikast huvitatud, kuigi ma seda ei usu.
- Mis on absoluutne niiskus? Kes ära vastab, saab viie. /.../ Õige vastus on, et õpikus ei ole sellest juttu.
- Kui tahad teada, kas pimedas ruumis on keegi, võta korvitäis pingpongipalle ja hakka loopima.
- Õpilased tõllerdavad koridoris – see on võnkuvliikumine.
- Impulss on oluline siis, kui midagi sulle vastu pead tuleb.
- Tugev vastasmõju tähendab seda, et kui me seda endale kesse saame, hakkab midagi juhtuma.
- ... ja edasi lendab elektron nii nagu jumal juhib.

Ajalootundidest

- Sa käitud nagu neandertaallane.
- Ja nüüd räägime mõlemast kolmest riigist lähemalt.
- ... kes võttis peegli, kes võttis laua, kes jala.
- Jeltsin on presidendikohale kõige sobivam kandidaat, sest võtke näiteks Lebed. Missugune hirmus nagu tal on!
- (Jutt käib Prantsusmaa kuningast Louis XIV-st). Ma loen temale teist.

Bioloogiastundidest

- Suguta paljunemine – see on teile natuke raske, aga küll saate hakkama.
- Ei, Pavlov ei olnud koer, ta uuris koeri.
- Veenide seinad on paksemad kui õhukesed.
- Eskimod ja inimesed.
- Surnu suus ei toimu hüdrolyüsireaktsiooni, kui talle tärklis suhu toppida.

- Kopsud on seedimiseks ja suitsetamiseks.
- Samblike tunnused:aju pole, vereringe puudub, ei hinga kopsudega.
- Ripsmetel on ligimeelitav funktsioon, eriti kui neid värvida.
- Küpsed sugurakud ei ole küpsetatud.

Emakeele ja kirjanduse tundidest

- Ma olen Egiptuse vaarao, kui see on koondlause.
- “Tuulest viidud”, Remarque ja Hemingway on autorid, keda te peaksite lugema.
- Kui külalised tulevad, küsige:”Ega te jumala pärast kohvi ei taha?”
- Kristjan Jaak Petersoni käes on kepp ja raamat. Te muidugi teate kõik, et kepp on selleks, et venelasi peksta. (K. J. Petersoni ausambast Toomemäel).
- ...ja nüüd lähed sa selle jäätisega ukse taha, sest muidu süüa ta sul käest ära!
- Ma olen väga kardetud hea inimene.
- Tõstke käsi püsti, kes lugeda oskavad! (Peale seda, kui keegi ei tahtnud luuletust valjusti ette lugeda).

TUTVUSTAME JA ARVUSTAME

KUTSE KOOLIAJALUKKU: PROFESSOR LEMBIT ANDRESENI “EESTI RAHVAKOOLI JA PEDAGOOGIKA AJALUGU I. EELLUGU JA ALGUS KUNI PÕHJASÕJANI”

1997. aastal ilmus Tallinna Pedagoogikaülikooli pedagoogika ajaloo õppetooli juhataja, pedagoogikadoktor Lembit Andreseni neljaköitelise **“Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajaloo”** esimene köide “Eellugu ja algus kuni Põhjasõjani” (264 lk., kirjastus “Avita”). Vesitrüki meenutavate pruunide kõvade kaantega raamatu on kujundanud Tiit Aunaste. Samas kirjastuses avaldas autor 1995. aastal “Eesti kooli ajaloo. Algusest kuni 1940. aastani” (215 lk.), mis on mõeldud laiale lugejaskonnale.

Uues raamatus käsitleb prof. L. Andresen põhjalikult eesti rahvakasvatust ja -õpetust muinasajast kuni esimeste rahvakoolide rajamiseni ning koolivõrgu loomiseni 17. sajandi lõpukümnenditel. Erinevalt 1989. aastal ilmunud “Eesti kooli ajaloo. 1. köide. 13. sajandist 1860. aastateni.” (579 lk.), mille peatoimetaja on F. Eisen ja tegevtoimetaja E. Laul, on emakeelse kooli ajalugu vaadeldud koos kirjaoskuse ja kooliraamatute arengulooga, tuues esile vähem uuritud õpetuse sisu ja õpetamise teooriaga seotud küsimusi. Silmas on peetud pedagoogikateaduse saavutusi Euroopas ja selle kaudmõjusid Baltimaade kooliõpetusele.

Raamatu käsitus tugineb pikaajalisele uurimistööle arhiivides, kasutatud on ka paljude teadlaste kogutud andmeid, mida võib näha teksti all antud 764 viitest. Need väljaanded, mis on autori mõtet juhtinud, kuid pole viitamist leidnud, on toodud ära raamatu lõppu lisatud bibliograafias (lehekülgedel 234–247). Raamatut väärtustab isiku- ja kohanimede register.

Ilus täiendus koolmeisteri lauale! Küllap saab nii mõnigi kool jälle oma ajaarvamist täpsustada. Prof. L. Andreseni doktoritöö “Eesti kooli vanem ajalugu” (1985, vene k. 1980 teise pealkirja all) põhjustas lausa revolutsioonilise puhangu ja oli nõukogude-vastaseks vaimseks relvaks 300 aastaste koolide liikumise ajal.

Madis Linnamägi

MÕNDA MUUD

KRISTINA REINSALU

Tartu Ülikooli hispaania filoloogia II kursus

HISPAANLASTE MAAST JA ELULAADIST, SEEKA SIIS KULTUURIST Essee

Kultuur sünnib inimese kohtumisest maailmaga. Kultuur – see kirjeldus maailmast, see orientatsioon maailmas, see keskkond ning elulaad, mida kanname täna, on mälestus siia tulnud inimese kohtumisest selle maaga.

Carl Gustav Jung väidab, et isiksuse areng seisneb selles, et ta liidab eneses tervikuks arhetüübid, mis on hajali tema alateadvuses. Kultuur oleks siis mõistetatav elulaadina, ühele rahvale omase maailmas olemise viisina. Kultuuri võiks kujutada teatud aurana, mis katab ja ühendab kõiki inimtegevuse valdkondi. Ja kultuuri kui elulaadi mõistmine võimaldab seda aurat näha. Kultuuri aura tulenebki inimese kooskõlast oma elulaadiga – sellest, kas see sisemine kooskõla on olemas või mitte.

Meie üheksa, kes me end juba kaks aastat Tartu Ülikoolis hispanistikaõpingutele oleme pühendanud, teadsime, et kui kusagil maailmas üldse valitseb kooskõla inimese ja tema elulaadi ning maa vahel, siis on selliseks maaks Hispaania ja rahvaks hispaanlased.

Igaühel meist oli tollel tavapäraselt külmal märtsikuu päeval Eestist lahkudes oma kujutluspilt sellest maast, mis meid ees ootas. Neli päeva kestval sõidul läbi kevadise Euroopa oli aknast väljavaatamise kõrval aega mõtteid mõlgutada ja end Hispaania jaoks häälestada. Mind hirmutas kohati see ajalimiit. Kolm nädalat, mis tundub ühe reisi jaoks igavikulisena, näis mulle juba ette ebapiisava ajakübemekesena haaramaks seda eelpool mainitud kultuuri aurat.

Minu jaoks ei ole Hispaania kunagi – võib-olla lapsepõlves siiski – olnud vaid maa, kus kasvavad palmid, magatakse *siesta*’t ja tapetakse härgi. Enamikule eurooplastest, eestlased kaasaarvatud, on aga just liivarand, vein, hea söök ja härjavõitlus see, mille nimel siia tullakse. Sellel maal on eelloetletu näol niipalju sära ja võlu, et sellest reeglina piisabki rahuldamiseks tavainimese nõudeid ja vajadusi. “Leiba ja tsirkust!” Milleks süüvida siis veel kohaliku hingeellu. Jagan täielikult Rosa Montero, ühe tänapäeva Hispaania juhtivama nais(aja)kirjaniku meelehärmi. Tsiteerin tema artiklit ajalehest *EL PAÍS*: “Võib kahtluseta öelda, et Hispaania on viimase 15 aasta jooksul muutunud väga palju. Kuigi on olnud muutusi ka vastupidises suunas, on enamus neist siiski positiivsed. Esmakordselt kogu meie maa ajaloo jooksul ajab juuri demokraatia. /.../ Need muutused on aga rasked tunnistada teiste maade ja rahvaste jaoks. Raske on taganeda paljude aastate eest omaksvõetud stereotüübist, et hispaanlased on vaene, harimatu, diktatuuriga harjunud ja mahajäänud rahvas.”

Rosa Montero väidab end õigustatult tüdinud olevat talle kõikvõimalikel konverentsidel Euroopa eri paigus esitatavatest küsimustest *á la* “Kuidas mõjutab Kodusõda hispaania noore põlvkonna kirjanikke? Kuidas suudab hispaanlanna leppida tema ühiskonnas valitseva *machismo*’ga?” Repressioonid ETA vastu?” Jne., jne.

* *Macho* tähendab hispaania keeles isast.

Kirjanik toob tabava võrdluse, et Hispaania kodusõda mõjutab nende noorema põlvkonna kirjanikke küll sama palju, st. vähe, kui näiteks II maailmasõda prantslasi või India impeeriumi kaotus britele.

Mugav on omada väljakujunenud visiooni. See säästab jõupingutusest mõelda. Ja väljakujunenud stereotüüp mahajäänud naaberrahvast lubab keskeurooplasel end rikka ja edasijõudnuna tunda. Muidugi samas on see nii inimlik ning ega hispaanlased isegi

sellest patust puhtad ole. Mulle on jäänud mulje, et näiteks portugallasi kohtlevad hispaanlased nagu oma vaeseid ja rämpseid maalt külla tulnud sugulasi; rootslastele vaatavad nad kui suure rahakoti, kuid väikeste ajudega põhjamaalastele jne.

Ent rääkides eelpoolmainitud *machismo*’st ma ei arva, et hispaania meeste veidi väljakutsuvam ja agressiivsem käitumine, samas mitte sugugi sündsusetu, annaks veel põhjust rääkida seksismist...

Repressioonid ETA suhtes? Tegemist ei ole ju mingi heroilise vabastusorganisatsiooniga. Et tegu on vaid teatud väikese sõjaka grupiga, keda baskide valdav enamus ei toeta, selles veendusin ma San Sebastianis ehk baskikeelse nimega Donostias. Linna keskväljakul kõlasid rühma ETA liikmete poolt tehtud hoiatuslasud eelmisel päeval mõrvatud kaaslaste eest, valdavalt baskidest koosnev rahvahulk aga oli paanikas ja otsis kaitset pigem politseilt. Muidugi on selge, et Hispaaniat ei saa vaadata kui ühtset tervikut. See on baskide, kataloonlaste, galeegide, kastiillaste, aragoonlaste, madriidlaste, andaluuslaste maa. Huvi oma kodupaiga, oma lähiümbruse kultuuri ja eripära vastu on selle maa inimestele iseloomulik. Kui Eestis katkestas järjepidavuse 50 aastat võõrast võimu, siis Hispaanias on see ajaloo keerdkäikude ja diktatuuri kiuste säilinud. On tendents pigem huvi suurenemisele. See muidu teretulnud nähtus võib sünnitada isegi mõningaid probleeme. On teada, et ametlike keeltena on Hispaanias kasutusel lisaks hispaania keelele veel katalaani, baski ja galeegi keel. Toetudes Andres F. Rubio artiklile *EL PAÍS*is ei tekita bilingvism probleeme Galiitsias, kus ligi 99% elanikkonnast valdab võrdselt mõlemat keelt, küll aga Kataloonias ja Baskimaal. Kataloonias, kus aktsepteeritakse paljudel tasanditel vaid katalaani keelt, võib teistest regioonidest tulnutel tekkida tõsisemaid probleeme, mis ka keeletasandist kaugemale ulatuvad. Baskimaa ja baskid, kelle keele päritolu veel keegi vaatamata kõigile oletustele ja teooriatele usutavalt tõestada ei ole suutnud, valmistab Hispaania lingvistidele peavalu ka veel teisel põhjusel. Nimelt esineb seal hetkel tendents, et baskide põlvkond, kes ise enam *euskera*’t täielikult ei valda ja omavahel juba hispaania keeles suhtleb, üritab oma lastega siiski baski keeles rääkida. Selle loomulikuks jätkuks on keele vaesestumine, deformatsioon, sest jõutud on selleni, et vaid oma isiklikule keelevaistule tuginedes tõlgitakse sõnu hispaania või prantsuse keelest baski keelde. Keeleteadlased on selle nähtuse käsitlemisel võtnud kasutusele ingliskeelse sõna *zapping* (kõnepruugis väljendatakse selle sõnaga telekanalinuppude plöksutamist).

Välja arvatud need lingvistilised momendid, ei saa aga rahvuslusele sellisel kujul nagu see Hispaania erinevates regioonides avaldub, midagi ette heita. Iga rahvusrühm lisab mingi nüansi harmoonilise terviku moodustamiseks.

Kui baskidele heidetakse ette nende teravat keelt, siis galeegid on just tuntud oma delikaatsuse poolest. Kui kastiillased pidavat olema uhked, mornid ja endassesulgunud, siis andaluuslased on rahvas, kes väsimatult pidutseb ja naerab. Kui madriidlased on mugavad ja veidi üleolevad, siis katalaanid paistavad silma oma algatusvõime ja töökuse poolest. Kui teiste eeltoodud võrdlustega on nii nagu on – kõik võib küll tõi olla, aga ei pruugi, siis kindlasti peab paika madriidlaste-kataloonlaste vaheline konkurents. Kuigi mastaabid pole võrreldavad, meenutab see mulle meie maarjamaist Tartu–Tallinna vahelist rebimist. Mõlemad, nii Madrid 3,2 miljoni elanikuga, kui Barcelona oma 1,8 miljoniga, on metropolid selle sõna kõige

otsesemas tähenduses. Ametlikult on pealinn muidugi Madrid, aga mina annaksin mõttes võidu Barcelonale. Viimase elanikud on end läbi aegade püüdnud tõestada. On levinud kõnekäänd – “Los catalanes de las piedras sacan panes.” (Kataloonlased teevad kividestki leiba.) Tänu oma töökusele (või auahnusele?) on nad saavutanud ka silmnähtava majandusliku edu ülejäänud Hispaania regioonide ees. Mitte alati ei suhtu teised neisse positiivselt. Uhkustav ülbus või ülbe uhkus, mis tegelikult on siiski vaid uhkus saavutatu üle, paneb ülejäänud hispaanlased, lihtsad oma loomult, tundma end selles veidi agressiivses ja tõises õhkkonnas haavatuna ja häirituna. Kuid kataloonlased ei ole sugugi vaid pimesi töörabajad, siin pidutsetakse sama häälekalt kui igal pool mujal Hispaanias. Tõsi, peale väga väsitavat ja, mis seal salata, väga saastatud Madridi ning kärarikast Gran Vía't tundusid Barcelona palmidest ääristatud Ramblad mõnusa rahuliku jalutuskohana.

Dante olevat rääkinud kataloonlaste kitsidusest... Kui võrrelda hindu neis kahes suurlinnas, siis on vahe hämmastavalt suur ja Madridis hinnad võrreldamatult kallimad. Seda alates tassist kohvist. Mis puutub kohvisse, siis seda hispaanlased lausa jumaldavad. Nad joovad seda igatahes rohkem kui veini, mis ei vasta muidugi jälle stereotüübile. Tundub, et nad väärtustavad seda tunduvalt enam kui suurimateks kohvijoojateks tembeldatud soomlased. Ja nende *café con leche* (piimaga kohvi) maitseb imehästi! Kohvikud ja baarid on üks, ja mitte vähetähtis osa hispaania kultuurist. Selles ei ole vist kahtlust, kui kõnelda arvude keeles. Daniel Sempel Pizano andmetel ajakirjast *CAMBIO* on ainuüksi Madridis umbes 23 000 kohvikut-baari – oletatavalt rohkem kui ülejäänud Euroopa Liidu maades kokku!!! Neist kärarikastest, kuid võluvalt kodustest kohtadest on raske sisse astumata mööduda. Lisaks mainitud maitsvale kohvile, või *cafelito*'le, nagu ütleavad madriidlased, ootavad seal sisseastujat maitsvad *tapa*'d, *bocadillo*'d, *tortilla*'d...

Rääkides Hispaania ehituskunstist ei saa ma taas kaugemale Barcelonast. Soovimata alahinnata Andaluusia suurepäraseid maurikultuuri monumente või Palacio Real'i Madridis, on minu jaoks võrreldamatult omapärasem kõik see, mille on loonud kataloonia arhitekt Antonio Gaudí. Tema looming (Sagrada Familia, Casa Milá) sulab Barcelona majesteetlikku tänavapilti, pääsedes siiski suurepäraselt mõjule. Barcelona on luksuslik – laiad avenüüd, eredad fassaadid. Hispaania kultuuri suurkuju, baski päritolu kirjanik ja filosoof Miguel de Unamuno on kirjutanud oma raamatus “Por tierras de España y Portugal”, et kunagi olevat Barcelonas möllanud kohutav tüüfus, sest kanalisatsiooni ja veevärgi asemel pöörati rõhku fassaadide väljaehitamisele ja kaunistamisele...

Toosama Unamuno võttis kasutusele ka *intraajaloo* mõiste. Et ajalugu – see ei ole mitte see, millest kirjutavad ajalooramatud, ei ole sõjad ega ülestõusud. See on vaid ajaloo pealispind, mis peaaegu ei räägi sellest, millest ja kuidas mõtlesid, millest unistasid, mida kartsid, ja mida vihkasid, mida armastasid need inimesed, kes elasid kunagi enne meid, milline oli nende inimeste suhe maailma. Õnneks on sellise ajaloo kõrval *intraajalugu*, traditsioonid. Traditsiooniliste rahvaste, kelleks hispaanlased ilma ühegi kahtlusega on, rituaalides, nende tantšudes ja lauludes väljendub nende suur ühtsus maailmaga, kus nad on elanud aegade algusest peale ning nende suur vastutustunne selle maailma ees.

Kuigi Herman Bausingen on kirjutanud, et traditsioonikandjad elavad oma tavalist igapäevaelu, ega teagi, et neil on traditsioonid, ei kehti see päris kindlasti mitte hispaanlaste puhul. Nad on oma traditsioonidest teadlikud, uhked nende üle, ja hoiavad need värskete ja muutumatutena. Kuigi selliste traditsiooniliste etenduste puhul, nagu *flamenco*-tants või härjavõitlus, mängib teatud rolli ka majanduslik kasu, mis hispaanlased selle läbi saavad, on neis vaatamängudes siiski suur osa nende hingest. Ja kuna hing on muutumatu, püsivad ka vaatamängud muutumatutena ja hispaanlased püüavad neid kaitsta võõrmõjude eest. Fernando

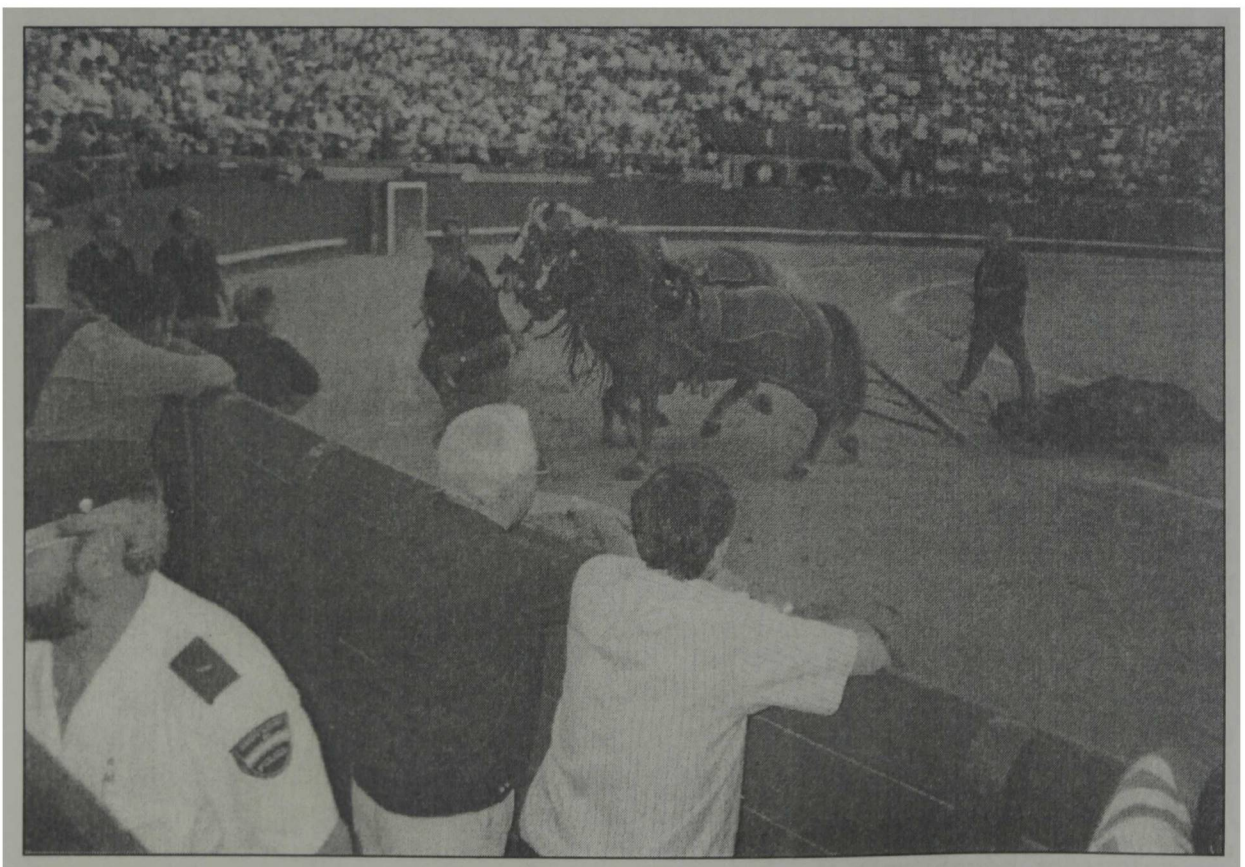
Díaz-Plaja kirjutab raamatus “El español y los siete pecados capitales” hispaanlaste suhtumisest oma traditsioonidesse. Ta iseloomustab seda kõnekäänuga “Mas reluce el humo en mi tierra que el fuego en la ajena.” (Rohkem helgib suits kodumaal kui tuli võõrsil). Traditsioonidest kinnipidamine on hispaanlasele iseloomulik, olenemata haridusest, eluviisist, sellest, kas inimene on palju näinud-reisinud, või ei ole ta jalgagi oma *pueblo*’st, oma külast välja saanud.

Hispaanlastel on tihti tulnud kaitsta oma härjavõitlusi väljastpoolt tuleva kriitikatulva eest. Ja ehkki paljud nende endi hulgast seda “tapatalgut” heaks ei kiida, ei mahu hispaanlastele siiski kuidagi pähe, kui keegi, kes on võõras, võtab sõna sel teemal...

Tutvustades välismaalasele oma linna, oma tänavat, oma kodu, ilmutavad hispaanlased sellist külalislahkust, mida ei kohta ühegi teise rahva juures. Pruugib aga sellel usaldusest liigutatud ja lahkusest pimestatud võõral avaldada arvamust antud maa poliitika kohta, kui ta märkab kohe õhustiku jähnenemist. Kui keegi heledapäine põhjamaa neiu üritab kõige parimate kavatsustega matkida *flamenco*-samme, võib hispaanlaste reaktsioon sellele olla ootamatult negatiivne. Siis näib hispaanlastele, nagu üritataks naeruvääristada või karikaturiseerida midagi temale omast, TEMA OMA.

Oma traditsioonide ja tavade järgimisega hoiab inimene maailma tasakaalus, tagab selles korrapära ja asjade kordumise õiges järjekorras. Läbi kultuuritraditsiooni teadvustamise ja väärtustamise tekib rahvuslik identiteet, rahvuslik alateadvus. Rahvuslik alateadvus on ka rahvuse hingejõu allikas.

Hispaanlastel on hingejõudu sel määral, et see tekitab minus lausa põhjamaalaslikku kadedust.

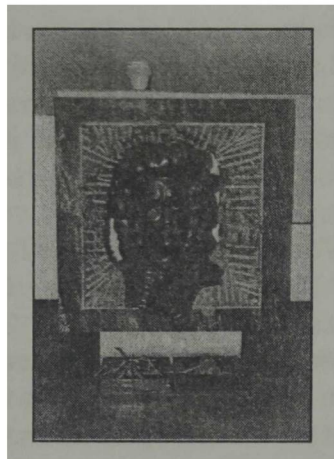
Härjavõitluse sünge finaali

B. G. FORSELIUSE SELTSIS

EVI LAIDO

Forseliuse Sõnumite toimetaja aastail 1994–96

AASTAPÄEVAÜRITUSED PÄRNU KOIDULA GÜMNAASIUMIS

L. Koidula büst Pärnu Koidula
Gümnaasiumi fuajees

16. veebruaril 1996 oli tuisune ilm. Meie buss, mis koolide esindajaid marsruudil Otepää–Tartu–Mäo teerist–Paide–Pärnu peale korjas, saabus õnnelikult õigeks ajaks kohale ja jäi alles kooli õues lumehange. Hangest välja-kaevamine võttis mitu tundi aega ja seejuures kulus ära kolm lumelabidat. Pärnu Koidula Gümnaasiumi suure koolikompleksi fuajee keskel tervitas forseliuslasi kõigepealt Lydia Koidula ilus skulptuur.

Pärast registreerimist ja tarvikute kättesaarnist, sh *Forseliuse Sõnumite* 2 number, võidi tutvuda koolimajaga ja seltsi väljapanekutega. Kell 12 algas võõrustajakooli kontsert huvijuhi Vaike Somelari juhendamisel. Seejärel tervitas õppealajuhataja Maia Erm:

"Austatud kohalejõudnud! Tere tulemast meie koolis! Vabandage, et teid ei võta vastu direktor, vaid õppealajuhataja. Direktor Rein Eglon istub lumehanges. Kinni jäi ka teda päästma läinud lumesahk. Direktor tuleb kevadel, kui lumest välja sulab." Edasi andis ta ülevaate oma kooli ajaloost (ilmunud artiklina *Sõnumites* 2) ja soovis serninarile *Probleemne laps* kordaminekut.

Indrek Alekand, Pärnu Linnavalitsuse haridusosakonna juhataja, tervitas kõiki saalisviibijaid. Ta andis täpse statistilise ülevaate linna haridusstruktuurist:

"Pärnus on 17 lastepäevakodu, 8 põhikooli; üldse 14 üldhariduskooli ja üks eragümnaasium, kutsekool, kodumajanduskool, merenduskeskus, turvakodu, tugikodud; õhtuti lühiajalised kursused ametikooli juures probleemsetele lastele. Seega struktuur hariduse arendamiseks on linnas olemas.

Probleemne laps on paratamatus. Temaga seotud probleeme ei hakata sageli endale teadvustama täie tõsidusega, sest neid lapsi on ikka olnud, ei teata täpselt palju neid on, lootusetuse pärast – nagunii neist asja ei saa; praegustes majanduslikes hüpates ei usuta, et probleemne laps mahub ühiskonda."

Madis Linnamägi: "Austatud võõrustajad, lugupeetud B. G. Forseliuse Seltsi esimees Arnold Rüütel, lugupeetud osavõtjad! Meie seltsil on traditsioon korraldada igal aastal oma sünnipäeval üldkogu erinevas linnas ja erinevas koolis. See kannab vilja. Seminari teema leidsime siit, Pärnust. Selles linnas on kõige kaugemale jõutud probleemsete laste saatusele kaasaaitamisel. Tuisuilm korrigeeris natuke päeva-plaani – seltsi esindas täna linnavalitsuses ainult seltsi esimees prof. Arnold Rüütel."

Arnold Rüütel: "Austatud forseliuslased! Pean täna osalema ka Kaitseliidu vanemate kogu koosolekul, olen Kaitseliidu üks taastajatest. Öeldi, et see on tähtsam organisatsioon kui B. G. Forseliuse Selts. Haridus on tähtsam, s.t. mõtlemine on tähtsam. Tahtsin teile, lugupeetud forseliuslased, mõne mõtte öelda.

Tänu teile, võin öelda, on selts 7 aastat töötanud ilma suuremate mõõnadeta. Paljud ühiskondlikud liikumised ei suuda praegu üldse eksisteerida. Põhimõttelised ja tõsised valdkonnad ei ole sponsoraluses populaarsed. Tänu teile kõikidele ja eelkõige muidugi hr. Madis Linnamäele! Palju toredaid ja auväärseid inimesi on siin koos. Haridusvallas teie tõsine töö jätkub ja selle tähtsus ühiskonnas aina suureneb.

Läbisime revolutsiooni ega oska võib-olla veel hinnata oma rahvuse püsimise prioriteete. Ühiskond arvab, et eelkõige on vaja rikkaks saada. Ega see vale pole, et tuleb luua uusi väärtusi ja edasi minna. Rohkem võib-olla läheme ilusate ja rikaste inimeste keskele kui haritud ilma. Seepärast on teie töö ühiskonnas jäetud tagaplaanile.

Vaatan teist poolt, kui palju haridusvallas on tegemata ja seda mitte teie süü tõttu. Diskussioon jätkub. On veel palju tõsiseid probleeme. Mõni aasta tagasi oli eestlaste juurdekasv 13 000, eelmisel aastal 10 000 last. Võib-olla see sündimuse vähenemise tendents süveneb. Meie laste tervis on halb. Pooled sõjaväekohuslased polnud kõlbelised armees teenimiseks. Võtame praegu sõjaväkke alla 5 000 noormehe aastas. Vähem pole lihtsalt võimalik neid võtta, aga võetute hulgast ei jätku isegi piiri kaitseks.

Suur ja lai on probleemide ring, mis on vaja mõtestada B. G. Forseliuse Seltsi raames: kasvatusprobleemid, haridusküsimused, peaksime kujunema survegrupiks. Kõik noored ei saa haridust. Vanematel pole raha laste harimiseks. Noored kalduvad ise kõrvale. Teie tegevus omandab tegelikkuses järjest suurema tähtsuse. Haridus – see teema ei kõla poliitikute kõnedes läbi, poliitilistes ringkondades pole tal kõlapinda.

Liberaalsest haridussüsteemist räägime muu raames. Ka tasulise hariduse osas toimub veel murrang. Ameerika Ühendriikide Nobeli preemia saanud teadlastest on suurem osa tulnud mujalt, traditsioonidega ühiskondadest. Need on ostetud ajud. Nii täieneb Ameerika Ühendriikide geneetiline kood. Ameerikas võib nii elada. Väikerahvaste juures toimub vastupidine protsess. Me kaotame pidevalt ajusid, sest fundamentaaluuringuteks pole väikerahvastel lihtsalt raha. Peame oskama optimeerida need probleemid. Teie, kes te põhiliselt esindate ääremaade ja ka linnade haridust, peate oskama ära kasutada kõik olemasoleva. Olen tegev ka Lastekaitseliidus. Ilmneb, et kuritegevuse baasiks on noorte kuritegevus. Rasked kuriteod taanduvad, aga noorte osa kuritegevuses suureneb.

Mõned rasked probleemid toon veel teie ette. 15–20 aasta pärast domineerivad meie ühiskonnas vanemad inimesed. Kes siis toodab, kindlustab elu neile vanematele inimestele? Meil on vähe noori. Ütlen teile veel ühe tähelepanuväärse mõtte. 1939. a. oli Eesti Vabariigis 12% muulasi. 1994. aastal oli muulasi üle 39%, aga nende hulka pole arvestatud ohvitseri koos perekonnaliikmetega. Me täpselt ei tea veel nende hulka. Nende arv suureneb. Nad on saanud moraalselt tuge väljastpoolt.

Paneme kokku trendid suuruse, sündivuse, muulaste kohta. Üha luuakse uusi töökohti, aga töökäsi oma rahva hulgast tulemas pole. Nad tulevad mujalt. Arenenud Euroopa Liidu maad – neil on vastupanu olemas. Aga meil pole midagi vastu panna. Mõne aastaga võib Eestimaa olla muulastest üle ujutatud. On vaja kehtestada lastetusmaks ja eelkõige kergendada paljulapseliste perekondade elu. Teist lahendit me lihtsalt ei leia. Noore põlvkonna kasvatamiseks peame oluliselt enam vahendeid andma, veel enam tähelepanu osutama.

Osalesin Kaitseliidu asutamisel teadlikult. Enn Tarto on selle esimees, mina olen esimehe asetäitja. Enn Tarto nimi ei vaja kommentaare. On arusaadav, et me ei suuda end relvade vastu täielikult kaitsta. Aga peame tegema, mis suudame. 1940. aasta ei tohi korduda. Oht on endiselt olemas. Tean oma infomatsiooniallikatest, et rajatakse mitmeid sõjalisi objekte meie piiri läheduses. Neis on varustus, mis võimaldab väliolukorras ka meditsiinilisi operatsioone teha.

Baltimaade Nõukogu on kõige enam mures julgeoleku pärast. Lääne-Euroopa Liit on sõjaline liit ilma relvajõuta. Seepärast organiseerisin juhataja rollis Baltimaade Assamblee tegevuse kooskõlas Lääne-Euroopa Liiduga. Balti riigid taunivad täielikult ähvardusi. Venemaa peab teadma, et Dnestri-äärset situatsiooni ei saa siin korrata. Meil pole agressiivsust. Meie regioonis on valdavad stabiliseerivad protsessid Kaitseliit aitab selleks kaasa. Seepärast palun andestust, et ei saa siin jätkuvalt olla"

Seminari *Probleemne laps* juhtis Tartu Ülikooli pedagoogika osakonna magistrant *Kristi Kõiv*: "Ettekande panin kokku kirjanduse ja teie ankeetide põhjal. Ankeete tuli 25. Täna kõiki vastanuid. 4–22% lastest on probleemsed. 4% vajab alalist abi, ülejäänud ajutist abi. Eesti oludes on üks perekondlik stressor – raske majanduslik olukord. Perekondlikel stressoritel on võimendav efekt, vanematel tekivad veel suuremad kohanemiskasvatusraskused, nad satuvad nagu nõiaringi.

Asotsiaalse käitumise vältimine sõltub kõige enam lapse east. Kõige parem on aidata lasteaiaaegseid lapsi ja nende vanemaid. Hilisemas eas on efektiivne ainult lühiajaline isolatsioon, 1–2 aastat. Arengumudel, mille siin tõin, on hea, sest näitab, kus last saab aidata.

Mul on probleemsete lastega suured kogemused. Puiatus võtsin endale joonistusõpetaja rolli, et maskeeruda. Probleemse lapsega käitumisel ei tohi kasutada *miks*-küsimust. Et laps ennast avaks, väljendan oma tundeid. Veel parem, kui taban lapse tundeid. Ei tohi hakata moraali lugema. Kõige parem karistusviis on külmus. Ma olin viisakas, aga tema suhtes initsiatiivi ei näidanud."

Seejärel esitas *Kristi Kõiv* ülevaate küsimustest probleemsete laste kohta ja analüüsis seltsi koolidest saadud ankeetide vastuseid.

Asko Toomsoo: "Olen rakenduskõrgkooli õppejõud. Olen 40 aastat seda leiba söönud, enne vanas TPI-s. Umbes 25 aastat olen tegelnud kuritegevusega, eelkõige alaealiste kuritegevusega. Nüüd natuke statistikat noorte kuritegevuse kohta.

1. jaanuaril 1996 istus Eesti 11-s vanglas 4 191 kurjategijat 175 alaealist istub Viljandi ja Maardu noortevanglates. Aruanne noorte kuritegevuse kohta Eesti Vabariigis on antud regiooniti, kriminaalvastutusele võetud noorte kuritegude kohta liigiti. 1995. a. oli kurjategijaid 10 315, neist noori 2 754. Kuritegevus Eestimaal kasvas möödunud aastal 21%, 115 kurjategijaist on noored.

Monograafias *Alaealiste kuritegevus Eestimaal* on andmestik üleminekuperioodi kohta. Sellega oli kaasas haridusministeeriumi kiri: viia koolides läbi 1–3 kuritegevusevastast tundi. Kuritegevus ei vali ei lippu, ei värvi, ei parteid, ei rassi, ei paksust ega pikkust... See on üldrahvalik probleem. Mul on hea meel, et Forseliuse Seltsi juhid on võtnud oma seminari teemaks *Probleemne laps*.

Andke andeks, kui teid õpetan. Kuritegevus algab – seaduse järgi – 15aastaselt, eriti rasketel juhtudel 13aastaselt. Enne 15. eluaastat on see õigusrikkumine.

Kes võib vestlusi koolis läbi viia? Klassijuhataja. Kui ise ei jaksa, siis noorsoopolitsei. 1995. a. esines noorsoopolitsei koolides 1599 korral. Noorsoopolitsei oli täna ka siin, kuid ei pidanud vastu, läks ära. Kui me täna ei võitle õiguserikkujate vastu, on need homsed kurjategijad. Meil on geneetiline kood olemas ka kurjategijate kohta. Kriminogeenseid inimesi sünnib 4%, nagu teadus kinnitab. Nüüd on meil neid noori inimesi, kes mitu korda kinni istuvad, küllaga. Algul olid nad arvel miilitsa lastetoas. Nüüd on selliseid, kes on 9 korda vanglasis istunud. Küsid, mis sa tegema hakkad, kui jälle lahti saad? – "Lähem jälle tapma", on vastus. Meil on kuritegevuse häll kodu, tänav, kool, töökollektiiv."

Kõneleja näitas mitmeid tabeleid probleemi kohta ja selgitas nende tähendust.

Tiia Palmaru juhtis koosolijate tähelepanu ühenduse *Omanäoline kool* probleemse lapse uurimise projektile.

Õpetajad külastasid seejärel Pärnu lasteturvakodu *Oliver*. Oma kodu tutvustasid asejuhataja, kasvataja Toomas ja kaks hoolealust Tõnu (7-a.) ja Eha (11-a.). Lapsed viibisid seal juba mitmendat korda. Kasvatajad olid imepärased. Kodu oli tõeliselt turvaline.

Enn Liba: "Seminari ettekanded tõstatasid küsimusi. *Oliveris* ei kuulunud ma juttu, vaid vaatasin kasvatajaid. Nad olid väga isemoodi inimesed. *Oliver* oli seminari tipphetk, ere ja sügav elamus."

Seltsi aastapäevaüritustele tulnud õpilastel oli oma programm. Nad käisid bussiga linnaekskursioonil, külastasid Jannsenite memoriaalmuuseumi ja asetaskid lilli Vabadussõja monumendi jalamile ja skulptor Amandus Adamsoni kalmule Alevi kalmistul. Väga huvitav oli informaatika tund arvutiklassis, kus neid juhendasid õpetajad Urmas Palmaru ja Liilia Olberg. Karastav oli ujumine kooli kahe basseiniuga ujulas.

Seltsi VII üldkogu peeti vaheaegadega kahel päeval, sest tihedast ürituste päevakavast ei suudetud kinni pidada, osaliselt tuisuse ilma tõttu. Juhatas *Enn Liba*, kes hindas kokkutulnuid seltsi ja hariduse asja ajamise poolest veendunud inimesteks.

Juhatusel aastaaruandes märkis tegevesimees *Madis Linnamägi*, et juhatus (*Enn Liba*, *Madis Linnamägi*, *Tiiu Luik*, *Mari Lühiste*, *Heino Mägi*, *Tiina Ruubel*, prof. *Arnold Rüütel*) lõpetab kolmeaastase tööperioodi ja paneb volitused maha. Juhatusel oli kolm väga töist istungit. Seltsi tööd on juhatus suunanud ühisliikmetele ja nõunikele saadetud nelja ringkirja abil. Seltsi kontoris on palgalisel tööil *M. Linnamägi* (tegevesimees), *Mare Lang* (sekretär-arvutioperaator), *Piret Neitsov* (reisikonsultant), *Tõnis Kallejärv* (reisijuht-giid, alates 17. novembrist 1995) ja *Evi Laido* (toimetaja, täiskohaga augustist 1994, poole kohaga 1. juunist 1995).

Seltsis on 16. veebruari 1996 seisuga 70 ühisliiget, k.a. asutajaliige Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökool, kes taastas oma liikmelisuse, 47 üksikliiget, neist 11 on nõunikud, ja 5 toetajaliiget. Enamik nõunikke pidas seltsiga lepingu sõlmimist üleliigseks. Ka toetajaliikmed ei soovinud koostöölepingut, pidades oma võimalusi praegu kasinaks.

Meil oli viis ühiskondlikel alustel tegutsevat töörühma: trükiste kolleegium (*Olev Toomet*, *Evi Laido*, ajalookand. *Endel Laul*, *Madis Linnamägi*, prof. *Helmut Piirimäe*), süvaõppe töörühm (*Helmer Jõgi*, *Kaupo Järviste*, *Madis Linnamägi*, *Aivar Part*, *Jüri Vene*), rahvakooli muuseumi toimkond (*B. G. Forseliuse Fondi* nõukogu liikmed *Arno Almann*, *Theodor Hasselblatt*, *Ants Kuperjanov*, *Robert Närska*, *Juta Siirak*, *Mats Traat*), *Wastse Testamendi* juubelitoimkond (kaaskorraldajad *Kambja Vallavalitsus* ja *Tartu Ülikooli usuteaduskond*, 41 inimest) ning autasustamistoimkond (prof. *Lembit Andresen*, *Malle Kiudorv*, *Mare Kraav*, *Madis Linnamägi*, *Heino Mägi*, prof. *Sulev Vahtre*). Trükiste väljaandmine sai teoks, kui toimetajaks tuli *Evi Laido*. Ta on teinud head tööd, kahjuks ei ole me saanud talle vääriliselt palka maksta. Täna ilmus *Forseliuse Sõnumite* 2. number, aprillis ilmub *B. G. Forseliuse Seltsi Toimetiste* 1. number konverentsi *Kooliraamatu arengust Eestis* ettekannetega. Töö kvaliteeti parandaks uus pentium-arvuti.

Süvaõppe töörühma ülesanded saadi seltsi eelmise aasta seminarilt *Rakveres*. Tulemused on vormistatud *H. Jõgi* artiklina *Forseliuse Sõnumites* 2. Suvine koduloo-uurijate kokkutulek (metsakool) oli *Aseris* ja *Illukal*.

Autasustamistoimkond vaatas läbi esitatud kandidaadid vastavalt autasude statuutidele. Täna avalikustame laureaadi. *B. G. Forseliuse* medal omistati prof. *Lembit Türrpuule*, kelle juhendamisel ja seltsi osalusel omal ajal välja töötatud *Eesti hariduse rahvuslik programm* oli tähtis samm Eesti hariduselu kujundamisele kaasaaitamisel. *Sõnumites* avaldamise ajaks on paljud programmi punktid juba

realiseerunud. Esmakordselt anname välja au- ja tänukirju – tänapäeva trükitehniline tase võimaldab teha ilusaid ja odavat tööd.

Õpiturism on seltsi majanduselu alus. Reisijuht Tõnis Kallejärve tööle asumisega on meil õpiturismiosakond, mida juhib P. Neitsov. Toimus 10 õpireisi.

Ülevaate reiside tasemest annab *Sõnumites* 2 avaldatud Imbi Muheli reisikiri.

Enn ja Riima Are ning Uno Jõesaar kinkisid seltsi raamatukogule haruldase 1777. a. trükitud aabitsa, mille kohta teadlastel ja bibliograafidel seni puudusid andmed. Vormistasime rahataotluse Eesti Kultuurkapitalile aabitsa restaureerimiseks. Kunstnik Endla Tuutma tegi seltsile õlimaali *B. G. Forselius koos kasvandikega saabumas Stockholmi*. Kultuurkapitalilt saime 18 000 krooni Välis-Eesti kirjaniku Herbert Salu seni ilmunuta teose *Sembardia* väljaandmiseks. Raamatupidamist peab tellimustööna raamatupidamisfirma *Enigma* arvutiprogrammi *Oskar* järgi.

Jaan Ojasson esitas revisjonitoimkonna aruande.

Olev Toomet tänas *Evi Laidot* toimetamise eest, sest Riigikogu liikmena ei ole ta saanud enam sisulist tööd teha. Ta lubas edastada *Sõnumeid* Riigikogu kultuurikomisjoni liikmetele ja presidendile.

Endel Laul: "*Sõnumite* teine number sai tehtud kollegiaalsemalt kui varem. Suur tänu ka küljendajale Jaak Vaasile. On vaja täita seltsi varasem otsus anda välja *Toimetised*. Tänane üldkogu kannab kiirustamise pitsert."

Evi Laido: "Meie väljaannet on väga vaja koolidele, haridusloomastele. Nišš on ühiskonnas tema jaoks täiesti olemas. Mul on hea meel, et sain võimaluse luua Eestis uue seeriaväljaande. Asjatundlikku abi sain E. Laulult. Aitäh kõigile! Ajakirja hakkab välja andma keegi teine, sest lähen Paldiskisse muuseumi rajama. Tulge külla!"

Üldkogu juhataja Enn Liba: "Seda teadet ma küll ei tahtnud välja kutsuda. Aga selts laieneb nüüd ka Paldiskisse."

Liikmemaksude arutamisel jääd *Heino Mägi* ettepanekul endiste summade juurde.

Seltsi esimeheks valiti taas *prof. Arnold Rüütel*. Tema kõrvale valiti juhatusse regionaalsuse põhimõttel *Harri Ellart*, *Enn Liba*, *Madis Linnamägi*, *Mari Lühiste*, *Heino Mägi*, *Tiina Ruubel*, *Jaan-Ülo Saar*. Regionaalsust arvestades on nüüd uues revisjonitoimkonnas *Lembit Jakobson*, *Vello Kübar* ja *Jaan Ojasson*.

Õpetajate Kongressile delegaatideks valiti *Maia Erm* Pärnust, *Marge Kaiu* Otepäält ja *Madis Linnamägi* Tartust. Üldkogu andis volituse astuda taastatavasse Eesti Õpetajate Liitu.

Üldkogu soostus Noarootsi Gümnaasiumi direktori Laine Belovase ettepanekuga keskenduda järgmisel seminaril probleemse lapse vanemale ja soovitas astuda kontakti ühenduse "Omanäoline kool" probleemse lapse projekti juhtidega.

Enn Liba tänas osalejaid: "Kes kord seltsi üritustel on käinud, tuleb jälle. Nägemiseni järgmisel aastal!"

JUHATUSE ARUANNE B. G. FORSELIUSE SELTSI TEGEVUSEST 1996. AASTAL

1. Aruanne käsitleb perioodi 18. veebruarist 1996 kuni 22. veebruarini 1997. Juhatus pidas neli istungit. Seltsi tööd oleme suunanud kuue ringkirja abil, milles on antud ka informatsioon juhatuse istungitel arutusel olnud küsimuste kohta. Palgalisel tööl olid M. Linnamägi (tegevesimees), Mare Lang (sekretär-arvutioperaator), Piret Neitsov (reisikonsultant), Tõnis Kallejärv (reisijuht-giid), toimetaja ülesandeid täitis lepingulise tööna Tartu Ülikooli õppejõud Sirje Krikk de Mateo.

Aruandeperioodil tegutses ühiskondlikel alustel kuus töörühma: a) töörühm "Probleemne laps" (Kristi Kõiv, M. Linnamägi); b) B. G. Forseliuse Seltsi Toimetiste kolleegium (Madis Linnamägi, Kristi Salve, Edakai Simmermann, prof. Sulev Vahtre); c) ajakirja *Forseliuse Sõnumid* (FS) kolleegium (Evi Laido, ajalookand. Endel Laul, Madis Linnamägi, Sirje Krikk de Mateo, prof. Helmut Piirimäe, Olev Toomet (peatoimetaja)); d) Eesti Rahvakooli Muuseumi toimkond tütarühingu B. G. Forseliuse Fondi näol (nõukogu liikmed Arno Almann, Theodor Hasselblatt, Rein Kaarepere, Ants Kuperjanov, Robert Närska, Juta Siirak, Ivar Tedrema, Mats Traat); e) Wastse Testamendi juubelitoimkond (41 inimest, esimees M. Linnamägi; kaaskorraldajad Kambja Vallavalitsus ja Tartu Ülikooli usuteaduskond); f) autasustamistoimkond (prof. Lembit Andresen, Enn Liba, M. Linnamägi, Heino Mägi, prof. Sulev Vahtre).

2. Seltsi kuulub 22. veebruari 1997 seisuga 69 ühisliiget: 15 gümnaasiumi, 21 keskkooli, 28 põhikooli, 3 algkooli ja 2 ametikooli. Uus seltsi liige on Saue Gümnaasium, liikmemaksu mittetasumise tõttu arvati lahkunuteks Tartu Veeriku Põhikool ja Rannu Keskkool. Üksikliikmeid on 45, nõunikke 11. Toetajaliikmeid on 6 – Kambja Laulukoor, firma "Ana", EELK kogudused Harju-Madisel, Otepääl ja Urvastes ning kunstnik Tõnu Soo.

3. Rühmade töö tulemusi:

3.1. 1996. aasta seminari "Probleemne laps" mõjul soovitas VII üldkogu koolide jaoks nii olulise praktilise küsimuse käsitlemiseks moodustada töörühma, mis soovis töösse kaasata rohkem spetsialiste ja kutsus sel eesmärgil mais 1996 nõupidamisele peamiselt Tartu linna ja maakonna ametnikke. Seal tutvusime ühenduse "Omanäoline kool" projekti "Probleemsed õpilased põhikoolis ja selle järel" juhi Mai Männiste esituses projekti tulemustega. Võtsime Noarootsi Gümnaasiumi direktori Laine Belovase soovitusel suuna probleemse lapse vanemate rolli käsitlemisele, seepärast ongi 1997. aastal seminari teemaks "Probleemse lapse vanemad"

Pärnus nähtud ja tehtud tööd kajastavad FS 3 järgmised artiklid: *Kristi Kõiv*. Probleemne laps '96, *Valter Parve*. Heaolu või rahulolu?, *Ülle Pikma*. Viie-aastane "Oliver", *Anne Villsaar*. Pärnu Lasteabikeskus ja *Kristi Kõiv*. Kogumiku "Probleemne laps tavakoolis" tutvustuseks. Võtsime osa ka Joh. Käisi Seltsi, Tartu Õpetajate Seminari ja EV Haridusministeeriumi seminari sektsiooni "Puuetega laps" tööst detsembris 1996.

3.2. Alates 9. märtsist 1996 tegeleb trükistega Sirje Mateo. Ilmusid *Forseliuse Sõnumite* 3. number (FS 3, 250 eks.), *B. G. Forseliuse Seltsi Toimetiste* 1. number konverentsi *Kooliraamatu arengust Eestis* (T 1, 100 eks.) ja 2. number konverentsi *Wastne Testament 1686* ettekannetega (T 2, 250 eks.), Välis-Eesti kirjaniku Herbert Salu seni ilmunuta teos *Sembardia. Noorpõlve- ja reisimeenutusi* (500 eks.) koos kirjandusteadlase Aarne Vinkeli põhjaliku eessõnaga, brošüür *Adrian Verginius. Hingekarjane, eesti kirjakeele arendaja, Põhjasõja märter (1663-1706)* (1500 eks.), brošüür *Wastne Testament 1686* (1000 eks.) ja käsitsi köidetud kataloog *B. G. Forseliuse Seltsi õpireisid* (300 eks.). Trükiste kvaliteeti parandas pentium-arvuti.

3.3. B. G. Forseliuse Fondi nõukogu 1996. a. kokku ei saanud, toimusid ainult seltsi tegevesimehe konsultatsioonid fondi nõukogu liikmetega. Ideid fondi töö edendamiseks juurde ei ole tulnud. Fondil ei ole kapitali peale Tartu Kommertspanga esimese rublaannetuse. Raha saamiseks üritasime teha seitse aastat tagasi loteriid Eestis ja Rootsis, kuid müügiprognoose arvestades ei julgenud me asja ette võtta, sest loterii tegemine on kulukas ja eelkapitali nõudev üritus. Erasponsoreid me ei ole leidnud, riiklikud fondid ei soovi abistada. Eesti Fondide Keskusest oleme saanud metoodilist abi. Tegime Tartu Linnavalitsusele ettepaneku kujundada Tartus Forseliuse pargis asuv peremeheta majavalldus (endine Ropka kauplussöökla) Eesti Rahvakooli Muuseumiks.

3.4. 1986. aastal tärganud mõte tähistada Wastse Testamendi tõlkimise juubelit hakkas vabas Eestis idanema. Wastse Testamendi keelt võis baltisaksa ja eestirootsi haritlaste pikaajalise töö tulemusena pidada küpseks (lõuna)eesti kirjakeeleks. Hindamatu on emakeelse Wastse Testamendi roll kirjakeele arendajana ja rahva maailmapildi kujundajana. B. G. Forseliuse Seltsi initsiatiivil 1995. aasta hakul alanud organiseerimistöö kulmineerus 1996. aastal Tartus ja Kambjas Wastse Testamendi päevadega (26.–27. aprill) ning Adrian Verginiuse mälestuskivi avamisega (23. juuni). Ürituste patroon oli EELK peapiiskop Jaan Kiivit, korraldussekretär Evi Laido. Ilmusid kaks tähtpäevabrošüüri ja teaduslike artiklite kogumik *Wastne Testament 1686* (vt. p. 3.1). Kultuurilooliselt olulise, kuid erakordselt töömahuka tähistustöö kokkuvõtte avaldasime konverentsi kogumiku lisas (T 2) ja lühendatult FS 3, mida palun arvesse võtta kui juhatuse **kaasaruannet**. Toimetistes trükitud kokkuvõttes on toodud ka bibliograafia tähtpäeva kajastuste kohta (18 teadaolevat artiklit, raadio- ja televisioonisaated).

3.5. Juhatus koos autasustamistoimkonnaga vaatas läbi aumärkide ja tunnustus-kirjadega autasustamiseks esitatud kandidaatide nimekirja. Laureaatide nimed avaldame trükisõnas (FS 4). B. G. Forseliuse medalit ja Suurt Ignatsi Jaagu medalit sel aastal välja ei anta.

4. Traditsiooniline suvekool ehk koduloo-uurijate kokkutulek (juhataja Heino Mägi) toimus Noarootsi poolsaarel ja Vormsi saarel 12.–14. augustini, võõrustajaks Noarootsi Gümnaasium (dir. Laine Belovas). Osales 78 inimest 21 koolist, korraldamiseks kulus 20 664.55 krooni. Juhatusel liikme H. Mäe ülevaadet *Seltsi VII suvekool Noarootsis* palun võtta samuti **kaasaruandena** (FS 3). Ajakirjanduses ilmusid suvekooli kohta meile teadaolevad artiklid: Anne Oruaas *Forseliuse Selts rannarootslaste radadel*. Õpetajate Leht, nr. 32/33, 30.VIII; Maarius Suviste *Enne kui sõidad Pariisi, õpi tundma Eestimaad*. Järva Teataja, nr. 94, 17.VIII; Valmar Kuristik *Forseliuse Seltsi metsakool 96*. Kambja valla leht "Koduvald", nr. 6(12).

5. Seltsi üks olulisi tegevussuundi on aastaid olnud õpiturism. Õpiturismi osakonda juhib Piret Neitsov, koosseisulise reisijuhi Tõnis Kallejärve kõrval kasutame lepingulisi giide (prof. em. Helmut Piirimäe, dots. Peep Miidla jt). sihtmaade järgi. Toimus 14 õpireisi, ülevaade ühe Itaalia kooli külastusest on avaldatud FS 3. Reaside korraldamine toimub juhatuse poolt kinnitatud juhendi järgi. Õpireisidel osalejate liikmemaksud võimaldasid korraldada seltsi tegevust, sest seltsi liikmemaksudest oli võimalik katta ainult suvekooli kulud.

6. Osavõtt avalikust elust:

6.1. Selts võttis osa Eesti Õpetajate Kongressi tööst 22.–23. märtsini 1966 Viljandis (delegaadid Maia Erm, Marge Kaiv, M. Linnamägi). Kongressi ühe huvitavama sõnavõtu – Aita Matson. *Kahe silma vahel asub nina...ja maakool* – avaldasime FS 3.

6.2. Samaaegselt toimus eraldi üritusena Eesti Õpetajate Liidu taastamiskongress. Selts aitas õpetajate liitu taastada, andes enne kongressi taastamistoimkonna ühele palgalisele funktsionäärile (Maida Luik) Tartus kasutada tööruumi laua ja telefoniga. Praegu on õpetajate liitu koondunud enamik õpetajate aineseltse ja liit osaleb aktiivselt Eesti hariduselusel.

6.3. Selts osales Eesti Haridusfoorumil 1.–3. novembrini 1996 Pärnus, esindaja M. Linnamägi, kes töötas aktiivselt kaasa foorumi redaktsioonitoimkonnas ja 10. töörühmas (kuraator Ene-Silvia Sarv). Töörühm esitas foorumile probleemseid lapsi käsitleva dokumendi projekti, mis võeti vastu pöördumisena Haridusministeeriumi ja omavalitsuste poole ning ilmus *Õpetajate Lehes*. Parima ülevaate Haridusfoorumi '96 kui haridusparlamendi tööst andis *Õpetajate Leht*.

6.4. Selts osaleb Eesti Maarahva Kongressi volikogu töös selle asutamisest saadik, esindaja M. Linnamägi.

6.5. Lõuna-Eesti Itaalia Selts esitas meid Eesti Taassünni Auhinna kandidaadiks (ei omistatud), meie esitasime sama auhinna omistamiseks *Terviselehe* väljaandja AS Mediori. Oleme toetuskirju andnud sihtstipendiumide saamiseks, sh. EELK Harju-Madise kogudusele Harju-Madise 700. aastapäeva tähistamiseks (rahuldati).

6.6. Selts on teiste ühingute liige:

6.6.1. Eesti Õpetajate Liit; 6.6.2. Eesti Vabaharidusliit; 6.6.3. Eesti Fondide Keskus (pärast reorganiseerimist kannab nime Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit) oma tütarühingu B. G. Forseliuse Fondi kaudu.

7. Koostööpartnerid:

7.1. Lõuna-Eesti Itaalia Selts, mis on välja kasvanud B. G. Forseliuse Seltsi õpireisidest Itaaliasse. Teeme koostööd lepingu alusel, oleme saanud abi õpireiside korraldamisel, tellime neilt reisiuhte-giide.

7.2. Tartu Esperanto Selts – koostööleping; 7.3. Norra Esperantistide Liit;

7.4. Põhjamaade Ministrite Nõukogu Tartu Büroo jpt.

8. Majandusnäitajad. Seltsi raamatupidamist korraldas tellimustööna raamatupidamisfirma *Enigma* arvutiprogrammi *Oskar* abil.

8.1. Liikmemaksud: laekus 85 370 krooni, sh. ühisliikmemakse 22 100 krooni ja 270 krooni üksikliikmetelt, ülejäänud on õpireisijate liikmemaksud. Üldine käive oli 1 832 669 krooni. Bilansi aktiiva ja passiva on tasakaalus: 75 992 krooni. Töötajate palgad on välja makstud reiside eelarvetest, sh. reisiuhtide lähetusrahana.

8.2. Toetussummad:

8.2.1. Eesti Kultuurkapitali sihtstipendium 31 200 kr. arvuti ostuks. Mitmed taotlused on veel rahuldamata (aabitsa restaureerimine, laulukoori medal, rahvakooli memoriaali pronkstähtede taastamine). 1995. a. saadud toetussumma 18 000 kr. H. Salu *Sembardia* väljaandmiseks on kasutatud 1996. a.

8.2.2. Projekti *Wastne Testament 1686* teostamiseks saime mitmetest allikatest 112 000 krooni (Eesti Kultuurkapital – 50 000 kr.; Tartumaa Kultuurkapital – 10 000 kr.; Tartumaa Kultuurkapital – 10 000 kr.; Kultuuriministeerium – 34 000 kr.; Põhjamaade Ministrite Nõukogu Tartu Büroo – 8 000 kr.).

9. Selts üürib Tartu Linnavalitsuselt kontoriruumi Tartus, Riia 37, II korrus (kolm tuba 46,9 m²). Ruumid asuvad reprivatiseerimise nimekirja kuulavas majas. Oleme teinud ruumidele kahe aasta vältel korraliku remondi ja varustanud sissepääsu rauduksega ning aknad trellidega.

Aruande sõnastas ja esitas Madis Linnamägi

B. G. FORSELIUSE SELTSI AVALDUS EESTI KEELE KAITSEKS

1996. a. tähistas Eesti üldsus esmakordselt oma emakeele päeva. Ka B. G. Forseliuse Selts toetas Meinhard Laksi ettepanekut austada eesti keelt *maarahva laulja* Kristjan Jaak Petersoni sünnipäeval, 14. märtsil.

Vaevalt aasta hiljem, 14. veebruaril 1997, avaldab *Kultuurileht* Uno Liivaku artikli "Keeleskandaal", mis on kantud sügavast murest eesti keele staatuse ja tuleviku pärast meie oma riigis.

Haridusseltsina oleme veendunud, et Eesti Vabariigis peab olema ainult üks riigikeel – eesti keel. Meie kõrgetes riigiasutustes töötavad ametnikud on kohustatud valdama eesti keelt sellisel tasemel, et nad suudaksid dokumente ja seaduseelnõusid korrektses eesti keeles ette valmistada. Rahvusvahelises suhtlemises tuleb loomulikult kasutada võõrkeeli (nt inglise keelt), aga Eestis suhelgem ikka eesti keeles. Ja hoolitsegem eestikeelse oskussõnavara pideva täiendamise ja julgema kasutamise eest.

Emakeele tarbetu risustamise vastu tuleb võidelda. Eesti raadiol, TV-l, ajakirjandusel ja koolidel on siin ees eriti tänuväärne tööpõld. Aga kõigepealt tuleb muidugi oma ukseesine puhtaks pühkida. Eesti keelest hoolimine on meie kõigi, iseäranis avaliku sõna esindajate ühine mure.

Ilma eesti keeleta ei ole ka eesti rahvust.

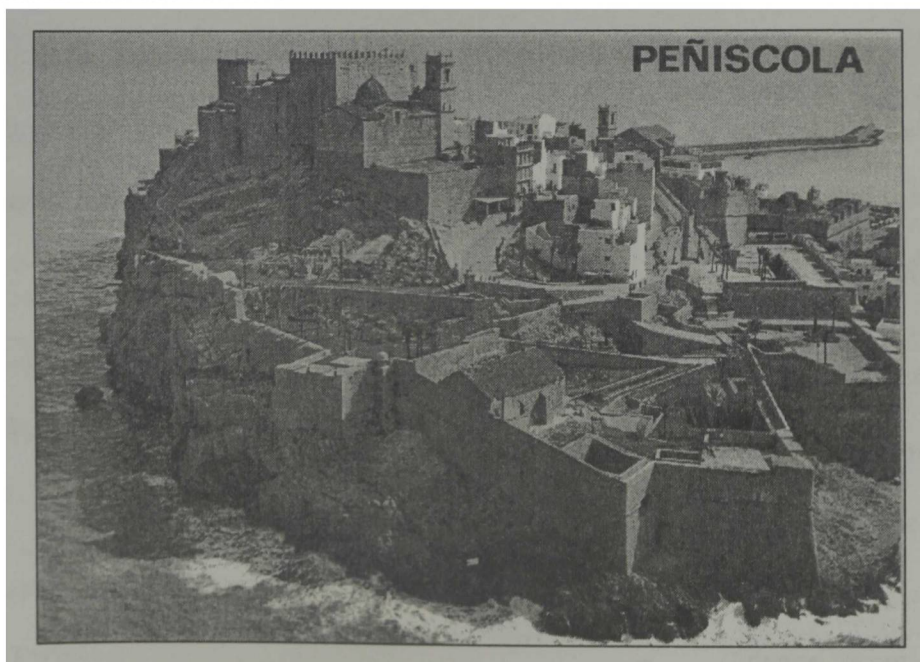
VIII üldkogu Põltsamaal, 22. veebruaril 1997

Avaldus on saadetud *Kultuurilehele*, Eesti Keeleametile ja Eesti Keele Instituudile

ÕPIREISEID JA REISIKURSUSED 1997. AASTAL

HISPAANIA-PORTUGAL	26.03–13.04 õpetajad erinevatest koolidest
AUSTRIA	30.03–07.04 Lääne-Viru muusikaõpetajad *
ITAALIA	09.04–21.04 Paide Gümnaasium*
TŠEHHIMAA	20.04–26.04 Paide Gümnaasium
TŠEHHIMAA	25.04–01.05 raamatukoguhoidjad
ITAALIA	25.04–02.05 Ida-Viru keskkonnafond*
ITAALIA	08.05–20.05 Haapsalu Linna Algkool
NORRA	04.06–14.06 õpetajad
TŠEHHIMAA	16.06–22.06 Elva Algkool*
INGLISMAA-ŠOTIMAA	26.06–10.07 Pärnu haridusamet, ajalooõpetajad*
KESK-NORRA	10.07–20.07 õpetajad

* Reisikursused. Inglismaa–Šotimaa reisikursuse lektor-giid oli prof. Helmut Piirimäe, reisijuht Madis Linnamägi. Selts andis reisikursustest osavõtjatele vormikohase täienduskursuse tõendi.

Hispaania. Paavstiloss Peñíscolas

Kopeeri ja levita!

Konverents "Rahvausund ja ristiusk"

B. G. Forseliuse Selts
Eesti Keele Instituudi rahvausundi sektor
Eesti Rahva Muuseum
Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond
Tartu Ülikooli usuteaduskond

11.-13. märtsil 1999

Tartu

ESIMENE RINGKIRI

Taust

1996. a. toimus Tartus konverents "Wastne Testament 1686", mille väljundiks oli veelkordne tõdemus, et suhtumine usundesse, usuline teadvus ja kuuluvus XVII sajandil ja hiljem on vähetuntud ning vajab edasist uurimist. B. G. Forseliuse Selts algatas seepärast rahvusvahelise konverentsi *Rahvausund ja ristiusk* korraldamise.

Programm

Ettekannete valdkonnad:

1. Rahvausundi ja ristiusu seosed.
2. Usuline teadvus.
3. Usuliikumised Eestis minevikus ja tänapäeval.

Ootame konverentsist osa võtma teemast huvitatud ajaloolasi, arheolooge, usundiurijaid, etnolooge, folkloriste, semiootikuid, sotsiolooge jt. erialade esindajaid kodu- ja välismaalt.

Registreerimine

Palume 1. juuniks 1998. a. teatada sekretariaati ettekande orienteeruv pealkiri. Üheleheküljelised teesid palume saata 15. detsembriks 1998. a.

Ettekande pikkus on 15 minutit, lisaks 10 minutit diskussiooniks. Plenaarettekande pikkus on 30 minutit.

Ettekande tekst tuleb esitada konverentsile saabumisel. Ettekanded publitseeritakse kogumikuna.

Konverentsi keel

Konverentsi töökeeled on eesti, inglise, saksa ja vene keel. Teeside ja ettekande keel peavad olema erinevad. Võõrkeelse ettekande juurde soovitame esitada eestikeelsed teesid.

Konverentsi raames toimuvad folklooriõhtud, näitused, videoprogramm

Konverentsi sekretariaat:

Riia 37

EE2400 Tartu, Eesti

Tel.: +372 7 420277, 420498; 420370 Mare Kõiva

Fax: +372 7 420277; 420426

E-mail: jaak@forsel.tartu.ee; mare@haldjas.folklore.ee

TERE TULEMAST TARTUSSE!

Native Religion and Christianity

Conference

Estonian Folk Museum
Department of Philosophy of Tartu University
Department of Theology of Tartu University
Sector of Folk Belief of the Estonian Language Institute
The B. G. Forselius Society

March 11-13, 1999
Tartu

First Circular

Background

In 1996 the conference "The New Testament 1686" was held in Tartu which yet again arrived at the truth that the attitude of Estonians to religious persuasion, their religious consciousness and their confession in the 17th century and later is little-known and needs further research. The B. G. Forselius Society therefore took up the initiative of organizing the conference "Native Religion and Christianity"

Program

We are expecting studies on the following fields:

1. Connections between native religion (folk belief) and christianity.
2. Religious consciousness.
3. Religious movements in Estonia in the past and nowadays.

Historians, archeologists, scholars of religion, ethnologists, folklorists, semioticians, sociologists and representatives of other fields are expected to take part in the conference.

Registration

We kindly request to inform the organizing committee at least the approximate title of the study by June 1, 1998. Please send a one-page abstract by December 15, 1998.

The duration of the presentation is 15 min. The duration of a plenary talk is 30 min. Please submit your proposal to the organizing committee on arrival. The conference proposals will be published as a collection.

The languages used at the conference

The working-languages of the conference are English, Estonian, German and Russian. The abstract and the study should be in different languages.

The conference program will also include folklore parties, exhibitions, videoprograms

The organizing committee:

37 Riia str.
EE2400 Tartu, Estonia
Phone: +372 7 420 277, 420 498; 420 370
Fax: +372 7 420 277; 420 426
E-mail: jaak@forsel.tartu.ee; mare@haldjas.folklore.ee

Welcome to Tartu!

B. G. FORSELIUSE SELTSI PROGRAMM

Teesid

I. B. G. Forseliuse Selts taotleb Bengt Gottfried Forseliuse ajastu ja eesti haridustraditsioonide vaimsuse põlistamist ja edasiarendamist. Selts peab B. G. Forseliuse juhtimisel Tartu lähedal aastail 1684-88 tegutsenud koolmeistrite seminari tähtsaks arenguteguriks Eesti haridus- ja kultuuriloos. Seminari tegevus sai võimalikuks tänu Tartu ja teiste maade ülikoolides õppinud haritlaste ja vaimulike kaudu Eesti- ja Liivimaale jõudnud valgustuspedagoogiliste ideede mõjule ja Rootsi riigi toetusele ning luteri kiriku kaasabile.

Tänu ajaloolaste, eriti kooliajaloolaste uurimustele võime me õigesti hinnata ka kirikute (luteri, rooma-katoliku, vene õigeusu) ja Eesti ala hallanud riikide osa eesti ja teiste rahvuskoolide arenguloos. Selts toetab ja stimuleerib kõigi ajastute ja piirkondade hariduselu täielikku läbiuurimist, rahuldamiseks iga kooli ja piirkonna vajadusi oma juurte leidmisel ja täpsustamiseks Eesti hariduse ajaloo pilti ning arengu seaduspärasusi.

Iga kool ja piirkond vajab saadud uurimistulemusi ja faktimaterjali oma kultuuriloo õpetamiseks algõpetuse (üldõpetuse), fakultatiivtundide või alternatiivkursuste raames. Mõned vajalikud teemad: koolimajad ja koolitüübid läbi aegade; koolide ülalpidamine, haridusseltsid; ainete süsteem ja hindamine; koduõpetus; kohalike haridustraditsioonide tekkimine ja nende hoidmine; piirkonna koolmeistrite ("maa soola") tegevus hariduspõllul kultuurikandjatena, seltsielu edendajatena, nende päritolu ja sotsiaalne seisund; kirjaoskuse tase antud piirkonnas eri aegadel; muusika ja laul rahvakoolis; kirikulaul ja muusika, sh. vennastekoguduse tegevus koorilaulu viljelemisel; leer, usuõpetus ja kool.

Selts stimuleerib asjaarmastajatest koduloolaste (õpetajad, õpilased, vilistlased jt.) uurimistegevust, koolimälestuste kogumist ja talletamist, aitab kaasa kooliajalooliste väärtuste ja varade, õppevahendite, õpikute ja dokumentide kogumisele ja säilitamisele.

II. Selts asutab ja hooldab Eesti Rahvakooli Muuseumi ja toetab koolimuuseume, korraldab kogude, eriti koolimööbli ja -inventari soetamiseks ekspeditsioone.

III. Selts teadvustab koostöös samalaadsete organisatsioonidega ja haridusasutustega avalikkusele Eestis ja välismaal eesti hariduse ajalugu ja tema väärtusi, aitab teda kaitsta suurriiklike rünnakute ja ideoloogiliste väärtõlgenduste eest, iseloomustab B. G. Forseliuse koolmeistrite seminari ja Eesti rahvakooli kohta maailma pedagoogilises süsteemis võrrelduna teiste maadega.

IV Selts taotleb koolide ajaloo järjepidevuse (vanuse) kindlakstegemise metoodika väljatöötamist ja kinnistamist ning koolide nimegeograafia kui pedagoogilise muinsuse säilitamist.

V Sõjajärgne elukorraldus on inimesi teataval määral võõrandanud maaelust ja temale iseloomulikust kultuurist, mille ainulaadsus ja ehtsus on aluseks eestlaste kui rahvuse praegusele olemisele nii linnas kui maal. Just maal säilitab see kultuur oma ainuomasuse. Kuid maal toimunud suurte sotsiaalsete muutuste tõttu on vaja teadvustada kohalikke rahvuslikke haridus- ja kultuuritraditsioone ja neid edasi arendada. Nende traditsioonide üheks põhiliseks kandjaks on olnud maakool, millest peaks taas saama piirkonna sotsiaalkultuuriline keskus vastavalt väljaarendatud baasiga. Sellest lähtudes toetab selts haridustöötajate konverentsil vastu võetud "Eestimaa haridusplatvormi" (24. 11. 1988) eriti rahvus- ja maakooli osas ning aitab kaasa nende arengule.

VI. Selts toetab põhimõtet minna säilitavalt õppimiselt üle uuenduslikule, innovaatilisele õppimisele, rakendades võimaluste avardumisel ka alternatiivseid õppevorme ja programme (kursusi) ning arvestades maa- ja linnakoolide iseärasusi.

Selts osutab tähelepanu andekatele lastele, võimaldades neile toetusi ja stipendiume, välisvahetust, kogemusreise. Selts toetab klassiõpetuse väljarendamist põhikooli alamastmes (I–VI kl.) ja sujuvat üleminekut klassiõpetuselt aineõpetusele.

VII. Selts korraldab õpi- ja kogemusreise, edendab õpilaste ja õpetajate välisvahetust perekondade ja koolide vahel, koostööd teiste maade haridus- ja noorteorganisatsioonidega.

VIII. Selts teeb lähtuvalt oma eesmärkidest tihedat koostööd teiste seltsidega, muuseumidega, asutustega, ühingutega ning liikumistega mitmesugustes vormides (kokkutulekud, nõupidamised, seminarid, laagrid, konverentsid, näitused jm.). Rakendab eriteadlastest ja spetsialistidest nõunike ning toetajaliikmete võrku nii kodu- kui välismaal.

IX. Seltsi tegevus on suunatud hariduse, harituse ja vaimsuse (taas)väärtustamisele, eetika ja inimõiguste printsiipide järgimisele, hinge- ja hariduse andmisele ja terve rahvustunde kasvatamisele.

X. Selts püüab kasvatada austust õpetajakutse vastu, aitab kaasa õpetajate järelkasvu tagamisele, pöörab tähelepanu õpetaja sotsiaalsele seisundile.

XI. Selts vahetab informatsiooni kodu- ja välismaal, annab välja trükiseid, avaldab allikmaterjale kooliajaloo ja pedagoogiliste küsimuste kohta.

XII. Selts võtab aktiivselt osa ühiskondlikust elust, väljendab oma liikmeskonna tõekspidamisi rahvuse, kultuuri, usu ja poliitika üldiste küsimuste kohta, teeb selget vahet internatsionalismi ja pseudointernatsionalismi, rahvusluse ja natsionalismi vahel.

Vastu võetud B. G. Forseliuse Seltsi asutaval kogul 22. veebruaril 1989.

B. G. FORSELIUSE SELTS

Põhikiri

I. Üldsätted

1. B. G. Forseliuse Selts (edaspidi: selts) on eesti koolide ja kodanike vabatahtlik tähtajatu mittetulundusühing, mis tegeleb eesti rahvuskooli edendamise ja hariduse ajaloo uurimisega.
2. Selts on asutatud 22. veebruaril 1989. a. Põhikiri on üldkogu otsusega 22. veebruarist 1997 viidud kooskõlla "Mittetulundusühingute seadusega"
3. Seltsi ametlik nimi on "B. G. Forseliuse Selts"
4. Seltsi asukoht on Tartu linnas.
5. Seltsil on pitsat, lipp, vapp ja muu sümbolika, mille täpne kirjeldus ja kasutamine on fikseeritud sümbolika statuudiga.
6. Seltsi majandusaasta algab 1. jaanuaril ja lõpeb 31. detsembril.

II. Eesmärgid

7. Seltsi programmis on ära toodud seltsi eesmärgid ja tegevussuunad:
 - 7.1 eesti rahvusliku hariduse ja kultuuri mõtestamine ja arendamine;
 - 7.2 osalus Eesti hariduspoliitika ja -strateegiate kujundamisel ning õigusaktide väljatöötamisel ja täiustamisel;
 - 7.3 haridus- ja kultuuriloo uurimine ja õpetamine, sh. 17. sajandi haritlaste ja B. G. Forseliuse koolmeistrite seminari tähtsuse teadvustamine Eesti avalikkusele;
 - 7.4 hariduselu järjepidevuse hoidmine, auväärse ajalooga koolide ja nende vilistlas-kogude ühtekuuluvuse kujundamine;
 - 7.5 õpetaja töö väärtustamine ja õpetajakutse populariseerimine;
 - 7.6 liikmeskonna tõekspidamiste väljendamine keele, hariduse, kultuuri, usu ja poliitika

tika üldistes küsimustes.

8. Eelnevast lähtudes selts:

8.1 korraldab kultuurhariduslikke ja erialaüritusi, kokkutulekuid, seminare, suvekoole, konverentse, näitusi, ekskursioone, õpireise jm.;

8.2 taotleb haridusloo terviklikku eksponeerimist Eesti Haridusmuuseumis, aitab kaasa haridusloolise ainese kogumisele ja säilitamisele;

8.3 annab välja trükiseid, vahetab informatsiooni kodu- ja välismaal;

8.4 arendab koostööd lähedaste eesmärkidega ühingute ja asutustega kodu- ja välismaal;

8.5 kasutab seltsi eesmärkide elluviimisel silmapaistnute ja seltsile, osakondadele ning ühisliikmetele teeneid osutanute tunnustamiseks ja ergutamiseks tunnustuskirju (aukiri, tänukiri...), aumärke (teenetemedal, mälestusmedal...), stipendiume ja aunimetusi (auliige, auesimees...).

9. Juhatus korraldab raamatupidamise vastavalt kehtivale raamatupidamise seadusele.

III. Liikmed, struktuur, juhtimine

10. Seltsi kuuluvad tähtajatud ja tähtajalised liikmed. Asutajaliige on austav nimetus.

10.1. Tähtajatud liikmed: 10.1.1 ühisliikmed (juriidilised isikud);

10.1.2 üksikliikmed (füüsilised isikud):

10.1.2.1 täiskasvanud üksikliikmed;

10.1.2.2 noorliikmed vanuse ülempiiriga 18 aastat incl.

10.2. Tähtajalised liikmed: 10.2.1 toetajaliikmed (juriidilised ja füüsilised isikud);

10.2.2 nõunikud (füüsilised isikud).

11. Juhatus võib moodustada osakondi (haruseltse) kodu- ja välismaal, koolides, asutustes jm. Osakond ei ole juriidiline isik. Kui osakonnal on oma üldkogu ja juhatus, siis viib ta iseseisvalt ellu seltsi programmi ja eesmärgid, täidab üldkogu ja juhatuse otsuseid, edutab seltsi juhtimisstruktuuridesse ja toimkondadesse (töörühmadesse) oma aktiviste ja teeb kaasaruande seltsi üldkogule.

12. Seltsi liikmeks võetakse juhatusele esitatud ankeetavalduse alusel. Tähtajatutel liikmetel on üheaastane katseaeg. Seltsi kuulumine ei ole piiratud asukohamaa ja kodakondsusega. Avaldaja maksab sisseastumis- ja liikmemaksu. Juhatus võib liikmeid liikmemaksu tasumisest kaalukatel asjaoludel vabastada. Liige võib oma liikmelisuse avalduse alusel ajutiselt peatada.

13. Seltsist lahkumine toimub kirjaliku avalduse alusel või väljaarvamise teel. Väljaarvamine toimub, kui seltsi liige: a) ei ole majandusaasta lõpuks tasunud liikmemaksu, b) ei ole viimase kahe aasta jooksul osalenud ühelgi seltsi täiskogul või üritusel, c) on sooritanud vääritud teo. Juhatus saadab liikmele seitse päeva enne küsimuse arutamist kirjaliku teate. Väljaarvatu võib pöörduda järgmise üldkogu poole oma staatuse ennistamiseks. Liikmelisuse taastamisel ei ole vaja tasuda sisseastumismaksu.

14. Ühisliikmeks võivad olla koolide seltsid, Forseliuse-ühingud ja vilistlaskogud, koolivälised noorte ja õpetajate seltsid ning teised seltsi eesmärkide elluviimisele kaasa aidata soovivad haridus- ja kultuuriühingud. Ühisliige:

14.1 nimetab kontaktisiku seltsiga suhtlemiseks;

14.2 saab seltsilt liikmetunnistuse ja võtab osa üldkogu tööst otsustava hääleõigusega;

14.3 viib ellu seltsi programmi ja eesmärgid ning täidab üldkogu ja juhatuse otsuseid;

14.4 edutab seltsi juhtimisstruktuuridesse ja toimkondadesse (töörühmadesse) oma aktiviste;

14.5 maksab liikmemaksu majandusaasta I kvartali jooksul;

- 14.6 teatab oma nime, staatuse ja rekvisiitide muutustest.
15. Üksikliikmeks võivad olla õpetajad, õpilased, koduloouurijad, kooliajaloolased, haridustöötajad jt. seltsi eesmärkide elluviimisele kaasa aidata soovivad isikud. Noorliige tasub väiksemat liikmemaksu, muus osas on õigused ja kohustused samased täiskasvanud liikmega. Üksikliige:
- 15.1 omab üldkogul otsustavat hääleõigust;
 - 15.2 viib ellu seltsi programmi ja eesmärgid, täidab üldkogu ja juhatuse otsuseid;
 - 15.3 võib olla valitud seltsi juhtimisstruktuuridesse ja toimkondadesse;
 - 15.4 saab juhatuselt liikmepileti, teatab juhatusle oma elukoha ja aadressi muutustest;
 - 15.5 maksab liikmemaksu majandusaasta I kvartali jooksul.
16. Toetajaliikmeks võivad olla üksikisikud, mittetulundus- ja äriühingud. Toetajaliikme austav staatus, mille kinnitab üldkogu kuni viieks aastaks, tuleneb avaldaja soovist eriti silmapaistval viisil (nõuandev, juriidiline, organiseeriv, majanduslik, finantsiline või muu tegevus) abistada seltsi, mille kohta võib sõlmida lepingu. Toetajaliikme õigused ja kohustused on samased § 14 või § 15 sätestatuga (edaspidi: vt. ühis- või üksikliige).
17. Selts võib valida teadlasi ja spetsialiste nende nõusolekul nõunikuks kuni viieaastase tähtajaga. Nõunikud annavad nõu või teevad ekspertiise vastavalt oma erialale, mille kohta võib sõlmida lepingu. Nõunikud ei pea tasuma liikmemaksu, muus osas on õigused ja kohustused samased § 15 sätestatuga (edaspidi: vt. üksikliige).
18. Seltsi kõrgeim organ on **üldkogu**, mille juhatus kutsub kokku üks kord aastas. Erakorraline üldkogu kutsutakse kokku juhatuse, revisjonitoimkonna või vähemalt 1/10 ühis-, 1/10 üksikliikmete või 1/10 osakondade palvel. Üldkogu koha, aja, päevakorra, ühisliikmete esindatuse määrab üldkogu või juhatus. Viimane saadab liikmetele kutse hiljemalt 10 päeva enne korralise või erakorralise üldkogu algust.
19. Usaldushäälletuse algatamiseks funktsionääri, juhatuse või revisjonitoimkonna vastu on vaja 1/10 ühis-, 1/10 üksikliikmete või 1/10 osakondade nõusolekut.
20. Otsuste vastuvõtmine üldkogus:
- 20.1. Üldkogu on otsustusvõimeline, kui kohal on üle poole ühis- ja üksikliikmetest. Väiksema kvoorumi korral peetakse sama päevakorraga uus üldkogu, millest osavõtjatel on otsustusõigus päevakorra kohta. Seltsi likvideerimisel tuleb juhinduda § 20.4.
 - 20.2. Otsused võetakse vastu poolthäälteenamusega avalikul või salajasel hääletamisel.
 - 20.3. Hääletamisel on igal liikmel üks hääl. Hääletusõiguse võib delegeerida lihtkirjalise volitusega teisele liikmele.
 - 20.4. Põhikirja muutmiseks, tegevuse peatamiseks, seltsi reorganiseerimiseks või likvideerimiseks on vaja 2/3 ühisliikmete ja 2/3 üksikliikmete nõusolekut.
 - 20.5. Põhikirjas sätestamata tegevuse reglementeerib üldkogu iga kord eraldi juhindudes "Mittetulundusühingute seaduse" sätetest.
21. Üldkogu:
- 21.1 võtab vastu programmi, milles on fikseeritud seltsi eesmärgid ja tegevuse peasuunad ning teeb selles vajadusel muudatusi ja täiendusi;
 - 21.2 võtab vastu seltsi põhikirja ning teeb selles vajadusel muudatusi ja täiendusi;
 - 21.3 kinnitab seltsi aastaeelarve;
 - 21.4 otsustab sisseastumis- ja liikmemaksu määrad;
 - 21.5 otsustab seltsile kuuluvate kinnisasjade ja registrisse kantavate vallasasjade võõrandamise ja asjaõigusega koormamise ning määrab tingimused nimetatud tehinguteks;

- 21.6 otsustab juhatuse või muu üksuse liikmetega tehingu tegemise või tema vastu nõude esitamise ja määrab selles tehingus või nõudes seltsi esindaja;
- 21.7 kinnitab juhatuse ja revisjonitoimkonna aruanded koos liikmete ja osakondade nimekirjadega;
- 21.8 valib iga kolme aasta järel vähemalt kolmeliikmelise juhatuse ja kutsub vajadusel juhatuse liikme tagasi;
- 21.9 valib iga kolme aasta järel vähemalt kolmeliikmelise revisjonitoimkonna ja kutsub vajadusel toimkonna liikme tagasi;
- 21.10 valib nõunikke, auliikmeid ja -esimehi.
22. Seltsi täidesaatvaks organiks on **juhatuse**. Vähemalt pooled juhatuse liikmed peavad olema isikud, kelle alaline elukoht on Eestis. Juhatuse istungid on kolm korda aastas. Otsused langetatakse poolthäälteenamusega, kui kohal on üle poole juhatuse liikmetest.
23. Juhatuse liikmed jaotavad omavahel tööülesanded, kuid igal liikmel on õigus esindada seltsi kõikides õigustoimingutes. Juhatuse liikmeid võib võtta palgalisele tööle ja maksta neile hüvitust tehtud töö eest.
24. Üldkogu võib juhatuse liikme tagasi kutsuda haiguse või kohustuste olulisel määral täitmata jätmise korral.
25. Juhatuse:
- 25.1 kutsub üks kord aastas kokku üldkogu ja vajadusel erakorralisi üldkogusid juhindudes § 18;
- 25.2 koostab tegevuskavu ja eelarveid ning moodustab vajadusel osakondi, alalisi ja ajutisi toimkondi, viimaks ellu seltsi programmi, põhikirjalisi eesmärke ja üldkogu otsuseid;
- 25.3 annab aru üldkogule ja esitab dokumentatsiooni revisjonitoimkonnale kontrollimiseks;
- 25.4 kinnitab juhendeid ja statuute, palgaliste töötajate nimistu ja palgamäärad;
- 25.5 võtab vastu uusi liikmeid ja lahkumisavaldusi, otsustab liikmete väljaarvamise ning esitab liikmete ja osakondade nimekirjad üldkogule kinnitamiseks;
- 25.6 valib oma liikmete hulgast esimehe, kes on ühtlasi seltsi esimees.
26. Esimees koordineerib juhatuse liikmete, osakondade, toimkondade ja palgalise aparaadi tööd, käsutab seltsi vara ja pangaarveid ning sõlmib lepinguid. Võib delegeerida oma ülesandeid teistele juhatuse liikmetele või palgalisele tegevesimehele.
- 27 **Revisjonitoimikond** kontrollib vähemalt kord aastas seltsi finantsmajandustegevust ja esitab tulemuste põhjal ettepanekuid juhatusele ja aruande üldkogule.

IV. Ühinemine, reorganiseerimine, likvideerimine

28. Seltsi ühinemine, jagunemine, tegevuse ajutine peatamine, reorganiseerimine või likvideerimine toimub üldkogu otsusel seaduses sätestatud korras. Likvideerimist peab kinnitama teistkordne üldkogu otsus, mis on vastu võetud vähemalt üks kuu hiljem.
29. Üldkogu määrab seltsi likvideerijaks juhatuse või moodustab vastava toimkonna. Järelejäänud vara, rahalised vahendid ja arhiiv antakse üle Johannes Käisi Seltsile.

Põhikiri on "Mittetulundusühingute seaduse" järgi ümber registreeritud Tartu Linnakohtu registriosakonnas 17. juulil 1997, registrikood 80012678.

B. G. FORSELIUSE SELTSI NIME JA SÜMBOOLIKA STATUUT

1. Seltsi ametlikult registreeritud nimi on “B. G. Forseliuse Selts”, täielik nimi on eesti ja rootsi keeles “Bengt Gottfried Forseliuse Selts – Samfundet Bengt Gottfried Forselius”. Teistes keeltes:

ladina keel	– Societas B. G. Forselii,
saksa keel	– Die B. G. Forselius-Gesellschaft,
soome keel	– B. G. Forseliuksen Seura,
inglise keel	– The B. G. Forselius Society,
prantsuse keel	– La Société de B. G. Forselius
vene keel	– Общество им. Б. Г. Форселиуса.

Nime lühivarianti “Forseliuse Selts”/“Forseliuse selts” võib kasutada kõnes ja kirjas ning rootsikeelset lühivarianti “Samfundet Forselius” võib kasutada kirjalikes tekstides.

2. Seltsi sümboolika põhikomponendid on krihvliga aabitsakukk raamatupakil, disainitud täht F ja kirjadisain “B. G. Forseliuse Selts”, mille kujundamisel võib kasutada sinist ja kuldset värvi:

Põhikomponente võib kasutada koos või eraldi logo, vapi, pitsati, kirjaplangi, tunnustuskirjade, aumärkide jm. kujundamisel.

3. Seltsi logol (emblemil) on aabitsakukk (§ 2), kiri “SAMFUNDET FORSELIUS” ja kirjadisain “B. G. Forseliuse Selts” (§ 2). Aabitsakukk vaatab logo poolt nähtuna paremale. Logo etalon:

4. Seltsi trükistes, tunnustuskirjadel jne. võib kasutada sõnaühendi “Eesti Rahvakool” ja aastaarvu “1686” kirjadisaini:

5. Lipp:

5.1. Täisnurkse lipu laiuse ja pikkuse suhe on 1:2. Lipu normaalmõõtmed on 100 x 200 cm. Võib tarvitada teisi mõõtmeid samas vahekorras, sh. vimpli tegemiseks.

5.2. Lipp on valmistatud kahekordsest valgest siidkangast. Riidekangale on aplikatsioonitehnikas õmmeldud värvilised kirjad ja kaunistused, kolme serva raamistavad 8 cm pikkused sinised narmad, neljandas servas on õmblusega eraldatud vardaõõs.

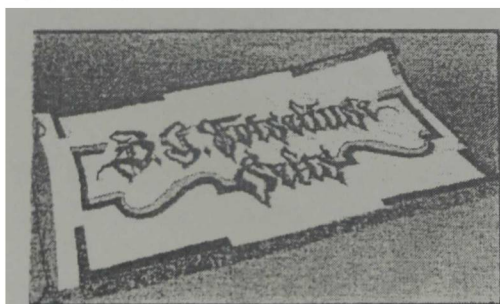
5.3. Lipu esiküljele on sinise siidriidega õmmeldud kirjadisain "B. G. Forseliuse Selts", kahes reas asuvad tähed on ääristatud musta riidega ja kaunistatud hõbedase niidiga. Esimese rea alla ja külgedele on kollase ja sinise riidega õmmeldud kuni 8 cm laiune looklev vööt, mille kollane ja sinine osa on ääristatud kitsa musta riidega. Lipukanga äärel on 4,5 cm laiune sinisest riidest triip, mis katab kõik nurgad ja jätab külgede keskosa vabaks.

5.4. Lipu tagaküljele on õmmeldud kollase riide ja niidiga kahele reale "SAMFUNDET FORSELIUS". Lipukanga äärel on 4,5 cm laiune sinisest riidest triip, mis katab kõik nurgad ja jätab külgede keskosa vabaks.

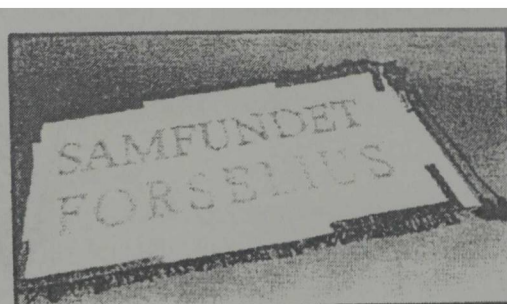
5.5. Lipul on kahe tupsuga sinine nööre pikkusega 3 m, mis seotakse keskelt lipu varda otsiku alla.

5.6. Lipu varda otsik on kollasest metallist pikkusega 39 cm. Otsiku lehtmetsalist ülaosa kaunistab seltsi aabitsakukk või disainitud täht F.

5.7. Lipu heiskamisel peab maapinnalt tõusva lipumasti kõrgus olema vähemalt kuus korda suurem lipu laiusest. Lippude üheaegsel heiskamisel paigutatakse seltsi lipp riigi ja omavalitsus(t)e lippudest lippude poolt vaadates vasakule. Koolide lipud paigutatakse lippude poolt vaadates seltsi lipust vasakule. Väljaspool ruumi heisatud lipp langetatakse enne keskööd.

Lipu esikülg

Lipu tagakülg

6. Vapp on reljeefse teostusega kilp, mille kõrguse ja laiuse suhe on 1:0,75. Hõbedasel kilbil on aabitsakukk (§ 2) ja kirjadisain "B. G. Forseliuse Selts" (§ 2). Kukk vaatab vapi poolt nähtuna paremale. Täisvapp koosneb kilbist ja ehistest. Vapp võib paikneda alusel.

7. Osakonnad ja liikmed võivad seltsi sümboolikat kasutada oma sümboolika elementidena, k.a. lipul ja vapil, mis tuleb kooskõlastada seltsi juhatusega.

8. Selts võib kasutada oma sümboolikat (aabitsakukk, disainitud täht F, logo...) firma- ja kaubamärgina. Aatelist nime "Forselius" ja sümboolikat võib kaitsta riiklikult kehtestatud korras.

9. Sümboolika korrektset kasutamist jälgivad juhatus ja revisjonitoimkond.

Statuut on kinnitatud B. G. Forseliuse Seltsi juhatuse istungil 22. oktoobril 1991, täiendatud 1. novembril 1995 ja 5. detsembril 1997.

Ajaloolisi lisandusi:

1. Seltsi sümboolika põhikomponendid kujundas seltsi toetajaliige, kunstnik Tõnu Soo.
2. Lipu kavandas Tõnu Soo, teostas Magda Pentsa 1990. a.
Lipu pühitses ja õnnistas seltsi liige, EELK assessor Villu Jürjo Otepää kirikus 14. juulil 1990.
a. seltsi esimese suvekooli ajal (samal kirikus on õnnistatud Eesti Üliõpilaste Seltsi lipp, pärsine Eesti Vabariigi lipp; Otepää kirikumõisas avati 1997. a. Eesti Lipu Muuseum).
Samaaegselt pühitseti ja õnnistati Kambja Ignatsi Jaagu Kooli, J. V. Veski nim. Maarja Keskkooli, Nõo Keskkooli ja Paide Keskkooli lipud. EELK Otepää koguduse õpetaja Jüri Stepanov lõi õnnistamise järel kõikide lippude varrastesse hõbenaela.
Seltsil on kaks ühesugust lippu. Üks lipp koos metallist otsikuga on deponeeritud 23. veebruaril 1995. a. Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumis, teine on seltsis kasutusel.
3. Vapi kirjelduse koostas Madis Linnamägi, nõustas heraldik Tiit Oja.
4. Esimesena kasutas seltsi sümboolikat oma sümboolika elemendina Viljandi Valuoja Põhikool, kes paigutas disainitud F-tähe oma lipule, vt. fotot *Forseliuse Sõnumid* 3, lk. 28.

Lisa 2

B. G. FORSELIUSE SELTSI LIIKMEPILET JA LIIKMETUNNISTUS

1. Liikmepilet on kartongpaberist ristkülik, mõõtmed 7 x 10 cm, millele on sinise värviga trükitud tekstid. Esiküljele on trükitud "SAMFUNDET FORSELIUS" ja kirjadisain "B. G. Forseliuse Selts" Tagaküljele on trükitud:

"B. G. Forseliuse Seltsi liikmepilet nr. _____. Nimi _____ Seltsi liige _____ aastast.

Välja antud: "_____" 19 ____ a.

Kehtivus: _____

All vasakul on koht foto jaoks. Selle kõrval on disainitud täht F või seltsi aabitsakukk ja kehtivuse märkimise tabel.

2. Liikmepileti saavad üksikliikmed ja üksikisikud-toetajaliikmed.

3. Liikmetunnistus on kunstiliselt kujundatud dokument (mõõtmed 40 x 30 cm, kunstnik Tõnu Soo, 1991). Tunnistuse kujundus kajastab B. G. Forseliuse ja tema kaasaegsete aatelisi pürgimusi. Tunnistusel on seltsi täielik nimi (eestikeelne nime osa kirjadisainina), kirjadisain "Eesti Rahvakool 1686" ja kirjad "Asutatud 22. II 1989. a.", "B. G. Forselius (1660–1688). Eesti hariduselu uuendaja. Rahvakoolide võrgu rajaja", "Tunnistus", "_____ on seltsi liige", "Seltsi esimees" "1686. aastal hakkasid Bengt Gottfried Forseliuse koolmeistrite seminari kasvandikud maarahvale kirjatarkust jagama" Tunnistusele kirjutatakse saaja nimi ja kuupäev. Liikmetunnistus on raamitud, tunnistust ümbritseb paspartuu.

4. Selts annab liikmetunnistuse osakondadele, ühisliikmetele ja juriidilistele toetajaliikmetele.

5. Liikmetunnistus on seltsi omand. Seltsist lahkumisel või tegevuse peatamisel tagastatakse liikmetunnistus seltsile. Kadunud, rikutud või hävinud liikmetunnistuse hüvitab ühisliige (osakond, juriidiline toetajaliige) seltsi poolt määratud viisil ja ulatuses.

Statuut on kinnitatud B. G. Forseliuse Seltsi asutaval kogul 22. veebruaril 1989 ja täiendatud juhatuse istungil 19. oktoobril 1996.

B. G. FORSELIUSE SELTSI TUNNUSTUSKIRJAD

Statuut

1. Seltsil on tunnustuskirjad (au-, tänu- jm. kirjad) oma eesmärkide ja programmi elluviijate ning seltsile, ühisliikmetele ja osakondadele teeneid osutanute äramärgimiseks (põhikirja § 8.5).
2. **Aukiri** antakse tunnustuseks:
 - 2.1 kauaaegse tulemusliku tegevuse eest
 - eesti rahvusliku hariduse ja kultuuri mõtestamisel ja arendamisel;
 - Eesti hariduspoliitika ja -strateegiate kujundamisel ning õigusaktide väljatöötamisel ja täiustamisel;
 - haridus- ja kultuuriloo uurimisel ja õpetamisel, sh. 17. sajandi haritlaste ja B. G. Forseliuse koolmeistrite seminari tähtsuse teadvustamisel Eesti avalikkusele;
 - hariduselu järjepidevuse hoidmisel, auväärse ajaloo koolide ja nende vilistlaskogude ühtekuuluvuse kujundamisel;
 - õpetaja töö väärtustamisel ja õpetajakutse populariseerimisel;
 - liikmeskonna tõekspidamiste väljendamisel keele, hariduse, kultuuri, usu ja poliitika üldistes küsimustes.
 - 2.2 seltsile, ühisliikmetele ja osakondadele osutatud teenete eest.
3. Aukiri on tunnistus, mõõtmed 34 x 30 cm, millel on seltsi logo, kirjadisain "Eesti Rahvakool 1686", kirjad "Aukiri", "1686. aastal hakkasid Bengt Gottfried Forseliuse koolmeistrite seminari kasvandikud rahvale kirjatarkust jagama" ja "Juhatus" Tunnistuse taustaks võib olla hariduslooline vaade. Tunnistuse võib raamida.
4. **Tänukiri** antakse käesoleva statuudi § 2.1 loetletud valdkondades saavutatu või lühiajaliselt seltsile, ühisliikmetele ja osakondadele osutatud teenete eest.
5. Tänukiri on tunnistus, mõõtmed 34 x 30 cm, millele on seltsi nimi, kirjadisain "Eesti Rahvakool 1686", kirjad "Tänukiri", "1686. aastal hakkasid Bengt Gottfried Forseliuse koolmeistrite seminari kasvandikud rahvale kirjatarkust jagama" ja "Juhatus" Tunnistuse taustaks võib olla hariduslooline vaade. Tunnistusele kirjutatakse autasustatu nimi ja kuupäev. Tunnistuse võib raamida.
6. Juhatus algatab au- ja tänukirjaga autasustamise ja teeb teatavaks kandidaatide esitamise korra ja tähtaja. Kandidaate võivad esitada seltsi liikmed, haridusasutused ja -ühingud ning üksikisikud.
7. Juhatus teeb autasustamisotsuse, arvestades kandidaatide varasemat tunnustamist aumärkide, aunimetuste ja tunnustuskirjadega ning nõunike ja autasustamiskoostkonna ettepanekuid.
8. Au- ja tänukirju antakse kätte seltsi või liikmete esinduslikel üritustel. Laureaatide nimed avaldatakse trükisõnas.
9. Seltsi suvekoolis (metsakool/kokkutulek) antakse tublidele osavõtjatele suvekooli **tunniskiri** (diplom, mõõtmed 19 x 28 cm), mis on tänukirja alaliik. Diplomil on seltsi nimi, kiri "Metsakooli tunniskiri" ja suur gloobus. Gloobusel on eristatavad laiuskraade märkivad numbrid, sõnad "Ekvaator" ja "Horisont" Gloobuse kohal on pikk laud ja puukänd. Poiss kirjutab kannule toetudes üle gloobuse lehvivale lindile. Diplomi väljaandmise otsustab suvekooli juhtkond. Diplomid antakse kätte suvekoolis, nimed avaldatakse trükisõnas.

Statuut on kinnitatud juhatusel istungil 9. märtsil 1996 ja täiendatud 5. detsembril 1997.

Märkus: 1. Au- ja tänukirjad on trükitud 1996. aastal. Mõlema tunnistuse taustaks on Eesti Rahvakooli Memoriaali avamise foto 14. juunist 1987.

2. Tunniskirja kavandi tegi kunstnik Tõnu Soo, neid on trükitud kahel korral: 1990. ja 1995. aastal.

B. G. FORSELIUSE MEDAL

Statuut

17. sajandi lõpu haritlaste algatusel töötas rahvaalgustaja Bengt Gottfried Forseliuse (1660–1688) juhtimisel Tartus Piiskopi mõisas praeguse Forseliuse pargi kohal Euroopa üks esimesi kutseliste koolmeistrite seminare (1684–1688). Siin rakendas B. G. Forselius mitmeid haridusuuendusi: 1) õpetaja kutsesobivuse väljaselgitamine; 2) kutseoskuse harjutamine; 3) õpetamise ja kasvatamise eakohasuse arvestamine; 4) häälikumeetodil õpetamine.

Teadliku hariduspoliitika tulemusena rajati seminari kasvandike abiga aastail 1686–1688 esialgne eestikeelsete koolide võrk.

B. G. Forselius oli esimene eesti kirjakeele uuendaja. Neid uuendusi rakendati õppe- ja vaimuliku kirjanduse kirjustamisel.

Tunnustamaks B. G. Forseliuse tegevust eesti vaimuelu kujundamisel ja Rootsi riigi hariduspoliitika edumeelsust 17. sajandi Eestis, asutas B. G. Forseliuse Selts 1991. a. Bengt Gottfried Forseliuse nimelise teenetemedali – B. G. Forseliuse medali.

1. B. G. Forseliuse medal on seltsi kõrgeim autasu. Selts autasustab medaliga:

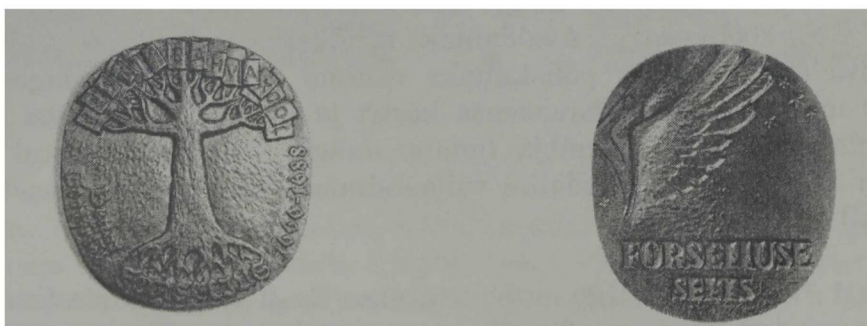
1.1 eesti rahvuskooli säilitamisel ja arendamisel ning hariduselu järjepidevuse hoidmisel silma paistnud liikmeid (üksikliige, nõunik, ühisliige, osakond, toetajaliige);

1.2 Eesti Vabariigi hariduselu uuendamisel silma paistnud isikuid, koole, asutusi ja ühinguid;

1.3 teiste seltsi eesmärkide edendamisel silma paistnud isikuid, koole, asutusi ja ühinguid.

2. Medal on ovaalne 107-120 mm läbimõõduga pronksivaluketas. Medali mõlemad küljed on reljeefsed, suurim paksus on mm. Esikülje (avers) keskel on juurtega tamm, selle all on kiri “Bengt Gottfried Forselius 1660–1688”. Tamme lehtedeks on avatud raamatud, raamatute tähed annavad kokku kirja “Eesti rahvakool”.

Teisel küljel (revers) on tähislaotus linnutiivaga, all on kiri “Forseliuse Selts”. Laureadi nime võib graveerida medali servale. Medal on karbi sees.

Esikülg

Tagakülg

3. Medaliga kaasneb tunnistus, mõõtmed 34 x 30 cm, millel on seltsi nimi, kirjad “B. G. Forseliuse medal”, “Bengt Gottfried Forselius (1660–1688) – kirjamees ja rahvaalgustaja” ja “Juhatus” ning kirjadisain “Eesti Rahvakool 1686”. Tunnistuse taustaks võib kasutada haridusloolist vaadet. Tunnistusele kirjutatakse laureaadi nimi ja kuupäev. Tunnistuse võib raamida.

4. Juhatus algatab autasustamise ja teeb teatavaks kandidaatide esitamise korra ja tähtaja. Kandidaate võivad esitada seltsi liikmed, haridusasutused ja -ühingud ning isikud.

5. Juhatus teeb autasustamisotsuse, arvestades kandidaatide varasemat tunnustamist aumärkide, aunimetuste ja tunnustuskirjadega ning nõunike ja autasustamistoimkonna ettepanekuid.
6. Medalit antakse kätte seltsi või liikmete (osakondade) esinduslikel üritustel. Laureadi nimi avaldatakse trükisõnas.
7. Medaliga autasustatakse isikut, asutust või ühingut ainult üks kord.
8. Medalil laureaadid teevad kaastööd seltsi väljaannetele või esinevad seltsi konverentsidel, seminaridel, reisirühmadel jne.

Statuut on kinnitatud juhatuse istungil 22. oktoobril 1991, parandatud ja täiendatud 5. detsembril 1997.

Medali loost: 1. Medalit on valmistatud kaks korda erineva kavandi järgi.

1.1. Esimese medali kavandas ilma lähteülesandeta skulptor Aime Jürjo 1991. a., teostas skulptor Stanislav Netšvolodov. 11 medalist on 10 välja antud, üks medal jääb seltsi arhiivi. Kõik medalid on paigutatud käsitsi valmistatud nahkehiskarpi.

1.2. Teise medali kujundas kunstnik Tõnu Soo 1993. a., teostas Alo Kuul. Medal on valmistatud vasest galvanoplastilisel meetodil. Medalil esiküljel on reljeefne, tagaküljel on lame, läbimõõt 180 mm, suurim paksus 50 mm. Esiküljel on kujutatud koolmeistrit, ühes käes tahvel, teises käes krihv, identifitseerimata ehitise taustal. Paremal serval on täht F. Tagaküljel on seltsi aabitsakukk ja kirjadisain "Bengt Gottfried Forselius 1660–1688". Mõlemat serva kaunistab viiest elemendist koosnev vanik. Medalit saab hoida karbis või paigutada seinale. Valmistatud on kaks tükki. Juhatus ei ole uue medali kavandit kinnitanud, sest selle tirageerimine on liiga kalline.

3. Tunnistuse kavandi tegi kunstnik Tõnu Soo. Tunnistusi on trükitud 1991. ja 1997. aastal. Esimese trüki tunnustustel ei ole taustavaadet, teise trüki tunnustuste taustaks on teisest suvekoolist osavõtjad B. G. Forseliuse mälestuskivi juures Harju-Madisel 5. oktoobril 1991.

SUUR JA VÄIKE IGNATSI JAAGU MEDAL

Statuut

17. sajandi lõpus tekkis eestlaste asustuselal Rootsi riigi, humanistlike vaadetega vaimulike ja haritlaste koostöös rahvakoolide võrk, üks esimesi Euroopas. Koolides hakkasid tööle eestirootsi haritlase Bengt Gottfried Forseliuse (1660–1688) seminari lõpetanud kutselised koolmeistrid. Avaldamaks tunnustust rahvakooli põhjapanevale osale eesti rahva arenguloos ja põlistamiseks vanima eesti soost pedagoogi, B. G. Forseliuse kasvandiku, Kambja kauaaegse köstri ja koolmeistri Ignatsi Jaagu (u. 1670–1741) mälestust, asutas Kambja Ignatsi Jaagu Kool 1987. aastal Suure ja Väikese Ignatsi Jaagu medali. Medalite väljaandmise õigus on 1989. aastast B. G. Forseliuse Seltsil.

1. **Suure Ignatsi Jaagu medaliga** autasustatakse Eesti või välismaa teadlasi eesti haridusloo uurimise eest (monograafia või eluajaloo töö).

2. **Väikese Ignatsi Jaagu medaliga** autasustatakse:

2.1 B. G. Forseliuse Seltsi koolide õpetajaid ja üksikliikmeid:

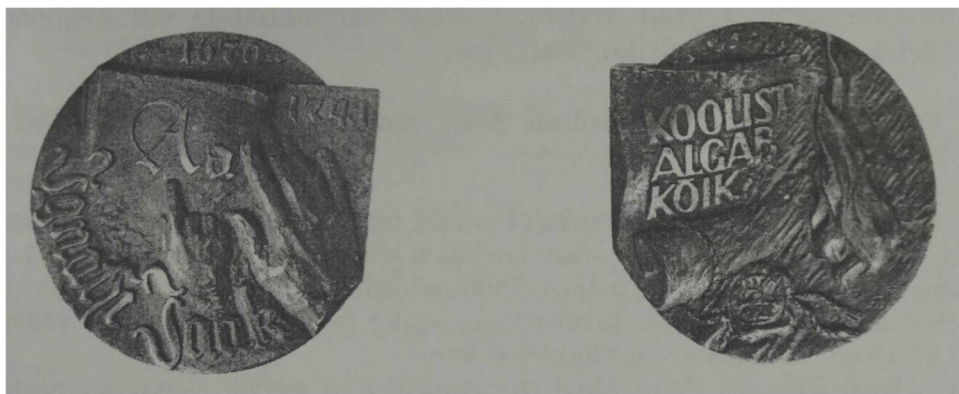
2.1.1 väljapaistvate saavutuste eest algklasside õppe- ja kasvatustöös;

2.1.2 haridus- ja kooliteemaliste kodu-uurimistööde eest.

2.2 seltsile või seltsi koolile (osakonnale) osutatud teenete eest.

3. **Suur Ignatsi Jaagu medal** on 120–130 mm läbimõõduga ja kuni 25 mm paksusega pronksivaluketas. Medalil mõlemad küljed on reljeefsed. Esiküljel on avatud aabits. Tähti Aa on järgimas õpilase ja õpetaja käed. All on kiri "Ignatsi Jaak" ja ülal "1670–1741". Teisel küljel on pitsseeritud paelaga ürik, millelt paistab kiri "Koolist algab kõik". Pitsatil on kolm krooni ja kuninga monogramm "C XI" Üriku

kõrval on tuleleek, mis sümboliseerib haridusleeki. Laureaadi nime võib graveerida medali servale. Medal on karbi sees.

Esikül

Tagakül

4. **Väike Ignatsi Jaagu medal** on vasest stantsitud ketas (mõõtmed 50 x 4,3 mm). Kujundus on reljeefne. Medali esiküljel seisavad õpilane ja õpetaja 17. sajandi riietuses, viimasel on raamat käes. All on kiri “Ignatsi Jaak 1670–1741”. Tagaküljel on aabitsakukk ja kiri “Kõik algab koolist”. Laureaadi nime võib graveerida medali servale. Medal on karbi sees.

Esikül

Tagakül

5. Medaliga koos antakse tunnistus, millel on seltsi nimi ja kirjad vastavalt: a) “Suur Ignatsi Jaagu medal” võib) “Väike Ignatsi Jaagu medal”. Mõlema medali tunnistusel on kirjad “Eesti õpetajate võrdkuju, B. G. Forseliuse seminari kasvandik Ignatsi Jaak (u. 1670–1741) töötas koolmeistrina Rõngus, Otepääl, Kavandus, Unipihal ja Kambjas” ning “Juhatus”, taustaks võib kasutada haridusloolisi vaateid. Tunnistusele kirjutatakse laureaadi nimi ja kuupäev. Tunnistuse võib raamida.

6. Juhatus algatab autasustamise ja teeb teatavaks kandidaatide esitamise korra ja tähtaja. Kandidaate võivad esitada liikmed, haridusasutused ja -ühingud, üksikisikud.

7. Juhatus teeb autasustamisotsuse, arvestades kandidaatide varasemat tunnustamist aumärkide, aunimetuste ja tunnustuskirjadega ning nõunike ja autasustamistoimkonna ettepanekuid.

8. Medalid antakse kätte seltsi või liikmete (osakondade) esinduslikel üritustel. Laureaadi nimi avaldatatakse trükisõnas.
9. Medaliga autasustatakse isikut, asutust või ühingut ainult üks kord.
10. Medalite laureaadid teevad kaastööd seltsi väljaannetele või esinevad seltsi konverentsidel, seminaridel, reisikursustel jne.

Statuut on vastu võetud B. G. Forseliuse Seltsi asutaval kogul 22. veebruaril 1989 ja parendatud 5. detsembril 1997.

Medali loost: 1. Suure Ignatsi Jaagu medali kavandi tegi lähteülesande järgi kunstnik Aime Jürjo 1987. a. ja Väikese Ignatsi Jaagu medali kavandi kunstnik Endla Tuutma 1987. a.

2. Suured Ignatsi Jaagu medalid ja mõned Väikesed Ignatsi Jaagu medalid on välja antud käsitsi valmistatud nahkehiskarbis. Tavaliselt on Väike Ignatsi Jaagu medal väärispuidust karbis, mida võib katta läbipaistev pleksiklaasist kaas.

3. Otepää Keskkooli direktori Heino Mägi ettepanekul anti medali asutamise aastal (1987) Väike Ignatsi Jaagu medal Kambja kooli parimale lõpetajale Riina Sule'le kui õpetajakutse potentsiaalsele jätkajale.

4. Aastail 1987-1989 anti koos medalitega Kambja Ignatsi Jaagu Kooli tunnistus, hiljem B. G. Forseliuse Seltsi ilma taustavaateta tunnistus.

Seltsi esimese trüki mõlemal tunnistusel on kiri "Medal on asutatud 1987. a. vanima tuntuks saanud eesti soost pedagoogi, Kambja kauaaegse köstri ja koolmeistri, Ignatsi Jaagu (u. 1670–1741) mälestuseks", Suure Ignatsi Jaagu medali tunnistusel on veel kiri "Pedagoogika ajaloo uurimise eest"

Teise trüki tunnistustel (1998) on taustavaated: Suur Ignatsi Jaagu medal – Ignatsi Jaagu käega kirjutatud tekst Kambja kiriku meetrikaraamatust, Väike Ignatsi Jaagu medal – õppetund vanas klassitoas.

MEDAL SUUR KULDTUKAT

Statuut

Valgustuspedagoogilisi ja humanistlikke ideid kandvad vaimulikud ja haritlased pörkasid 17. sajandi lõpus eesti rahvakooli loomisel mõisnike vastuseisule, kes muuhulgas väitsid, et eesti talupoeg pole võimeline kooliharidust omandama. Kui B. G. Forselius sõitis 1686. aastal rahvakoolidele toetuse saamiseks Stockholmi, võttis ta oma kasvandikud Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüri kaasa. Poisid näitasid oma lugemisoskust Eestimaa piiskopi J. H. Gerthi ja kuningas Karl XI ees. Kummalegi poisile andis kuningas autasuks ühe kuldtukati.

Sellest sündmusest ajendatuna asutas Kambja Ignatsi Jaagu Kool 1988. aastal õpilaste autasustamiseks medali "Suur Kuldtukat" Autasu väljaandmise õigus on 1989. aastast B. G. Forseliuse Seltsil.

1. Medaliga "Suur Kuldtukat" autasustatakse seltsi koolide hea õppeedukuse ja eeskujuliku käitumisega õpilasi aktiivse koduloolise ja muinsuskaitse tegevuse eest (uurimused, ettekanded, osalus õpperadade loomisel, objektide korrashoiul jms.).

2. Medalil on kaks sama kavandi järgi teostatud varianti, kõrgteostusega medal (nn kuningavariant) ja lihtmedal:

2.1. **Kõrgteostusega medal** on ümmargune, uushõbeplaadist ketas, mõõtmed 50 x 2,2 mm. Medali kujundamisel on kasutatud Skandinaavias ja Eestis levinud rõngasristi motiivi. Medali välisservas on neli väljalõiget (x mm) risti harude kohal, risti järgi on välja lõigatud seesmine osa. Medali küljed on teostatud söövis- ja kuumemailtehnika. Medali mõlemal küljel on reljeefne rõngasrist. Rõngasristi värvid on väljastpoolt alates: sinine, valge, must, valge. Medali esikülje risti rõngal

on eesti- ja rootsikeelne kiri "Forseliuse selts * Samfundet Forselius" Medali tagakülje risti rõngal on kiri "Ignatsi Jaak * Pakri Hansu Jüri" Rõngasristi keskmisse ossa on paigutatud valgevasest Karl XI-aegse kuldtukati koopia (paksus 1 mm), mille esiküljel on kuningas Karl XI portree külgvaates ja kiri "Carolus. XI. Rex. Sveciae." ning tagaküljel on vapp ja kiri "VIII. Mark Svenska. 1666." Medal on karbi sees.

2.2. **Lihtmedal** on melhior- ehk uushõbeplaadist stantsitud ketas, mõõtmed 50 x 2,2 mm, millel puuduvad väljalõiked. Medali kujundamisel on kasutatud Skandinaavias ja Eestis levinud rõngasristi motiivi. Medali esikülje risti rõngal on eesti- ja rootsikeelne kiri "Forseliuse selts * Samfundet Forselius" Medali tagakülje risti rõngal on kiri "Ignatsi Jaak * Pakri Hansu Jüri" Rõngasristi keskel on on Karl XI-aegse kuldtukati koopia, mille esiküljel on kuningas Karl XI portree külgvaates ja kiri "Carolus. XI. Rex. Sveciae." ning tagaküljel on vapp ja kiri "VIII. Mark Svenska. 1666." Medal on karbi sees.

3. Medaliga kaasneb tunnistus, millel on seltsi nimi ja kirjad: "Suur Kuldtukat", "Bengt Gottfried Forselius ja tema kasvandikud Ignatsi Jaak ja Pakri Hansu Jüri käisid 1686. aastal Stockholmis", "Juhatus" Tunnistuse taustaks võib kasutada haridusloolisi vaateid. Tunnistusele kirjutatakse laureaadi nimi ja kuupäev. Tunnistuse võib raamida.

4. Juhatus algatab autasustamise ja teeb teatavaks kandidaatide esitamise korra ja tähtaja. Kandidaate võivad esitada liikmed, haridusasutused ja- ühingud ning üksikisikud.

5. Juhatus teeb autasustamisotsuse, arvestades nõunike ja autasustamistoimkonna ettepanekuid.

6. Medalid antakse kätte seltsi või liikmete esinduslikel üritustel. Laureaadi nime võib graveerida medali servale. Laureaatide nimed avaldatakse trükisõnas.

7. Medaliga autasustatakse isikut ainult üks kord.

Statuut on kinnitatud B. G. Forseliuse Seltsi asutaval kogul 22. veebruaril 1989, täiendatud ja parandatud juhatusel 5. detsembril 1997.

Medali loost: 1. Medali kavandi autor on Kambja kooli vilistlane kunstnik Tõnu Soo.

2. Lihtmedalid valmistas seltsi toetajaliige firma "Ana" (ettevõtja Valdo Tali) 1988. aastal.

3. Valdo Tali valmistas 1992. a. kolm kõrgteostusega medalit (50 x 4,4 mm, kahekordne plaat). Arnold Rüütel ja Madis Linnamägi andsid esimese medali "Suur Kuldtukat" ja Eesti Rahvakooli 300. aastapäeva kõrgteostusega medali Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumis Rootsi kuningapaari visiidi ajal 23. aprillil 1992. a. Tema Majesteet Kuningas Carl XVI Gustaf (vt. Forseliuse Sõnumid 2, 1996). Selts andis 11. märtsil 1993. a. teise medali seltsi esimehele professor Arnold Rüütlile. Kolmas medal varastati seltsi aastapäevaürituste ajal Rakvere Gümnaasiumi aulast 17. veebruaril 1995. a. Selts loodab saada konfidentsiaalset informatsiooni medali asukoha kohta.

Valdo Tali valmistas 1996. a. uue partii kõrgteostusega medaleid.

4. Selts autasustab õpilasi mõlema medaliga. Kõrgteostusega medali tellimisel tasub medali valmistamise kulud tellija (kool või sponsor). Kõrgteostusega medal on nahkehiskarbis. Lihtmedal on puitkarbis, mida võib katta pleksiklaasist läbipaistev kaas.

5. Medali tunnistusi on trükitud 1990. aastal ja 1997. aastal. Esimese trüki tunnistusel on kiri: "Tunnustuseks õpilastele koduloolise ja muinsuskaitse alase tegevuse eest" tunnistusel ei olnud taustavaadet. Teise trüki tunnistuse taustavaateks on Endla Tuutma õlimaal "B. G. Forselius koos kasvandikega saabumas 1686. aastal Stockholmi" (1995).

B. G. FORSELIUSE SELTSI AUNIMETUSED

Statuut

1. Seltsi üldkogu valib põhikirja järgi auliikmeid ja auesimehi (§ 21.10).
2. **Auliikmeks** võib valida:
 - 2.1 seltsi liikme, kes omab teeneid seltsi eesmärkide ja programmi elluviimisel ja on varem autasustatud seltsi aumärkidega;
 - 2.2 teadlase või avaliku elu tegelase, kes omab teeneid Eesti ühiskondliku ja hariduselu nende valdkondade edendamisel, mis on lähedased seltsi põhikirjalistele eesmärkidele.
3. **Auesimeheks** võib valida seltsi esimehena tegutsenud liikme, kes:
 - 3.1 omab teeneid seltsi eesmärkide ja programmi elluviimisel;
 - 3.2 on olnud esimees vähemalt kolme aruandeperioodi vältel.
4. Auliikmeks või auesimeheks valitud liikmele antakse tunnistus, mõõtmed 34 x 30 cm. Tunnistusel on seltsi nimi, kirjad "Auliige" või "Auesimees", "1686. aastal hakkasid Bengt Gottfried Forseliuse koolmeistrite seminari kasvandikud rahvale kirjatarkust jagama" ja "Juhatus" ning kirjadisain "Eesti Rahvakool 1686", taustaks võib kasutada haridusloolisi vaateid. Tunnistusele kirjutatakse aunimetuse pälvinud isiku nimi ja kuupäev. Tunnistuse võib raamida.
5. Kandidaate võivad üles seada seltsi liikmed.
6. Juhatus esitab ettepanekud üldkogule otsustamiseks. Hääletamisel on vajalik 2/3 liikmete (osakondade) nõusolek.
7. Tunnistusi antakse kätte seltsi üldkogul. Aunimetuse pälvinud isikute nimed avaldatakse trükisõnas.
8. Aunimetusi kandvatel liikmetel on hääleõigus, nad on vabastatud liikmemaksust.

Statuut on kinnitatud juhatuse istungil 9. märtsil 1996 ja täiendatud 5. detsembril 1997.

Märkus: Auliikme tunnistused on trükitud 1996. aastal. Tunnistuse taustaks on Eesti Rahvakooli Memoriaali avamise foto 14. juunist 1987.

MÄLESTUSMEDAL WASTNE TESTAMENT 1686

Statuut

Piibli evangeelne osa Wastne (Uus) Testament ilmus lõunaeesti keeles 1686. aastal. Wastse Testamendi tõlkimisel ja toimetamisel olid juhtivad Andreas ja Adrian Verginius (Vergin, Virginius, Virgin), isa ja poeg, kellest esimene oli Kambja pastor ja teine on sündinud Kambjas. Wastse Testamendi ilmumine ja laialdane levik aitas oluliselt kaasa rahva haridustaseme tõusule ja eneseteadvuse arengule. Baltisaksa ja eestirootsi haritlaste pikaajalise keele- ja tõlkimistöo tulemusena võis Wastse Testamendi keelt pidada küpseks (lõuna)eesti kirjakeeleks.

Tunnetades Wastse Testamendi rolli eesti rahva lugemisvarana ja maailmavaatelise teadvuse kujundajana ning nähes Wastses Testamendis (lõuna)eesti kirjakeele mälestusmärki, asutasid B. G. Forseliuse Selts, Kambja Vallavalitsus ja Tartu Ülikooli usuteaduskond Wastse Testamendi esimese eestikeelse tõlke ilmumise tähistamiseks mälestusmedali. Medali kujundas kunstnik Endla Tuutma. Medalit annavad välja B. G. Forseliuse Selts ja Kambja Vallavalitsus. Medaleid on valmistatud 200 tükki, nende väljaandmine ei ole ajaliselt piiratud.

1. Mälestusmedal *Wastne Testament 1686* on 50 mm läbimõõduga punasest vasest stantsitud ketas. Esiküljel (*avers*) on ladina ristiga (*crux immissa*) raamat ja gooti fraktuuris kiri “*Wastne Testament 1686*” Tagaküljel (*revers*) on Põlvast pärit rõngasristi reljeefne kujutis. Medal on karbi sees.

2.1. B. G. Forseliuse Selts annab koos medaliga tunnistuse, mõõtmed 34 x 30 cm, millel on tumerohelise värviga seltsi logo, kirjad “*Medal Wastne Testament 1686*”, “1686. aastal ilmus esimene läbini eestikeelne teos *Wastne Testament*, mille tõlkimise ja toimetamise eesotsas seisis Andreas ja Adrian Verginius” ja “Esimees” Tunnistuse taustaks on Kambja kirik aastast 1996 ja *Wastse Testamendi* tiitelleht aastast 1686. Tunnistusele kirjutatakse laureaadi nimi ja kuupäev. Tunnistuse võib raamida.

2.2. Kambja Vallavalitsus annab koos medaliga tänukirja, mõõtmed 21 x 29 cm, millel on kirjad “Kambja Vallavalitsus”, “Tänukiri” ja “Vallavanem” Tänukirjale kirjutatakse “*Medal Wastne Testament 1686*”, laureaadi nimi ja kuupäev. Tänukirja võib raamida.

3. Medalid saavad mälestuseks:

3.1 *Wastse Testamendi* päevade (26.–27.04.96) korraldustoimkonna liikmed ja aktivistid ning konverentsil *Wastne Testament 1686* esinenud teadlased ja teaduskonkursist *Wastne Testament 1686* osavõtjad;

3.2 eesti keele õpetajad;

3.3 humanitaarteadlased;

3.4 vaimulikud ja teised avaliku elu tegelased;

3.5 asutused ja ühingud.

4. Asutajatele võib vastavalt §§-dele 3.2–3.5 esitada kandidaate medalid omistamiseks, märkimaks ära väärtuslikke teadustöid või eesti keele ja avaliku elu edendamist.

5. Medalid antakse kätte avalikel üritustel. Esimesed medalid koos Kambja Vallavalitsuse tänukirjaga antakse kätte Kambjas 27. aprillil 1996.

6. Laureaadi nime võib graveerida medalid servale. Laureaatide nimed avaldatakse trükisõnas.

Statuut on heaks kiidetud *Wastse Testamendi* juubelitoimkonna istungil Tallinnas

30. jaanuaril 1996. a. ja kinnitatud

B. G. Forseliuse Seltsis	09. märtsil 1996. a.,
Kambja Vallavalitsuses	19. märtsil 1996. a.,
Tartu Ülikooli usuteaduskonnas	31. jaanuaril 1996. a.

B. G. FORSELIUSE SELTSI AULIHKMED, AUMÄRKIDE JA TUNNUSTUSKIRJADE LAUREAADID

AULIIGE

21. veebruar 1997

Aleksander Elango

Tartu Ülikooli dotsent, pensionär

B. G. FORSELIUSE MEDAL

25. aprill 1997

Kambja Ignatsi Jaagu Kool

24. mai 1997

Padise Põhikool

15. juuni 1997

Unipiha Algkool

VÄIKE IGNATSI JAAGU MEDAL

Algklasside õpetajad

2. veebruar 1997

Mari-Liis Aaviku

Koidu Sepp

15. juuni 1997

Endla Salmistu

26. juuli 1997

Meida-Loreida Õige

11. oktoober 1997

Aime Borisov

6. detsember 1997

Nevi Jaanimäe

Lähte Ühisgümnaasiumi algklasside õpetaja

Laeva Põhikooli algklasside õpetaja

Unipiha Algkooli õpetaja, pensionär

Kivi-Vigala Põhikooli õpetaja

Rakvere Gümnaasiumi õpetaja

Hummuli Põhikooli õpetaja

Kodu uurimine

22. veebruar 1997

Linda Aednurm

Helvi Helbe

Marju Pehlak

Meeta Reimann

Heljo Saar

Laine Toomsalu

31. mai 1997

Evi Lestla

Vaike Lapp

11. august 1997

Mari Lühiste

5. detsember 1997

Ilje Piir

6. detsember 1997

Endla Miske

Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökooli raamatukogu juhataja

Laeva Põhikooli õpetaja

Kambja Ignatsi Jaagu Kooli õppealajuhataja

Viluste Põhikooli õpetaja

Osula Põhikooli õpetaja

Kohtla Põhikooli õpetaja

O. Lutsu nim. Palamuse Keskkooli õpetaja

Palamuse Kihelkonnamuuseumi endine direktor

Tõstamaa Keskkooli õpetaja

Nõo Kooli õpetaja

Hummuli Põhikooli õpetaja

Teenete eest

24. mai 1997

Jüri Alter

Ene Sakjas

Eha Päiv

25. mai 1997

Helmer Jõgi

5. jaanuar 1998

Endel Taniloo

Padise Põhikooli endine direktor

Padise Põhikooli direktor

Risti Põhikooli direktor

Hugo Treffneri Gümnaasiumi direktor

Tartu Kunstikooli õppejõud

MEDAL SUUR KULDTUKAT

22. veebruar 1997

Cristel Feldman

Anne-Liis Kalpus

Klaarika Tammi

6. detsember 1997

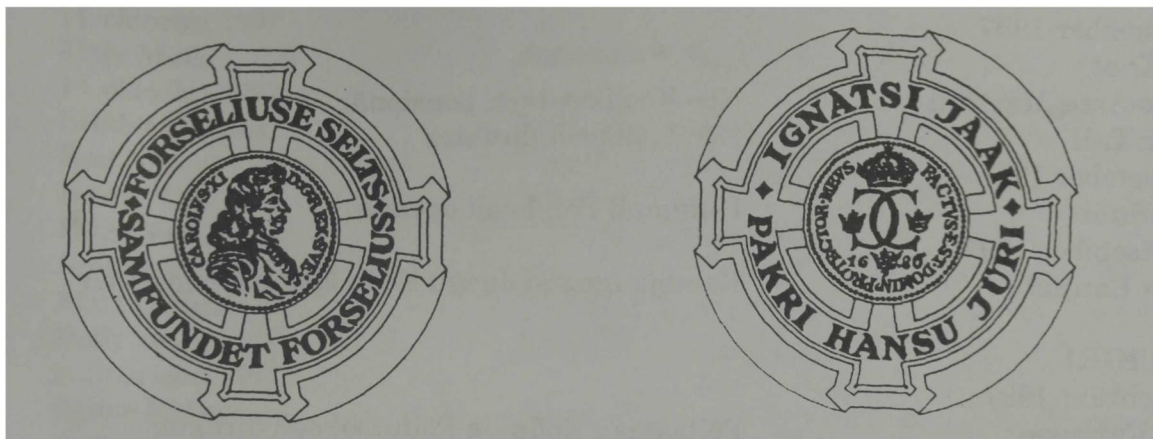
Annely Kähär

Lähte Ühisgümnaasiumi vilistlane

Kambja Ignatsi Jaagu Kooli õpilane

Vastseliina Keskkooli õpilane

Hummuli Põhikooli vilistlane

Suur Kuldtukat, esi- ja tagakülj. Tõnu Soo kavand.

AUKIRI

21. aprill 1997

Endel Laul

Tallinna Pedagoogikaülikooli vanemteadur,
teaduste kandidaat

25. aprill 1997

Juhan Ilves

Rein Kuku

Ivar Tedrema

Ulvi Unt

Kambja valla talunik
Tartumaa kultuuri ja hariduse kuraator 1987. a.
Kambja vallavanem
Kambja Ignatsi Jaagu Kooli õpetaja

24. mai 1997

Risti Põhikool

Kirivere Põhikool

Heino Ridbeck

Juta Siirak

Heinrich Jürna

Maire Nurk

Madli Liigus

Padise valla koduloo uurija
EELK Harju-Madise koguduse õpetaja
Kirivere Põhikooli direktor
Kirivere Põhikooli algklasside õpetaja
Kirivere Põhikooli algklasside õpetaja

25. mai 1997

Hugo Treffneri Gümnaasium

Laine Raudsepp

Hugo Treffneri Gümnaasiumi endine direktor

31. mai 1997

O. Lutsu nim. Palamuse Keskkool

Urmas Paju

O. Lutsu nim. Palamuse Keskkooli direktor

Vaike Soodla

O. Lutsu nim. Palamuse Keskkooli õpetaja

9. juuni 1997

Heino Rannap

direktor

Eesti Muusikaakadeemia professor; ÜPUI

15. juuni 1997

Lembit Jakobson

Unipiha Algkooli õpetaja

26. juuli 1997

Kivi-Vigala Põhikool

Vello Kübar

Kivi-Vigala Põhikooli direktor

11. august 1997

Eha Jakobson

Unipiha Algkooli juhataja

11. oktoober 1997

Rakvere Gümnaasium

Aivar Part

Rakvere Gümnaasiumi direktor

5. detsember 1997

Nõo Kool

Agnes-Asta Marand

Hillar Tali

6. detsember 1997

Hilja Sööt

13. detsember 1997

Endla Langel

Nõo Kooli õpetaja, pensionär

Nõo Põhikooli direktor

Hummuli Põhikooli õpetaja

Kambja Ignatsi Jaagu Kooli õpetaja, pensionär

TÄNUKIRI

22. veebruar 1997

Mart Vahesoo

Viive Kibena

Tiiu Elmet

24. mai 1997

Tiina Volens

Urve Ridbeck

26. juuli 1997

Toivo Averin

11. august 1997

Märt Jaamets

Lembit Jalobson

Erlend Sild

Tarvo Sööt

13. august 1997

Vastseliina Keskkool

Kadri Lühiste

Tiiu Ojala

Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökooli direktor

Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökooli kasvatustöö
asetäitja

Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökooli õpetaja

Kirivere Põhikooli huvijuht

Padise Põhikooli õpetaja

Vigala vallavanem

Kambja Vallavalitsuse kultuurinõunik

Unipiha Algkooli õpetaja

Pangodi Haridusseltsi "Tõrvik" liige

Pangodi Haridusseltsi "Tõrvik" liige

Tõstamaa Keskkooli õpilane

Vastseliina Keskkooli ajalooõpetaja

EESTI KOORILAULU 200. AASTAPÄEVA MÄLESTUSMEDAL

8. jaanuar 1997

Jaan Annamaa

Johannes Loost

Aulike Lõõndre

Karl Pihlapuu

Kalju Roosve

Haaslava Meeskoori laulja

Haaslava Meeskoori juhendaja

Haaslava Meeskoori abidirigent

Haaslava Meeskoori laulja ja kroonikakirjutaja

Eesti Põllumajandusmuuseumi direktor, Haaslava
Meeskoori laulja

22. veebruar 1997

Tiiu Schüts

31. mai 1997

Luule Toome

6. detsember 1997

Maie Kukk

Reet Noorkõiv

Türi Gümnaasiumi õpetaja

O. Lutsu nim. Palamuse Keskkooli õpetaja

Hummuli Põhikooli mudilaskoori dirigent

Hummuli Põhikooli lastekoori dirigent

MÄLESTUSMEDAL WASTNE TESTAMENT 1686

22. veebruar 1997

Herbert Kuurme

24. mai 1997

Vello Salum

Helvi Reiner

EELK Põltsamaa koguduse emeriitõpetaja

EELK Pilistvere koguduse õpetaja

Kivi-Vigala Põhikooli eesti keele õpetaja

11. oktoober 1997

Mare Muik

14. oktoober 1997

Lembit Lõhmus

Reet Nuu

Heldur Unt

Heinz Valk

5. detsember 1997

Maia Lillepalu

Heily Soosaar

6. detsember 1997

Saima Kübarsepp

Valter Vaasa

Rakvere Gümnaasiumi eesti keele õpetaja

kunstnik, postmargi *Wastne Testament* kujundaja

Eesti Posti emissioonikomisjoni sekretär

Eesti Postmargi tegevdirektor

Eesti Posti emissioonikomisjoni liige

Nõo Kooli eesti keele õpetaja

Nõo Kooli eesti keele õpetaja

Hummuli Põhikooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja

EELK Helme koguduse emeriitõpetaja

Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökool.

Arnold Rüütel annab kätte seltsi aumärke ja tunnustuskirju, sekundeerib Madis Linnamägi

SIHTASUTUS B. G. FORSELIUSE FOND

Põhikiri

I. Üldsätted

1. Tähtajatu Sihtasutus B. G. Forseliuse Fond tegeleb tema käsutusse antud vara rakendamisega Eesti Rahvakooli Muuseumi ja Bengt Gottfried Forseliuse Muuseumi rajamise heaks ning Eesti hariduselu uuendamisele kaasaaitamiseks.
2. B. G. Forseliuse Selts asutas sihtasutuse 12. detsembril 1990. a. Sihtasutuse põhikiri on B. G. Forseliuse Seltsi üldkogu otsusega 5. detsembrist 1997 viidud kooskõlla "Sihtasutuste seadusega".
3. Sihtasutuse ametlik nimi on "Sihtasutus B. G. Forseliuse Fond" (edaspidi: fond).
4. Fond asub Tartu linnas.
5. Fondil on pitsat, vapp ja muu sümboolika, mille täpne kirjeldus ja kasutamise kord on fikseeritud sümboolika statuudiga.
6. Fondi majandusaasta algab 1. jaanuaril ja lõpeb 31. detsembril.

II. Eesmärgid

7. Fondi eesmärgid ja tegevussuunad on:
 - 7.1 vahendite kogumine ja rakendamine Eesti Rahvakooli Muuseumi ja filiaalide ning Bengt Gottfried Forseliuse Muuseumi (sünni- ja lapsepõlvkodu Harju-Madisel) ja filiaalide heaks;
 - 7.2 vahendite kogumine ja rakendamine Eesti hariduselu uuendavate projektide ja

B. G. Forseliuse Seltsi programmi teostamiseks;

7.3 stipendiumide, preemiate ja abirahade maksmine B. G. Forseliuse Seltsi programmi ja põhikirjaliste eesmärkide täitjatele.

8. Eelnevast lähtudes fond:

8.1 arendab seadusega sätestatud majanduslikku tegevust fondi kapitali kasvatamiseks;

8.2 korraldab konkursse, näitusi, seminare, konverentse jms.;

8.3 teeb koostööd Eesti ja teiste riikide äri- ja mittetulundusühingutega, sihtasutustega ja mõttekaaslastega;

8.4 teeb ettepanekuid väljapaistvate sponsorite autasustamiseks ja nende nimede põlistamiseks.

III. Fondile vara üleandmise kord ja vara jaotus fondi lõpetamise korral

9. Fondi vara tekib annetustest, kingitustest, pärandustest, sihtotstarbelistest eraldistest ja muust tulust, mis fond oma tegevuse käigus saab. Varade üle peetakse arvestust raamatupidamise seaduse järgi.

10. Fondi juhatus võtab vastu rahalised annetused, kingitused, sihtotstarbelised eraldised ja pärandused ning kannab need fondi pangaarvele.

11. Juhatus võtab vastu mitterahalised vahendid, hindab need ja teeb vajalikud omandiõiguse üleminekut tõendavad toimingud.

12. Juhatus võtab sihtotstarbelised annetused arvele vastava märkega ja kasutab neid vastavalt annetaja soovile.

13. Juhatus ei või vastu võtta sihtannetusi, mis ei lange kokku fondi eesmärkidega või on tehtud ebaetilistel või seadusevälistel kaalutlustel.

14. Fondi nõukogu moodustab laekunud vahenditest põhi- ja käibekapitali ning määrab nende kasutamise korra.

15. Fond investeerib põhikapitali ja kasutab investeerimisest saadud tulu põhikirjaliste eesmärkide täitmiseks. Käibekapital moodustub põhikapitali kasumist ja muust põhikapitali hulka arvamata varast.

16. Fondi tegevuse lõpetamisel antakse allesjäänud vara pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist üle B. G. Forseliuse Seltsile.

IV Juhtimine

17 Fondi tegevust suunavad nõukogu ja juhatus.

18. Fondi **nõukogu** on kolme- kuni kümneliikmeline. B. G. Forseliuse Selts määrab nõukogu liikmed kandidaatide nõusolekul. Üks liikmeist on B. G. Forseliuse Seltsi ametlik esindaja. Nõukogu liikme volituste tähtaeg on kolm aastat ja seda võib pikendada kuni kolmeks järjestikuseks ametiperioodiks, v.a. B. G. Forseliuse Seltsi ametliku esindaja volituste tähtaeg, kelle puhul antud piirang ei kehti. Juhul kui asutaja on tegevuse lõpetanud, määrab nõukogu iga kolme aasta tagant ise uue nõukogu koosseisu, võttes arvesse käesolevas punktis toodud piiranguid.

19. Nõukogu liikme staatus on auamet, kuid majanduslike võimaluste puhul võib maksta tasu konkreetsete ülesannete täitmise eest. Tasu maksmise otsuse poolt peab olema vähemalt 2/3 nõukogu liikmeist.

20. B. G. Forseliuse Selts võib nõukogu liikme ennetähtaegselt tagasi kutsuda. Nõukogu liikme tagasikutsumise küsimust arutab nõukogu täiskokosseis. Küsimuse hääletamisel ei osale tagasikutsumatav nõukogu liige ja tema hääl arvatakse kvoorumist maha. Tagasikutsumiseks on vajalik kõigi liikmete nõusolek.

21. Nõukogu on otsustusvõimeline, kui kohal on üle poole liikmeist. Hääletamisel on igal liikmel üks hääl, mida ei või teisele liikmele delegeerida. B. G. Forseliuse Seltsi ametlikul esindajal on vetoõigus. Vetot võib antud küsimuse otsustamisel rakendada ühel korral, veto kehtivus ei kesta üle kahe nädala.

22. Otsused võetakse vastu poolthäälteenamusega avalikul või salajasel hääletamisel, välja arvatud §§ 19, 20, 21, 25, 27, 28 ja 29 sätestatud juhud.
23. Nõukogu kavandab fondi tegevust, korraldab juhtimist ja teostab järelevalvet.
Nõukogu:
- 23.1 kinnitab fondi varade kasutamise ja käsutamise korra ning põhi- ja käibekapitali kasutamise korra;
- 23.2 otsustab fondi varade paigutamise küsimused;
- 23.3 annab juhatusele nõusoleku tehinguteks, millega kaasneb osaluse omandamine või lõppemine äriühingus, kinnisasjade ja registrisse kantavate vallasasjade võõrandamine, omandamine või asjaõigustega koormamine;
- 23.4 kinnitab majandusaasta eelarve ja bilansilise aruande;
- 23.5 määrab ja kutsub tagasi juhatuse liikmed;
- 23.6 määrab ja kutsub tagasi audiitori (revidendi);
- 23.7 kinnitab fondi töötajate koosseisu;
- 23.8 kinnitab töötajate, juhatuse liikmete ja audiitori palgamäärad ja tasustamise korra;
- 23.9 informeerib fondi töö tulemustest B. G. Forseliuse Seltsi;
- 23.10 täidab talle muid seadusega ja põhikirjaga pandud ülesandeid.
24. Fondi nõukogu määrab ametisse kahe- kuni kolmeliikmelise **juhatuse** kolmeaastaseks tööperioodiks, mille kohta võib nõukogu juhatuse liikmetega sõlmida lepingu. Töö tasustamisel tuleb arvestada fondi majanduslikku olukorda.
25. Nõukogu võib fondi juhatuse liikme tagasi kutsuda. Tagasikutsumise otsuse poolt peab olema 2/3 nõukogu liikmeist. Tagasikutsutud juhatuse liikme kohustused lõpevad vastavalt lepingule.
26. Juhatuse esindab ja juhib fondi. Juhatuse:
- 26.1 kasutab ja käsutab vara vastavalt nõukogu otsustele;
- 26.2 korraldab raamatupidamist vastavalt raamatupidamise seadusele;
- 26.3 võtab tööle ja vabastab töötajaid;
- 26.4 koostab ja esitab nõukogule kinnitamiseks majandusaasta bilansilise aruande ja järgmise majandusaasta eelarve projekti;
- 26.5 informeerib avalikkust fondi tööst;
- 26.6 täidab muid talle seadusega, käesoleva põhikirjaga ja nõukogu otsustega pandud ülesandeid.
- 27 **Audiitori (revidendi)** ametiaja kestus on kolm aastat. Nõukogu võib audiitori ennetähtaegselt tagasi kutsuda, otsuse poolt peab olema vähemalt 2/3 nõukogu liikmeist.

V Põhikirja muutmise kord

28. Fondi põhikirja võib muuta B. G. Forseliuse Selts, võttes arvesse muutunud asjaolusid seaduses ettenähtud juhtudel. Kui asutaja on tegevuse lõpetanud, siis võib põhikirja muuta fondi nõukogu oma üksmeelse otsusega.

VI. Ühinemine, jagunemine, lõpetamine

29. Fondi ühinemine ja jagunemine toimub seaduses sätestatud korras, kui fondi eesmärkide saavutamine muutub senisel viisil võimatuks või ebaotstarbekaks. Ühinemis- või jagunemisotsuse poolt peab olema vähemalt 2/3 nõukogu liikmeist.
30. B. G. Forseliuse Selts lõpetab fondi tegevuse seaduses sätestatud korras, kui põhivarade jääkväärtus muutub ebapiisavaks fondi eesmärkide saavutamiseks või mõnel muul põhjusel.

Põhikiri on ümber registreeritud Tartu Linnakohtu registriosakonnas 14. jaanuaril 1998, registrikood 90001210.

BIBLIOGRAPHIA FORSELIANA

Bibliographia forseliana's bibliografeerime 1986. aastal ja hiljem avaldatud väljaandeid ja artikleid B. G. Forseliusest ja tema ajastust, B. G. Forseliuse Seltsist ja tema tegevusest. Vajadusel lisame lühikese annotatsiooni või viite nurksulgudes.

1987

Jõesaar, A. Rahvakooli tähtpäev Kambjas. – Sirp ja Vasar, 19.VI. [Artiklile on lisatud kaks fotot: tõrvikute süütamine Forseliuse pargis Tartus, Eesti Rahvakooli Memoriaali avamine Kambjas]

Grünthal, I. Herbert Salu ja eesti ajalooline romaan. – Tulimuld, nr. 1.

1988

Kross, J. Wikmani poisid. [Autobiograafiliste sugemetega kooliromaan. Lehekülgedel 432-434 on juttu rahvakooli algusest, B. G. Forseliuse ja tema kasvandike Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüri sõidust Stockholmi]

Kõpp, J. Rootsi aeg ja eesti vaimline kultuur. – Valik II. Artikleid eestluse ajaloost. "Loomingu Raamatukogu", 25/26. [Kordustrükk koguteosest "Eesti ja Rootsi 1929 Estland och Sverige" Tallinn 1929]

1989

Eesti kooli ajalugu. 1. köide. 13. sajandist 1860. aastateni. Peatoimetaja F Eisen. Tegevtoimetaja E. Laul. Kirjastus "Valgus"

1990

Tamm, E. Östersundi õpetajad vastukülaskäigul. – Õpetajate Leht, 5. V [Kambja ja Östersundi koolide õpetajate vastastikused külaskäigud. Forseliuse seltsi aumärkide üleandmine eesti õpetajatele ja kooliajaloolasele Greta Wieselgrenile Rootsis]

1992

Aarma, L. J. A. Komensky õpikud Eestis ja Baltimaades. – Õpetajate Leht, 28.III.

Kennik, A. V Eesti kooliajaloo konverents. – Õpetajate Leht, 28. III.

Kooliraamatu arengust Eestis. V Eesti Kooliajaloo Konverents. Koostanud Madis Linnamägi. 84 lehte A4, 10 tk. Paljundustrükk, käsitsi köidetud.

Luik, V., Kokamägi, E.-M. Meie aabits ja lugemik. Sihtasutus Hortus Litterarum, Tallinn. Kirjastus Tammi, Helsinki.; **Võlli, K., Kivi, L., Luik, V., Lulla, V** Algõpetuse AB. Kokku seadnud Kai Võlli. Eesti Vabariigi Haridusministeerium. Eesti Õppekirjanduse Keskus. [Selts hindas aabitsa ja käsiraamatu ilmumist kooliuuendusliku tegevusena ja autasustas 1993. a. autoreid B. G. Forseliuse medaliga (Viivi Luik) ja Väikese Ignatsi Jaagu medaliga (Epp-Maria Kokamägi, Kai Võlli)]

1994

B. G. Forseliuse Seltsi põhikiri ja programm. B. G. Forseliuse Fondi põhikiri. 30 lk., A5, 90 tk. Paljundustrükk, käsitsi köidetud.

Kambja vald. [Voldik]

Lepp, H. Rootsi mälestised Eestis. Lühike teejuht. Kort vägledning till svenskminnen I Estland. 88 lk.

Neumann, H. Vanim koor Tartumaal. – Tartu juubelilaulupidu 1994. Koostanud Uno Uiga. Lk. 59. [XXII üldlaulupeo Tartu ürituste materjalid, tähistamaks 125 aastat Eesti esimesest üldlaulupeost. Forseliuse selts algatas ja aitas läbi viia vanima koori aastapäeva Kambjas 1994. aasta septembris]

1995

Valdmaa, S. Põhjamaade ajalugu, lk. 102. Kirjastus "Avita"

Wastse Testamendi 310. aastapäeva juubeliürituste korraldustoimkond.
Teadustööde konkurss seoses Wastse Testamendi ilmumise 310. aastapäevaga. – Universitas Tartuensis, 8.IX.

1996

B. G. Forseliuse Seltsi turismi- ja õpireisid. – Haridus, nr. 3, tagakaane sisekülj. [Reklaam koos seltsi tutvustava teksti ja prof. H. Piirimäe motoga]

B. G. Forseliuse Seltsi õpireisid. 40 lk., A4, 300 tk. Paljundustrükk, esi- ja tagakaas trükitud trükikojas, käsitsi köidetud. [Reisiprogrammide kataloog koos prof. Helmut Piirimäe moto, aabitsakuke ja fotoga E. Tuutma maalist "Bengt Gottfried Forselius koos Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüriga saabumas 1686. aastal Stockholmi"]

Kundla, R. 19 päevaga läbi 17 riigi ja 13 pealinna. – Virumaa Infoleht, 5. I, nr. 1(34).

Lühiste, K., Vallimäe, T., Algeus, R. Lühiste, M. Forseliuse seltsi metsakool Noarootsis. – Pärnu Postimees, 3. IX.

Marand, A.-A. Nõo kool läbi kolme sajandi. Nõo Vallavalitsuse väljaanne.

Oruaas, A. Forseliuse Selts rannarootslaste radadel. – Õpetajate Leht, nr. 32/33, 30. VIII.

Suviste, M. Enne kui sõidad Pariisi, õpi tundma Eestimaad. – Järva Teataja, 17.VIII.

Ärtis, T. Tänavu möödub 310. aastat Uue Testamendi väljaandmisest eesti keeles. – Kambja valla ajaleht "Koduvald", II, nr. 2(8).

Koguteos VIRUMAA. Väljaandjad: Lääne-Viru Maavalitsus, Ida-Viru Maavalitsus. Koostanud Kalju Saaber.

1997

Aabitsa valguses. Koostaja E. Jakobson. [300 aastat Unipiha ja Pangodi hariduselu. Ignatsi Jaagu tegevus sünnikohas Kavandus ja Unipihal, 60 lk.]

Andresen, L. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu I. Eellugu ja algus kuni Põhjasõjani. Kirjastus Avita. [TPÜ pedagoogika ajaloo õppetooli juhataja pedagoogikadoktor professor Lembit Andreseni 4-köitelise koguteose esimene raamat. Formaati A 5, 264 lk. Kasutatud allikate ja kirjanduse loetelu 14 leheküljel, isiku- ja kohanimedede register]

Arro, M. Kambja Ignatsi Jaagu Kool 310. – Õpetajate Leht, 9. V

Arro, M. Rahvakooli aastapäev. – Õpetajate Leht, 30. V

Arro, M. Rahvakool 310. – Õpetajate Leht, 2. V

B. G. Forseliuse Seltsi turismi- ja õpireisid. – Haridus, nr. 1, esikaane sisekülj. [Reklaam koos seltsi tutvustava teksti ja prof. H. Piirimäe motoga]

B. G. Forseliuse Seltsi õpireisid. – Haridus, nr. 3, tagakaane väliskülj. [Reklaam koos seltsi tutvustava tekstiga]

B. G. Forseliuse Seltsi turismi- ja õpireisid. – Haridus, nr. 4, tagakaane väliskülj. [Reklaam koos seltsi tutvustava teksti ja prof. H. Piirimäe motoga]

B. G. Forseliuse Seltsi turismi- ja õpireisid. – Haridus, nr. 5, tagakaane väliskülj. [Reklaam koos seltsi tutvustava teksti ja prof. H. Piirimäe motoga]

Kaasik, A. Ilmub Wastse Testamendi postmark. – Postimees, 13.X. [Postmark ilmus seltsi ja korraldustoimkonna "Wastne Testament 1686" taotlusel]

Kalkun, M. Kolm päeva Forseliusega. – Võrumaa Teataja, 21.VIII. [Seltsi suvekool Vastseliinas. Foto L. Jakobsoni näidendist "Vabadust toomas"]

Kambja. Kambja Vallavalitsuse ja Sihtasutuse B. G. Forseliuse Fond väljaanne. [6 postkaarti 10,6 x 14,7 cm + 2 ümbrisevaadet selgitava tekstiga tagaküljel: Kambja vallamaja, vapp ja lipp, kirik, jõulukaart kirikuvaatega, E. Tuutma maal "Bengt Gottfried Forselius koos Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüriga saabumas 1686. aastal Stockholmi", Eesti Rahvakooli Memoriaali peakivi esikülj tulealtariga, õpilaste guasš- ja õlipastellitööd]

Kriis, K. Eelarvetele toetusfondist kõigile raha ei jätku. – Põhjarannik, 26.VI, lk. 1. [Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit ei andnud toetust H. Salu "Õnneraha" väljaandmiseks]

Laagus, H. Pilistvere kihelkonna päev. – Õpetajate Leht, 6.VI, lk. 14.

Laps. Lapsevanem. Seadus. Toimetaja Inger Kraav. Eesti Haridusfoorum 97 väljaanne. Lk. 91.

Lepik, R., Viilup, K. Puhja kool 310 – ühe kooli lugu. – Õpetajate Leht, 25. IV, lk. 8-9.

Linnamägi, M. Õpireisid. – Õpetajate Leht, 5. IX, lk. 16.

Lääne, P. Saateks. – Tipa-Tapa XIX. Tartu Forseliuse Gümnaasiumi, endise VIII keskkooli almanahh, lk. 3-4. [Direktori selgitus, miks kool võttis endale B. G. Forseliuse nime]

Muttik, S. Hugo Treffner ja tema aeg. – Õpetajate Leht, 20. VI, lk. 14.

Ottas, A. Tartu keskkoolidel pole takistusi saada gümnaasiumiks. 4. keskkool tahab Puškini nime. – Postimees, 19. II.

Pangodi haridus- ja kultuurielu 300. [Buklett, 6 lk. Sisaldab L. Jakobsoni luuletuse *Ignatsi Jaagule mõeldes*]

Pehlak, M. Kambja kool läbi aegade. 44 lk. Kambja Vallavalitsuse väljaanne.

Rammo, M. Mees minevikust. – Tartu Forseliuse Gümnaasiumi ajaleht "Kollane Kass", 27.XI, nr. 46. [12b klassi õpilase kirjatükk B. G. Forseliuse külaskäigust Forseliuse Gümnaasiumisse]

Saar, J. Forseliuse selts tahab endale Ropka kauplussööklad. – Postimees, 14. IV, lk. 6.

Selli, E. 55 aastat pärast hukkamist. – Postimees, 30. XI, lk. 17. [Julius Kuperjanovi lese Alice Kuperjanovi mälestuskivi avamine Raadi kalmistul, 3 fotot]

Tohver, S., Kupp, F. Palamuse-mail. – Õpetajate Leht, 23.V, lk. 8-9.

Viivik, A. Madisel meenutati rahvahariduse algust. – Harjumaa, 27.V. [Rahvakooli 310. aastapäeva tähistamine B. G. Forseliuse mälestuskivi juures seltsi, Padise ja Risti koolide ning Padise vallavalitsuse korraldusel]

Kaarlimõisa, Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökool.
Forseliuslased Eesti Aleksandrikooli ees 22. veebruaril 1997

AUTORITEST

HELMUT PIIRIMÄE

Sündinud 8. detsembril 1930. a. Põltsamaa vallas, taluperes Lõpetanud Põltsamaa Keskkooli 1950. Samal aastal astus Tartu Ülikooli ajaloo-osakonda, mille lõpetas 1955. a. Seejärel töötas Eesti Ajalooarhiivis ja Tartu Ülikooli ajaloo-osakonnas vanemõpetajana. 1962. aastast ajalooteaduste kandidaat. Doktoriväitekirja teemal "Rootsi riigimajandus Eesti- ja Liivimaal 17. sajandil" kaitses 1974. a.

1975. aastast Tartu Ülikooli professor, 1996. aastast *prof.em.* Peamine uurimissfäär: Rootsi aeg ja Eesti suhted Rootsiga. Ilmunud mahukas uurimus "Suur Prantsuse revolutsioon 1789-1799" (1990). Avaldanud kooli ajaloo õpikuid. Upsala Ülikooli audoktor (1982), Rootsi Kuningriigi Põhjätähe ordeni ja Eesti Vabariigi III klassi Valgetähe ordeni kavaler, B. G. Forseliuse Seltsi Suure Ignatsi Jaagu medali laureaat.

Abielus, perekonnas on neli last.

JÜRI ANT

Olen sündinud 4. augustil 1939 Tartus. Lõpetasin 1958. a. Tartu 5. Keskkooli, 1964. a. Tartu Ülikooli ajaloo-osakonna. Kaitsesin kandidaadiväitekirja 1969. a. ja doktoriväitekirja 1983. a. ajaloo alal. 1983. aastast töötan professorina Tartu Ülikooli ajaloo-osakonnas.

VAIKE POTSEPS

Sündinud 22. novembril 1930. Lõpetanud Türi Keskkooli, Tallinna Õpetajate Instituudi (1950) ja Tartu Ülikooli eesti filoloogia osakonna (1955). Töötab Tartu Õpetajate Seminaris (vahepeal pedagoogiline kooli nime all) alates 1955. aastast käesoleva ajani.

VLADIMIR ŠOKMANN

Sündinud 26. aprillil 1948 Võrus. Lõpetanud Tartu 7 Keskkooli, Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskonna (1971) ja psühholoogiaosakonna (1981). Töötas "Edu" spordimetoodikuna ja aastail 1973-78 Tartu Reisi- ja Ekskursioonibüroo osakonnajuhataja ja direktorina. Oli kompartei linnakomitee koolide ja meditsiinasutuste instruktor. Alates 1983. aastast kuni käesoleva ajani Tartu Tööstuskooli (aastani 1992 17 kutsekeskkool) direktor.

Algusest peale (1995) Eesti Haridusfoorumi toimkonna liige. Eesti kutsekoolide direktorite volikogu asejuhataja.

MARE LEINO

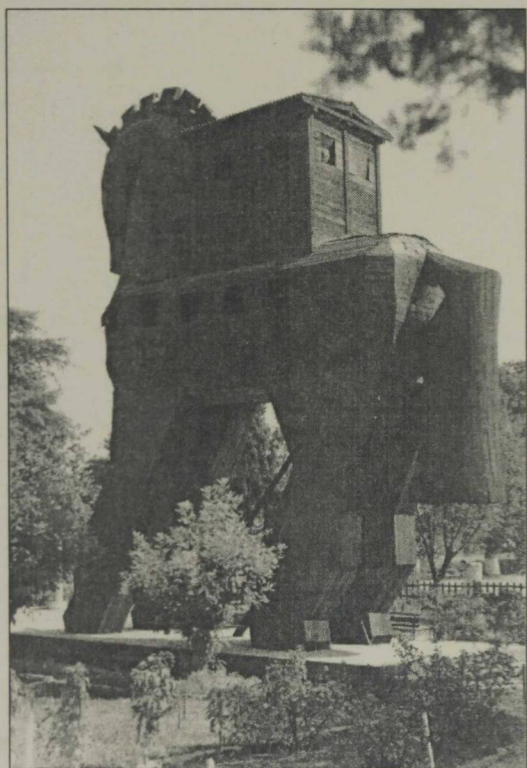
Sündinud 1961. a. Diplomeeritud ajakirjanik. Aastast 1996 Tartu Ülikooli pedagoogika *magister artium*. Oli haridusministeeriumi üldhariduse osakonna projektitalituse peaekspert. Projekti "Probleemsed õpilased põhikoolis ja selle järel" üks juhte, milles osales ka kaheksa Forseliuse seltsi liikmeskooli. 1997. aastast Tallinna Pedagoogikaülikooli teadur, sotsiaaltöö osakonna doktorant.

HANS DSISS

Sündisin 1942. aastal Kuressaares. 1994.–1969. a. õppisin Tartu Ülikooli ajaloo-osakonnas. 1975. aastast ajalooteaduste kandidaat. Lõpetamisest alates töötan Tartu Ülikoolis. Abielus, peres on täiskasvanud poeg.

TUNTUD JA TUNDMATU TÜRGI

Pilte Forseliuse reisijuhi Tõnis Kallejärve hiigelkogust

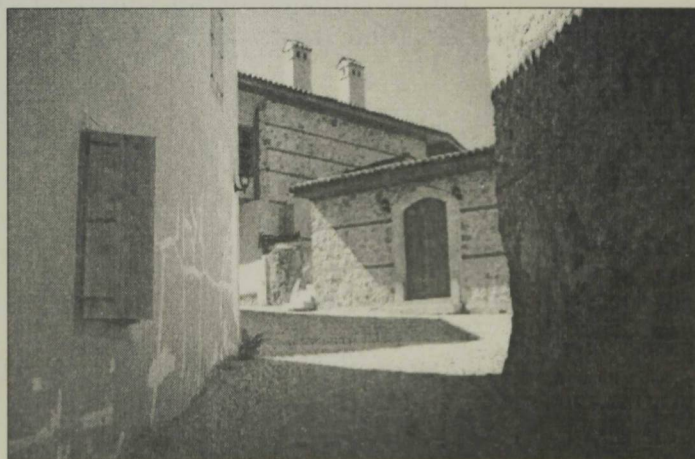
Trooja. Puust hobune Homerosse eeposest "Ilias"

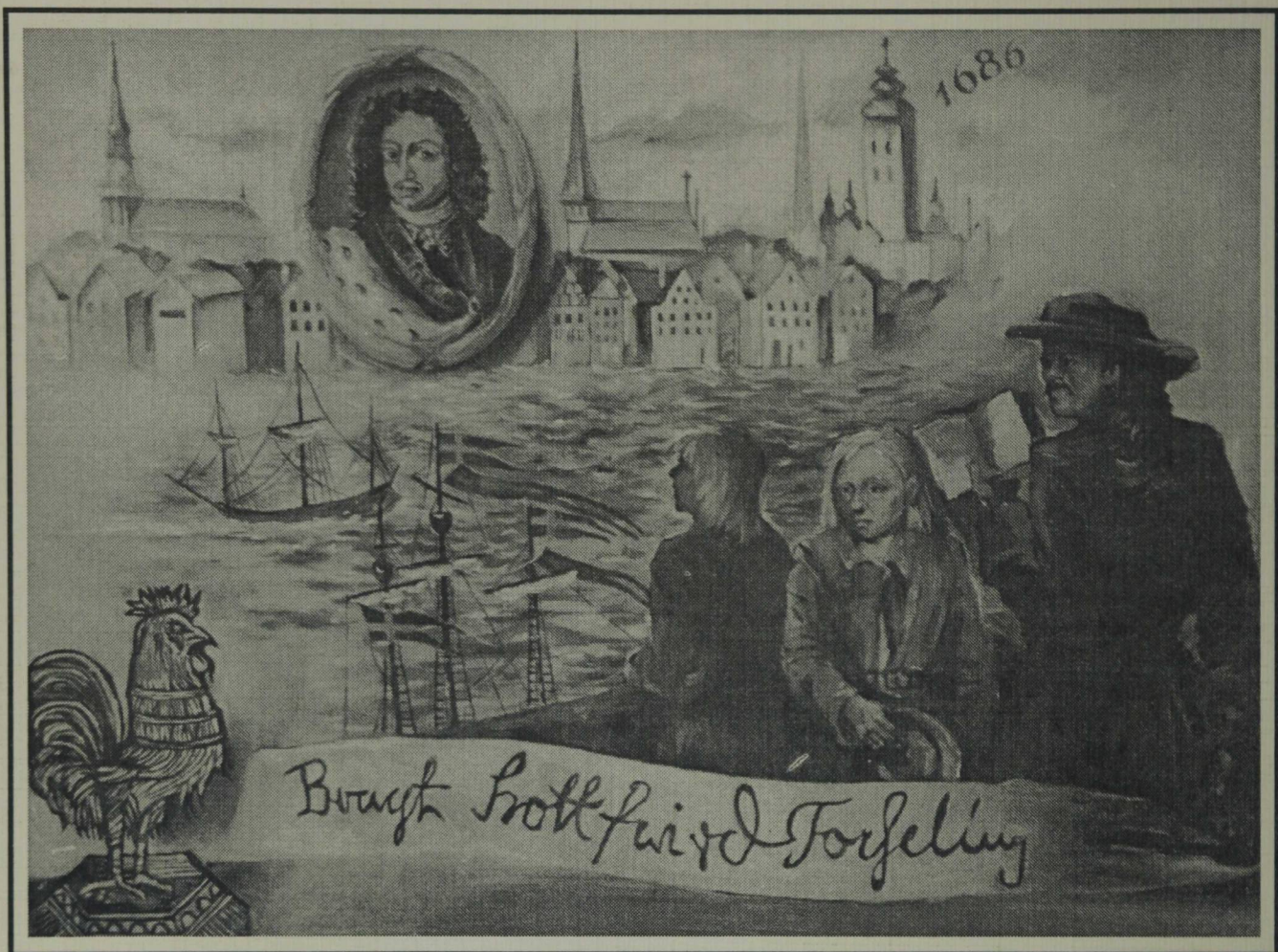
Ephesos. Celsuse raamatukogu fassaad

Göreme. Armastuse org

Hotell Antalya vanalinnas

Endla Tuutma. Bengt Gottfried Forselius koos kasvandikega saabumas
1686. aastal Stockholmi, 1995. Õlimaal, mõõtmed 100 x 135 cm

Toimetuse aadress: B. G. Forseliuse Selts
Riia 37
Tartu EE2400
tel/fax 420 277
tel/fax 420 498
GSM 250 19 931
jaak@forsel.tartu.ee